ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΠΑΤΗΣΙΩΝ 8 ΤΗΛ. 30:461 ||| ΙΔΡΥΤΗΣ: Κ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ ||| ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ ||| ΣΑΒΒΑΤΟ 12 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1938

ΕΦΗΜΕΡΑ

ΕΝΟΧΗ ΑΜΑΘΕΙΑ

Συχνὰ ἀκοῦμε κρίσεις κ' ἐπικρίσεις γιὰ τὴν ἀμάθεια καὶ τὴν ἀγραμματωσύνη, ποὺ διαπιστώνεται εἴτε στὶς ἀπολυτήριες ἐξετάσεις τῶν γυμνασίων εἴτε στὶς εἰσαγωγικὲς τῶν Πανεπιστημίων καὶ τῶν ἀνωτέρων σχολῶν. Δὲ μπορῶ ν' ἀρνηθῶ πώς αὐτὴ ἡ ἀμάθεια ἢ ἡμιμάθεια ὑπάρχει κατὰ ἕνα ποσοστό, μὲ τὸ ἐλαφρυντικὸ ὅμως πώς δὲν θεωρῶ ὑπεύθυνα γι' αὐτὴν ἀποκλειστικὰ τὰ νειάτα. Οἱ ἐξαιρετικὲς ἐκεῖνες ποσοδιαθέσεις, ποὺ μὲ τὴ φωτιὰ ποὺ κλείνει ἡ ψυχή τους γιὰ μάθηση καὶ θερμαίνει τὸ ζῆλο τους κ' ἱκανοὺς τοὺς κάνει νὰ ὑπερπηδήσουν κάθε ἐμπόδιο καὶ νὰ πνίγουν τὶς ἀπογοητεύσεις τους καὶ νὰ κατακτοῦν ἀπὸ μόνες τους, μὲ τὴν ἐπιμονὴ καὶ τὴ θέληση, τὴ γνώση, εἶναι γνωστὸ πώς στάθηκαν σ' ὅλους τοὺς αἰῶνες, μονάχα ἐξαιρέσεις. Ἡ κύρια, λοιπόν, φροντίδα τῆς σωστῆς ἐκπαίδευσης δὲ στρέφεται πρὸς αὐτούς, μὰ πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἄλλων διαθέσεων, ποὺ χρειάζουντα. ἐνθάρρυνση καὶ παρόρμηση, γιὰ νὰ ἀγαπήσουν τὰ γράμματα καὶ νὰ μορφωθοῦν.

Δίπλα ὅμως στὴν κάπως ἀνεύθυνη αὐτὴ ἀμάθεια, ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη ἀπόλυτα ὑπεύθυνη. Ἐνῶ ἡ πρώτη δὲ βλάφτει, τέλος, παρὰ μονάχα τὸν ἑαυτό της, ἡ δεύτερη — ποὺ μ' αὐτὴ θ' ἀσχοληθῶ παρακάτω — διαστρεβλώνει τὴ σκέψη ὁλόκληρων ὑπηρεσιῶν. Ἕνα «ντοκουμέντο» τῆς ἔνοχης αὐτῆς ἀμάθειας εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ στείλει κάποιο φιλικὸ πρόσωπο ἀπὸ τὴν ἐπαρχία. Πρόκειται γιὰ ἕνα ἄρθρο (;) ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ φύλλο τῆς 27ης Ὀκτωβρίου τῆς ἐφημερίδας «Ἡ Ἀργολιδοκορινθία». Ὁποιοδήποτε κι' ἂν ἦταν τὸ περιεχόμενό του, δὲ θὰ εἶχε, βέβαια, τὸ πρᾶμα κάποιο πιὸ γενικὸ ἐνδιαφέρον, ἂν κάτω ἀπὸ τὴν ὑπογραφὴ τοῦ ἀρθρογράφου δὲν ὑπῆρχε κι' ὁ τίτλος του: «Καθηγητὴς Γυμνασίου Κορίνθου». Ἐπιθυμῶ ὅμως προτοῦ παραθέσω τὸ καταπληκτικὸ αὐτὸ ντοκουμέντο τῆς ἀγραμματωσύνης, νὰ τονίσω πώς ἡ περίπτωση αὐτὴ εἶναι ἄσχετη, βέβαια, πρὸς τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τῶν καλῶν ἐκπαιδευτικῶν, ποὺ αἰσθάνουνται τὶς εὐθύνες τους καὶ ποὺ προσπαθοῦν, μ' ἕνα θαυμαστὸ συχνὰ ἠρωϊσμό, νὰ διδάξουν καὶ νὰ μορφώσουν, μὲ τὰ μέσα ποὺ διαθέτουν, τὰ παιδιά μας. Ἔπειτα ἀπὸ τὴ δήλωση αὐτὴ ποὺ κάνω, παραθέτω τὸ μοναδικὸ αὐτὸ ἄρθρο τοῦ κ. καθηγητῆ τοῦ Γυμνασίου Κορίνθου, χωρὶς νὰ προσθέσω ἢ ν' ἀφαιρέσω οὔτε μιὰ τελεία, οὔτε ἕνα κόμμα:

«Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν μακρὰν βεβαίως ἱστάμενοι τοῦ νὰ παρουσιάσωμεν συστήματα πρὸς παιδαγωγίαν τῆς ἀνθρωπότητος ὡς ταπεινοὶ καὶ ἐλάχιστοι καὶ δώσωμεν συμβουλὰς πρὸς παρακολούθησιν καὶ ἐφαρμογήν, ὡς μικροὶ καὶ ἀδύνατοι κατὰ τὸ πνευματικὸν ἀνάστημα, διότι ταῦτα συστήματα σοβαρώτατα τὸ τελειότερον καὶ καρποφορώτερον ὁ χριστιανισμὸς ὡς θρησκεία ὡς σύστημα, ζωῆς ἐξεταζόμενος—ὑπάρχουν καὶ συμβουλαὶ ὡ' φιλονίκητοι ἐκ σοφῶν κεφαλῶν ἐπενεχθεῖσαι διὰ τῶν αἰώνων· ὡς ἄτομα, τοῦτο μόνον λέγομεν συνοψίζοντες ὅτι ἡ οἰκογένεια πρώτον τὸ σχολεῖον καὶ ἡ Ἐκκλησία κατόπιν πρέπει νὰ ἐπιλαμβάνωνται δραστηρίως τῆς διαπαιδαγωγήσεως τῶν νέων οἵτινες θ' ἀποτελέσουν σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου τὴν μὲ δικαιώματα εἰς τὴν ζωὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν περὶ ἧς ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπεύθυνον διὰ τὴν ἐξυγίανσιν καὶ ἐπὶ τῷ καλῷ ποδογέτησιν τῆς ἐρχομένης. Ὅταν τὸ δένδρον ἔχει ρίζας, ὑγιεῖς καὶ στερεάς, καὶ οἱ κλάδοι του τότε θὰ εἶναι ὑγιεῖς καὶ θαλεροί. Καὶ ἐάν, παρ' ἐλπίδα, μεταξὺ τῶν κλάδων του ὑπάρχουν καὶ με-

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 2)

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΤΟΥ κ. ΓΙΩΡΓΟΥ ΘΕΟΤΟΚΑ

Πρὶν κάμποσα χρόνια, τὴν ἐποχὴ ποὺ ἡ ἐπιβατικὴ ἀτμοπλοΐα δὲν εἶταν ἀκόμα τόσο σίγουρη ὅσο μοιάζει νὰ εἶναι σήμερα, συνέβαινε ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ νὰ χτυπηθεῖ ἕνα μεγάλο ὑπερωκεάνειο μὲ κανένα παγόβουνο μὲς στὴ νύχτα τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ. Γινότανε ἕνας βίαιος τρανταγμός, ἔσβηναν τὰ φῶτα καὶ τὸ πλοῖο ἄρχιζε καὶ βούλιαζε. Ἔβαζαν τότε στὶς βάρκες τὶς γυναῖκες, τὰ παιδιά, τοὺς γέρους, τοὺς ἀρρώστους, τοὺς σακάτηδες. Αὐτοὶ εἴτανε προνομιοῦχοι σύμφωνα μὲ τὸν ἄγραφο νόμο τῆς θάλασσας κι' ἂν κανένας ἄλλος τοὺς ἔσπρωχνε κ' ἔτρεχε νὰ πάρει τὴ θέση τους, οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ πλοίου τὸν πυροβολοῦσαν. Γιὰ τοῦτο, μὲς σ' αὐτὰ τὰ μεγάλα καράβια, ἀκουόταν ποῦ καὶ ποῦ καὶ καμμιὰ πιστολιά. Ὕστερα, στὶς θέσεις ποὺ περίσσευαν, ἂν περίσσευαν, χωνόντανε οἱ πιὸ καπάτσοι ἢ οἱ πιὸ δειλοί ἤ, ἂν προτιμᾶτε νὰ τὸ ποῦμε ἀλλιῶς, οἱ πιὸ τυγεροί, κ' ἔφευγαν οἱ βάρκες στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

Ὅσοι δὲν εἶχανε χωρέσει στὶς βάρκες, κ' ἐκεῖνοι ποὺ βαριόντανε νὰ τρέχουνε, νὰ σπρώχνουνται καὶ νὰ τσαλοπατιοῦνται, κ' ἐκεῖνοι ποὺ δὲν καταδεχόντανε, κ' οἱ ἀπαισιόδοξοι, κ' οἱ βαριεστισμένοι, κ' οἱ αἰώνιοι καθυστερημένοι ποὺ πάντα χάνουνε τὸ τραῖνο καὶ βρίσκουνται τελευταῖοι σὲ κάθε περίσταση τῆς ζωῆς τους, ὅλοι αὐτοὶ ἔμεναν στὸ κατάστρωμα καὶ συνέβαιναν τότε ἀνάμεσά τους παράξενες σκηνές. Μερικοί, εἴτε ἀπὸ τρελλὴ γενναιότητα, εἴτε μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ αἰσθανόντανε τὴν ἀνάγκη νὰ κουνηθοῦν, ἔπεφταν στὴ θάλασσα καὶ κολυμποῦσαν χωρὶς ἐλπίδες. Ἄλλοι, ποὺ εἴχανε μέσα τους τὴν πίστη σὲ μιὰ μέλλουσα καλύτερη ζωή, μαζευόντανε πολλοὶ μαζὶ κ' ἔψελναν μὲ κατάνυξη προσευχὲς καὶ τροπάρια. Ἄλλοι πάλι, ποὺ εἴχανε τὴ γνώμη ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἀστεῖος, ἔπαιρναν τὰ ὄργανα τῆς ὀργήστρας καὶ παίζανε εὔθυμες μουσικὲς καὶ τραγουδοῦσανε καὶ διασκεδάζανε. Ὑπῆρχαν ἐρωτευμένα ζευγάρια ποὺ δὲν ἤθελαν νὰ χωριστοῦν καὶ κρατιόντανε σφιχτὰ ἀπὸ τὰ χέρια καὶ κοιταζόντανε μὲς στὰ μάτια καὶ τὰ ξεχνοῦσαν ὅλα καὶ δὲν τοὺς ἔμελλε γιὰ τίποτα. Ὑπῆρχαν καὶ δυστυχισμένοι, ἐγκαταλειμμένοι ἄνθρωποι, ποὺ εἶταν ἴσως στὸν τόπο τους σπουδαῖοι καὶ ἰσχυρὰ πρόσωπα καὶ ἀνακαλύπτανε ξαφνικὰ τὴν κενότητα τῆς ζωῆς τους καὶ τοὺς ἔπαιρνε τὸ παράπονο κ' ἔκλαιγαν σὰ μικρὰ παιδιά. Ὑπῆρχαν κι' ἄλλοι ποὺ δὲν περίμεναν τίποτα ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ δὲν εἴχανε διάθεση οὔτε γιὰ κλάματα, οὔτε γιὰ γέλια. Αὐτοὶ στεκόντανε ἀτάραχοι σὲ μιὰν ἄκρη, σωπαίνανε καὶ κοιταζαν τὰ ἄστρα. Ἔτσι, ἐμπρὸς στὸ θάνατο, οἱ ἄνθρωποι ἔμεναν χωρισμένοι σὲ λογιῶ-λογιῶ σχολὲς ἐντελῶς ἀκωτανόητες ἡ μιὰ στὴν ἄλλη, ὥσπου τοὺς σκέπαζε ὅλους τὸ κῦμα καὶ ἡσυχάζανε. Καὶ δὲν ὑπάρχει, νομίζω, ἀμφιβολία ὅτι ὅλοι τους εἴχανε κάποιο δίκιο, ὅσο κι' ἂν μοῦ φαίνεται ὅτι οἱ τελευταῖοι αὐτοὶ ποὺ δὲν ἔλεγαν τίποτα καὶ κοιταζαν τὰ ἄστρα εἶταν οἱ πιὸ προετοιμασμένοι γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν ἕνα μεγάλο γεγονός.

Ἡ εἰκόνα αὐτὴ τοῦ ἐπιβατικοῦ πλοίου ποὺ βουλιάζει σιγὰ σιγὰ μὲ τὸ ἀνθρώπινο φορτίο του μὲς στὴ νύχτα τοῦ ὠκεανοῦ, μοῦ ἔχει μείνει στὴ μνήμη σὰ μιὰ μικρὴ σύνθεση διαφόρων διηγήσεων ποὺ ἄκουσα ἢ διάβασα κατὰ καιρούς. Ἴσως, ἄθελά μου, νὰ παραμορφώνω λιγάκι τὰ πράματα. Δὲν ἔχει ὅμως καὶ πολλὴ σημασία ἐδῶ ἡ ἱστορικὴ ἀκρίβεια. Τὸ ναυάγιο τοῦ ὑπερωκεανείου εἶναι

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 2)

Περσική κεραμιουργική τοῦ 17ου αἰῶνα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΑΒΒΑΤΟΥ

ΑΝΑΓΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Ὁ κ. Νίκος Ἀθανασιάδης — ἕνας καλὸς λογοτέχνης ποὺ πρωτοφάνηκε μαζὺ μὲ τὸν κ. Σκαρίμπα στὰ «Ἑλληνικὰ Γράμματα» τοῦ κ. Μπαστιᾶ κι' ὕστερα χάθηκε στὴν ἐπαρχία — μοῦ γράφει τὶς ἀντιρρήσεις του γιὰ τὶς σκέψεις ποὺ διατυπωθήκανε σ' αὐτὴ τὴ στήλη, στὸ περασμένο τεῦχος, γιὰ ἕναν ἄνθρωπο ποὺ πάσχοντας νόμισε πώς θὰ ξεδώσει γράφοντας στίχους. Πῶς εἶναι δυνατό, λέει, ὁ πόνος τοῦ ἀνθρώπου νὰ μὴν ἀνακουφίζεται γινόμενος τραγούδι; Ἴσα-ἴσα τότε, εὐθὺς ἀπὸ τὴ γένεσή του, δὲ θὰ ἔχει τὴν κοινὴ γιὰ ὅλους ἰδιότητα νὰ τυραννεῖ μόνο, ἀλλὰ θὰ μεταβληθεῖ σὲ δημιουργικὴ πηγὴ νέας ζωῆς, στὴν ὁποία ἡ πραγματικὴ θὰ ἀντικατοπτρίζεται ἐξωραϊσμένη. Ἔγουμε ὅλοι ἀνάγκη νὰ ξεχάσουμε τὸν ἑαυτό μας καὶ νὰ τὸν κάνουμε νὰ αἰσθανθεῖ τὸ περιβάλλον του διαφορετικὸ ἀπ' ὅ,τι πραγματικὰ εἶναι. Δὲν εἶναι πολυτέλεια αὐτὸ αἰσθητική, εἶναι ὀργανικὴ ἀνάγκη. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ τάση μας νὰ μεταβάλουμε τὴ ζωὴ εἶναι ἡ αἰτία τῆς τέχνης ποὺ εἶναι ἕνα καταφύγιο. Ὁ πόνος τῆς ζωῆς, μεταφερμένος στὴν τέχνη, ἐξέργεται ἀπ' τὴν ψυχή μας καὶ γίνεται ἀντικείμενο ποὺ προξενεῖ μιὰ ἥρεμη λύπη, ὅλο εὐεργετικὴ τρυφερότητα καὶ ξεγέλασμα.

Αὐτά, περίπου, γράφει ὁ κ. Ἀθανασιάδης. Ἀλλὰ στὸ τέλος θυμᾶται καὶ τὸ σοφὸ τῆς ἀοχαιότητας ποὺ ὅταν τὸν ρώτησαν ἂν πιστεύει πώς μὲ τὸ θρῆνο του θὰ φέρει πίσω στὴ ζωὴ τὸ παιδί του ποὺ ἐκήδευσε, «μὰ γι' αὐτὸ ἴσα-ἴσα κλαίγω», εἶπε. Γιατὶ ἔκλαιγε γιὰ τὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ δὲ θ' ἀλλάξει ποτέ.

Κι' αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἐπιχείρημα τοῦ ἐπιστολογράφου μου, ἡ ἐπίκληση τοῦ σοφοῦ, κατάστρεψε ὅλα του τὰ προηγούμενα. Γιατὶ ἀκριβῶς αὐτὸ εἶπα κι' ἐγώ, χωρὶς νὰ εἶμαι σοφός. «Τί θὰ κερδίσει ἕνας ἄνθρωπος ποὺ ὑποφέρει καὶ θρηνολογᾶ γράφοντας τραγούδια; Ἁπλῶς θὰ δεῖ πιὸ καθαρὰ τὴ μοῖρα του, τὴ μοῖρα τοῦ κόσμου. Κι' ἂν αὐτὸ εἶναι βαρὺ γιὰ κάθε ἄνθρωπο, πόσο θὰ εἶναι γιὰ κεῖνον ποὺ πάσχει».

Μιλοῦμε ἐδῶ πάντα γιὰ κείνους ποὺ κάνουν τέχνη, ὄχι γιὰ τὸ ἀκροατήριο. Αὐτὸ δέχεται ἢ ὄχι τὸ δρᾶμα ἑνὸς ἀνθρώπου, ποὺ ἐκφράζεται μέσο τοῦ ἔργου του, ἀνάλογα μὲ τὴν ἀντοχή του. Ὅμως ποιὸς δοκίμασε νὰ κάνει ἕνα ἔργο, ἕνα βιβλίο, ἕναν πίνακα, μιὰ μορφὴ στὴν πέτρα καὶ δὲν κατάλαβε τὶς δυνάμεις του νὰ τσακίζονται ἀπ' τὸ βάρος αὐτῆς τῆς ἀνάγκης; Γιατὶ τὸ ὅτι εἶναι ἀνάγκη ποιὸς τὸ ἀμφισβήτησε; Ἀλλά, ὅλες λοιπὸν οἱ ἀνάγκες ποὺ ἔχουμε εἶναι κόμψιδες καὶ ἀναπαυτικές; Ἂν ἡ τέχνη πραγματικὰ εἶναι ἀναπόφευκτο νὰ δημιουργεῖ ἕνα νέον κόσμο διαφορετικὸν ἀπὸ τὸν παρόντα, εἶναι πρέπον νὰ νομίζουμε πώς αὐτὸς ὁ κόσμος γίνεται μονάχα γιὰ νὰ διασκεδάσουμε καὶ νὰ ἀναπαυθοῦμε; Τὴν ἀντίληψη πώς ἡ τέχνη εἶναι διασκεδαστικὴ θυμοῦμαι πώς εἶχε ὑποστηρίξει καὶ σὲ μᾶς ἐδῶ κάποτε ὁ κ. Ξενόπουλος. Ἀλλὰ τί ἄραγε νὰ ὑπάρνει πιὸ ὀδυνηρὸ ἀπὸ τὸ γεγονὸς πώς μόνο μέσο τῆς τέχνης συνειδητοποιοῦμε τὸ βάθος τῶν πραγμάτων, πώς μόνο αὐτὴ μπορεῖ νὰ ταράζει τὰ νερὰ καὶ νὰ ὑποδηλώνει στὴν ἐπιφάνεια τί γίνεται στὸ βυθό;

Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα: Εἶναι, ἄραγες, συμπτωματικὸ τὸ ὅτι ἡ τραγωδία τοῦ 5ου καὶ τοῦ 17ου αἰώνα ἤκμασε σὲ ἐπονὲς ποὺ λιγώτερο ἀπὸ κάθε ἄλλη εἶχαν συγκλονισθεῖ ἀπὸ βαθειὲς μετα-

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΤΟΥ κ. ΓΙΩΡΓΟΥ ΘΕΟΤΟΚΑ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 1)

ένας σύγχρονος θρῶλος καμωμένος ἀπό ἀναμνήσεις ταξιδιωτῶν, περιγραφές ἐφημερίδων καὶ κινηματογραφικές ἀναπαραστάσεις καὶ μεταβιβαζόμενος ἀπό τὸν ἕνα στὸν ἄλλον μὲ τρόπο ἀνεύθυνο, περίπου ὅπως τὰ δημοτικά τραγούδια. "Ενας θρῶλος ὅμως πάντα κάτι λέει κι' αὐτὸς ἐδῶ μοῦ φαίνεται νὰ λέει, μέσα ἀπὸ τὸ συμβολισμό του, ἕνα σκοπὸ αἰώνιο. Εἶναι οἱ ἀνθρώπινες ὑπάρξεις σταματημένες ἀπότομα μέσα στὸ ἄπειρο τῆς θάλασσας καὶ τῆς νύχτας' ζαλαφρωμένες ἀπὸ κάθε στόλισμα, κάθε τέχνασμα, κάθε ἀσήμαντη προσπάθεια καὶ κάθε αὐτοπάτη, γυμνὲς ἀντίκρυ στὴ μοῖρα τους. Εἶναι ἡ στιγμὴ τῆς εἱμαρμένης, τῆς «κάθαρσης», ὅπου κανεὶς πιὰ δὲν ξέρει ἀπὸ προφασίζεται καὶ νὰ ματαιοπονεῖ καὶ ὁ καθένας ἀφήνει τὸν ἑαυτό του νὰ κυλήσει στὶς ἔσχατες συνέπειές του. Ὁ καθένας, τὴν ὥρα ἐκείνη, ἐκφράζει, πέρα ἀπὸ τὸ μηδαμινὸ ἑαυτό του, κάτι ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα. Ἡ πιὸ μέτρια ζωὴ θαρεῖς καὶ ἐπισημοποιεῖται. Ξεπερνᾶ κι' αὐτὴ γιὰ μιὰ φορὰ τὴν καταθλιπτικὴ μετριότητά της, γεμίζει νόημα καὶ ἔνταση καὶ παίρνει διαστάσεις τραγωδίας.

"Ας ἀφήσουμε τὸ διήγημα καὶ τὸ σχόλιό του. "Ηθελα νὰ πῶ κάτι, ποὺ εἶναι πάλι κατὰ πᾶσα πιθανότητα μιὰ κοινοτοπία (χιλιοειπωμένη, ὑποθέτω, ἀλλὰ καὶ χίλιες φορὲς ξεχασμένη), ὅτι, καὶ στὴ ζωή, καὶ συνεπῶς καὶ στὴν τέχνη, τὸ μόνο πρᾶμα ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς ἐπιβληθεῖ ἀληθινὰ εἶναι ἡ τραγωδία. Στὸν ὅρο βέβαια θέλω νὰ δώσω τὴν πιὸ πλατιὰ σημασία του, ποὺ ἀγκαλιάζει ὅλα τὰ εἴδη τῆς ζωῆς καὶ τοῦ λόγου. Καὶ δὲν πρόκειται ἐξάλλου νὰ προτείνω κάμμιὰ λογοτεχνικὴ συνταγή. Συλλογίζουμαι μονάχα ὅτι κάθε ἀνθρωπος σέρνει μέσα του μερικὲς δυνατότητες τραγωδίας, ἐνῶ ἐξάλλου ὁλόκληρη ἡ ἐποχή μας ζεῖ μὲ τὸ συναίσθημα μιᾶς τραγικῆς εἱμαρμένης. Προκειμένου λοιπὸν νὰ γράφουνται βιβλία, γυρεύω μιὰ συνείδηση. Νομίζω ὅτι ὁ κεντρικὸς πυρήνας, ἡ ἐσωτερικὴ φλόγα κάθε πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς ζωῆς ποὺ σέβεται τὸν ἑαυτό της δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο τίποτα παὶ ἡ συνείδηση τῆς ἀνθρώπινης μοίρας, συνείδηση ὄχι «μοιρολατρική» μὲ τὴν ἀνατολίτικη ἔννοια, ἀλλὰ τουναντίο ἠρωϊκὴ μὲ τὴν ἔννοια ποὺ ἔδωσαν στὸ θέμα οἱ ἀργαῖοι Ἀθηναῖοι ποιητὲς (δὲ θὰ παύσω ποτὲ μου νὰ φωνάζω ὅτι ὁ ἀντίσιος Ἑλληνισμὸς εἶναι ὁ ἀντίθετο τοῦ Ἀνατολισμοῦ), ἡ συνείδηση λοιπὸν τῆς μοίρας, τὸ ξενόμνωμά της, τὸ ψυχρὸ καὶ ἀποφασισμένο ἀντίκρυσμά της. Κ' ἡ μόνη τέχνη ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς συγκινήσει, ὄχι μονάχα γιὰ μιὰ στιγμὴ σὰν ἕνος ἐξωτερικὸς ἐρεθισμός, ἀλλὰ κάπως βαθύτερα καὶ μονιμώτερα, εἶναι ἐκείνη ποὺ, μὲ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο, ἐκφράζει ἢ τείνει ἢ προσπαθεῖ νὰ ἐκφράσει τὶς ἐπίσημες αὐτὲς στιγμὲς ὅπου κάθε ὕπαρξη μαρτυρεῖ τὴ μοῖρα τῶν ἀνθρώπων.

"Ελεγα σ' ἕνα προηγούμενο χρονικὸ ὅτι δόθηκαν ὡς σήμερα στὴν ἀνθρώπινη μοῖρα πολλὰ καὶ διάφορα ὀνόματα καὶ ὅτι ἐμεῖς τὴν ὀνομάσαμε 'Ιστορία. Δὲν πρόκειται ὡστόσο νὰ τὴν κλείσει κανεὶς σὲ ὅρια αὐστηρὰ χαραγμένα καὶ, ὅσο κι' ἂν μᾶς ἐπηρεάζει ἡ ἐποχή μας, θὰ δεχτοῦμε ὅτι ἡ μοῖρα ἔχει πολλὲς ἀπόψεις. Μοῖρα θὰ ποῦμε εἶναι ἡ φύση. Μοῖρα μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ τὸ «θεῖον». Μορφὴ τῆς μοίρας εἶναι κι' ὁ ἔρωτας ὅταν φτάνει τὰ ὅρια τοῦ μεγάλου θανάσιμου πάθους. Ἐκδήλωση τῆς μοίρας εἶναι γιὰ μερικὲς σημαδεμένες ψυχὲς αὐτὴ ἡ κρυμμένη καὶ αἰνιγματικὴ δύναμη ἀναζήτησης καὶ δημιουργίας ποὺ κυβερνᾶ κυρίαρχα τὶς ὑπάρξεις τους καὶ μοιάζει νὰ παίζει μαζί τους ἕνα παιχνίδι δαιμονιακό. Μοῖρα τέλος ἡ ἱστορία, ἀόρατη ἢ ὁρατή, μὰ τότε ὁρατὴ μὲ τὴν ἀληθινή της μορφή, τὴ μορφὴ τῶν τυφλῶν κοσμογονικῶν δυνάμεων ποὺ λειτουργοῦν ἀμείλιχτα, σὰ δυνάμεις τῆς φύσης (εἴτε δεχτοῦμε τὴ θεωρία ποὺ προσβεύει τὴ λειτουργοῦν σύμφωνα μὲ ὁρισμένους νόμους, εἴτε ἀμφιβάλλουμε γιὰ τοὺς νόμους). Θὰ δραματιζότανε τότε κανεὶς (κι' αὐτὰ θὰ εἶταν ἴσως τὰ θέματα ποὺ θὰ διάλεγε, ἂν ὑπῆρχε, ἕνας Σοφοκλῆς τοῦ 20οῦ αἰῶνα) τὴν τραγωδία τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἀντιστέκεται 'στὴν ἱστορία, τὴν τραγωδία τοῦ ἄλλου ἀνθρώπου ποὺ βαδίζει μαζὶ μὲ τὴν ἱστορία κ' εἶναι πρῶτος αὐτὸς τὸ θῦμα τς, τὴν τραγωδία τοῦ τρίτου ἀνθρώπου ποὺ ἀνάπησε παρατάνω ἀπὸ καθετὶ τὴν ἀτομικὴ ἐλευθερία καὶ αἰσθάνεται ὅτι εἶναι δοῦλος μιᾶς ἱστοικῆς εἱμαρμένης. Θὰ φανταζότανε κανεὶς ἀκόμα τὴν τραγωδία ποὺ ἀποτελοῦν οἱ ἐσωτερικὲς συγκρούσεις τῶν ἱστοικῶν δυνάμεων, οἱ ἀμοιβαῖες διαφεύσεις τους, οἱ μετατοπίσεις τῶν ὄγκων τους. τὴν τραγωδία ἢ τὸ ἔπος τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν κρίσεων τῶν ἡμερῶν ποὺ ζοῦμε, ποὺ ἴσως, ἐπειδὴ τὶς ζοῦμε, τόσο λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι ἀπὸ μᾶς ποὺ κατορθώνουν νὰ διαισθανθοῦν τὴν πνευματική τους μορφή. Μιλῶ γιὰ πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς κρίσεις, μὰ δὲ διστάζω νὰ προσθέσω ἐδῶ καὶ τὶς κρίσεις τῆς καθαυτὸ οἰκονομικῆς ζωῆς. Συλλογίζουμαι τί θὰ μποροῦσε νὰ κάνει μιὰ μέρα ἕνας συγγραφέας μὲ γερὰ κότσια ποὺ θὰ ἀποφάσιζε νὰ ἐπιτεθεῖ χωρὶς προσχήματα σ' αὐτὰ τὰ θέματα καὶ θὰ ξεκινοῦσε νὰ ἐκφράσει, σ' ὅλη τὴν εὐρύτητά του τὸν τραγικὸ ρυθμὸ τῶν μηχανῶν, τῶν στατιστικῶν καὶ τῶν κρίσεων τῆς παραγωγῆς, τὸ δημιουργικὸ ὄργασμὸ τῆς σύγχρονης οἰκονομίας, τὶς βαθιὲς ἀντιφάσεις της, τοὺς θρίαμβους της, τὶς σκληρότητές της, τὰ ἀδιέξοδά της καὶ τὶς καταρρεύσεις της. Καὶ τὴ μοῖρα τῶν ἀνθρώπων, τῶν τάξεων καὶ τῶν ἐθνῶν ἀλληλένδετη μὲ τὴ μοῖρα τῶν κινητήρων καὶ τῶν φουσνέλων. Καὶ ἡ πάντα, μέσα σ' ὅλες τὶς ἀπόψεις τῆς σύγχρονης τραγωδίας, θὰ εἶταν παροῦσα ἡ σιωπηλὴ σκιὰ τοῦ τελευταίου ἐκείνου ἀνθρώπου στὸ ὑπερωκεάνειο ποὺ βουλιάζει, τοῦ ἀνθρώπου ποὺ τὰ παοσδέντηκε ὅλα, τὰ ξεπόασε ὅλα καὶ κοιτάζει τὰ ἄστρα...

Μιλώντας εἰδικὰ γιὰ τὴν τέχνη τοῦ μυθιστορήματος, ὁ Βαλερὶ γράφει κάπου μιὰ ἀστεία φράση, ποὺ τὴν ἀναφέρω ἀπὸ μνήμης: «Δέ μ' ἐνδιαφέρει, λέει, ἂν ἡ κυρία βγῆκε περίπατο στὶς τέσσερις τὸ ἀπόγευμα». Ἐντύπωση μοῦ κανει ὡστόσο ὅτι οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι ποὺ θέλουν νὰ ἔχουνε γνῶμες γι' αὐτὰ τὰ ζητήματα στὸν τόπο μας ἀπαιτοῦν μιὰ πεζογραφία ποὺ νὰ μὴν κάνει ἄλλη δουλειά, παρὰ νὰ διηγεῖται 'σ' ὅλους τοὺς τόνους, μὲ ρεαλισμό, μὲ λυρισμό, μὲ χάρη, μὲ πάθος ἢ μὲ μυστικοπάθεια, ὅτι ἡ κυρία βγῆκε περίπατο στὶς τέσσερις τὰ ἀπόγευμα ἢ ἄλλα γεγονότα ἐξίσου σπουδαῖα καὶ ὑποβλητικά. Ὁ καταπληκτικὸς αὐτὸς περίπατος τῆς κυρίας ἢ τῆς ὑπηρέτριας ἢ τῆς περιβολάριασας τὸ ἀπόγευμα ἢ ἔστω τὰ μεσάνυχτα ἔχει γίνει ὁλόκληρη λατρεία. Αὐτὸ λέγεται στὴ γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων λογίων (τῆς πλειοψηφίας τουλάχιστο) δημιουργία ζωῆς, ρεῦμα ζωῆς, ποταμὸς ζωῆς, ξεχείλισμα ζωῆς. Αὐτὸ λέγεται ἐπίσης τέχνη «αὐθόρμητη» καὶ «πηγαία». Μόλις ὅμως θελήσεις νὰ ἀτενίσεις ὄχι πιὰ ἀποκλειστικὰ τὸν περίπατο στὶς τέσσερις τὸ ἀπόγευμα, ἀλλὰ τὴ μοῖρα τῶν ἀνθρώπων μὲς στὴ φύση, μὲς στὴ ζωὴ τῆς ψυχῆς, μὲς στὴν κοινωνία καὶ τὴν ἱστορία, μόλις ἀρχίσεις νὰ φαντάζεσαι μιὰ λογοτεχνία κάπως πιὸ οὐσιαστικὴ καὶ πιὸ πνευματική, τότες οἱ λόγιοι βάζουνε τὶς φωνὲς κ' ἀρχίζουν νὰ ποδοκροτοῦν καὶ διαμαρτύρονται ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι τέχνη, ἀλλὰ εἶναι «ἐγκεφαλισμός». Ὡς ἐγκεφαλισμὸ ἔχουνε χαρακτηρίσει κάθε πνευματικότητα καὶ τὴ μισοῦν τὴν πνευματικότητα ὅπως ὁ διάβολος τὸ λιβάνι. Τὸ ζήτημα εἶναι μὴν τυχὸν καὶ ἀποκτήσουμε ποτὲ συνείδηση καὶ πνεῦμα (λέγετέ το, ἂν θέλετε, ἐγκέφαλο ἢ διανόηση ἢ διάνοια ἢ ὁπωσδήποτε ἀλλιῶς), μὴν τυχὸν καὶ ξεπεράσουμε ποτὲ αὐτὸν τὸν ἡδονικὸ ναρκισσισμὸ τῆς καθημερινότητας καὶ τῆς μετριότητας, αὐτὰ τὰ μικρὰ συναισθήματα, τὰ μικρὰ εἰδύλλια, τὰ μικρὰ βίτσια, τὶς μικρὲς ἐγωπάθειες, τὰ μικρὰ ὀνειροπολήματα, τὰ μικρὰ ζητήματα, τὶς μικρὲς ἀλήθιες, ποὺ οἱ περισσότεροι "Ελληνες λόγιοι ὀνόμασαν «Ζωή».

Λυποῦμαι ποὺ θὰ κακοκαρδίσω ἀνθρώπους, ἀλλὰ αἰσθανουμαι ἰσια-ἴσια ὅτι ἡ πεζογραφική μας λογοτεχνία δὲν ἄρχισε ἀκόμα νὰ ζεῖ ἀληθινά, σὰν ἕνα σύνολο ὀργανικὸ καὶ ἰδιόρρυθμο, μ' ἕναν ἰδιαίτερο παλμό, μ' ἕναν κοινὸ ἀέρα καὶ μὲ μιὰ κοινὴ καὶ ἀναμφισβήτητη ἀκτινοβολία, καὶ τοῦτο γιατὶ τῆς λείπει μιὰ ρ α χ ο κ ο κ κ α λ ι ά. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ γράφουν βιβλία μὲ πολὺ ἢ λίγο ταλέντο. Δὲν ὑπάρχει ἡ νεοελληνικὴ πεζογραφία καθὼς ὑπάρχει ἡ γαλλική, ἡ ἀγγλική, ἡ ρωσσική. Μερικοὶ συγγραφεῖς μπορεῖ νὰ εἶναι ἄριστοι (καὶ ἀσφαλῶς εἶναι), τὸ σύνολο ὅμως δίνει περισσότερο τὴν ἐντύπωση τῆς φυτικῆς ζωῆς, παρὰ τῆς συνειδητῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας. Μὲ κατέχει λοιπὸν αὐτὴ ἡ διαπίστωση καὶ μοῦ πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ μιὰ ἰδέα (ποὺ πέρασε καὶ σὲ ἄλλους, σὲ ἄλλες περιοχὲς τοῦ λόγου καὶ ἀπὸ ἄλλες προϋποθέσεις) ὅτι ἡ ραχοκοκκαλιὰ ποὺ μᾶς λείπει θὰ μποροῦσε νὰ εἶταν ἡ πνευματικὴ κληρονομιὰ τῶν Ἀθηναίων τραγικῶν. Ἴσως μάλιστα νὰ εἶναι ἀναπόφευκτο νὰ εἶναι αὐτή, ἴσως νὰ μὴν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο τίποτα. Θὰ μὲ ρωτήσουνε γιατί. Εἰλικρινὰ δὲν ξέρω. Αὐτὸ ποὺ λέω εἶναι μιὰ διαίσθηση. Δὲν μπορῶ νὰ τὴν ἀναπτύξω καὶ νὰ τὴν ἐξηγήσω. Τὴν τοποθετῶ ἐδῶ χωρὶς καμμιὰ ἐπισημότητα καὶ ὁποιος θέλει ἂς τὴν προσέξει, μπορεῖ νὰ μὴ τὴν προσέξει καὶ κανείς. Τὸ ὄνειρό μου θὰ εἶτανε μιὰ συγχώνευση τῆς οὐσίας τοῦ ἀρχαίου δράματος μὲ τὴν ὕλη τῆς νεώτερης, τῆς σημερινῆς (καὶ κυρίως τῆς αὐριανῆς) πεζογραφίας μας, συγχώνευση ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ γεννηθεῖ μιὰ λογοτεχνία πολὺ ἀλλιώτικη ἀπ' αὐτὴ ποὺ γνωρίσαμε ὡς σήμερα, μιὰ λογοτεχνία μὲ ραχοκοκκαλιά, ἀπόλυτα ζωντανὴ καὶ σύγχρονη, ποὺ νὰ πάλλεται ἀπὸ τὶς ἀγωνίες καὶ τὶς λαχτάρες τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου καὶ ποὺ συνάμα νὰ ἐμπνέεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῶν ἀργαίων τραγικῶν καὶ νὰ τὸ διοχετεύει στὴ σύγχρονη πραγματικότητα μὲ τὰ δικά της μέσα. Αὐτὸ θὰ εἶταν ἀληθινὰ κάτι ἰδιαίτερο καὶ καινούργιο, θὰ εἶταν κάτι αὐθεντικὰ ἑλληνικὸ καὶ θὰ εἶταν ἐπὶ-τέλους μιὰ ἑλληνικότητα ποὺ θὰ ξεπεροῦοσε ἀληθινὰ τὶς ἀθλιότητες τοῦ τοπικισμοῦ, θὰ περιφρονοῦσε ὅλους τοὺς κάλπικους ἐπαρχιακοὺς καὶ καφενειακοὺς ἑλληνοκεντρισμοὺς καὶ θὰ εἶχε τὴν ἐλπίδα (μακρὴ βέβαια, ἀλλὰ ὄχι ἀνεδαφική) νὰ ἀποκτήσει κάποτε μιὰ διεθνικὴ σημασία. Συλλογίζουμαι ἀκόμα (καὶ τοῦτο εἶναι βέβαια μιὰ ἄλλη ὑπόθεση) ὅτι μιὰ ἔτοια λογοτεχνία, ἂν ποτὲ ἐρχότανε ἡ ὥρα της, θὰ ἀπομακρυνότανε ἀπὸ ἀρκετὲς ἀπόψεις τοῦ ρωμαντισμοῦ μας, τοῦ λυρισμοῦ μας καὶ τοῦ ρεαλισμοῦ μας καὶ θὰ αἰσθανότανε τὴν ἀνάγκη, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση της, νὰ προσανατολιστεῖ πρὸς ἕνα εἶδος μελοντικοῦ κλασικισμοῦ. Θὰ ἀπαιτοῦσε μιὰ μέρα ἀπὸ τὸν ἑαυτό της μιὰ κλασικὴ γλῶσσα, μιὰ κλασικὴ πλαστικότητα καὶ στερεότητα, μιὰ κλασικὴ διαύγεια. Θὰ ἀνακάλυπτε ξανὰ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ δωρικοῦ ρυθμοῦ καὶ θὰ εἶτανε καὶ τοῦτο σὰ μιὰ ἐπέμβαση μιᾶς μοίρας ἑλληνικῆς.

Δὲ θὰ ἤθελα νὰ παρεξηγηθοῦν τὰ λεγόμενά μου. Δὲν εἶπα ὅτι ἡ αὐτὴ ἡ ἰδανικὴ νεοελληνικὴ πεζογραφία μπορεῖ νὰ γίνει σὲ λίγο καιρὸ ἀρκεῖ νὰ ἀνασκουμπωθοῦν μερικοὶ καλοὶ γραφιάδες καὶ νὰ λανσάρουν ἕνα καινούργιο περιοδικό. (Καθὼς ξέρει ὅλος ὁ κόσμος, τὰ μεγάλα ζητήματα τῆς τρέχουσας λογοτεχνικῆς ζωῆς μας εἶναι συνήθως ζητήματα περιοδικῶν). Θὰ εἴμουν ἰσια-ἰσια κατευθυσιασμένος ἂν ἤξερα ὅτι ἡ ἐποχὴ τῶν ἄρτιων πραγματοποιήσεων πρόκειται νὰ ἀρχίσει γύρω στὸ ἔτος 2000. Ἀλλὰ δὲν ξέρουμε τίποτα. Ἴσως οἱ δύο ἢ τρεῖς γενεὲς ποὺ μᾶς χωρίζουν ἀπ' αὐτὴ τὴ συμβολικὴ χρονολογία νὰ εἶναι ἀρκετὲς γιὰ νὰ ὁριμάσει ἐντελῶς τὸ νεοελληνικὸ πνεῦμα, ἴσως πάλι ἡ ἱστορία νὰ ἀνακόψει τὴν ἐξέλιξή μας καὶ νὰ μᾶς ρίξει πίσω, ὁ Θεὸς ξέρει ποῦ (τέτοιες δουλειὲς μᾶς τὶς ἔπαιξε συχνά). "Ἴσως ἡ ἴδια ἡ ἱστορία νὰ συντομεύσει τὶς προθεσμίες. "Ολα μποροῦν νὰ συμβοῦν. Τὸ μόνο ποὺ θέλησα νὰ πῶ εἶναι: ὅτι πιστεύω σὲ μιὰ ὁρισμένη κατεύθυνση, νομίζω κατὰ συνέπεια ὅτι, καθετὶ ποὺ νίνεται πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση δὲν εἶναι ἐντελῶς γσιένος κόπος. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα δέχουμαι προθυμότατα ὅλες τὶς ἀντιρρήσεις ποὺ μποροῦν νὰ διατυπωθοῦν γιὰ μιὰ ἀτομικὴ προσπάθεια. Ξέρω καλὰ πῶς δὲν γίνουνται σήμερα ἀριστουργήματα καὶ πῶς εἶναι πολὺ ἀπίθανο νὰ μπορέσουμε ἢ νὰ προφτάσουμε ἐμεῖς οἱ σημερινοὶ νὰ ἀφοσιωθοῦμε σὲ ἔργα μακρᾶς πνοῆς. Ἀλλὰ διατηρῶ τὴν πεποίθησή μου στὴν κατεύθυνση κ' εἶμαι σίγουρος ὅτι στὸ τέλος θὰ χρησιμεύσει σὲ κάτι, καθὼς εἶμαι σίγουρος ὅτι αὐτοὶ ποὺ διαμαρτύρουνται δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ διαισθανθοῦν τίποτα καὶ δὲν κατάλαβαν περὶ τίνος πρόκειται. Νομίζω ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ προσπαθεῖ κανεὶς ὅσο μπορεῖ νὰ βλέπει κάπως μακρύτερα ἀπὸ τὴν ἀκτίνα τῆς ἀτομικῆς του δράσης κι' ἀπὸ τὰ γοῦστα ποὺ ἐπικρατοῦν στὴν ἀγορά.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ

ΕΝΟΧΗ ΑΜΑΘΕΙΑ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 1)

οἰκοὶ ἠηροί, δέον νὰ ἐπακολουθήσῃ ὁ καθαρισμός, διότι ἐνδεχόμενον, ἐὰν δὲν ληφθοῦν μέτρα, ἡ ἠηρότης αὐτῶν νὰ παραφθείρῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ τοὺς ἀπολοίπους κλάδους. Εἰς τὴν σημερινὴν κοινωνίαν κολύμεθα περισσότερον νὰ ἀποκαθαρίσωμεν τὸ δένδρον τῆς ζωῆς μᾶλλον ἀπὸ τοὺς ἠηροὺς κλάδους, διότι αἱ βάσεις, τοὐλάχιστον, ὑπάρχουν καὶ θεραπεύονται, ὅσον ἔνεστι, ὑπὸ τῶν ἀρδῶ τοῦτε ὑπεκθύνων παραγόντων. Ζηρότητα δὲ μυοῦγεῶν, καὶ συγκεκριμένως εἰς τὸ ὑπὸ αὐξήσεων θέμα τῆς ἀποφυγῆς τῆς τεινογονίας, ἐκτὸς τῆς ἐλλιποῦς ἐπιδόσεως τῶν ἀνωτέρω παραγόντων, ἡ εὐθύνη τῶν ὁπλῶν ποικίλλει ὡς ἐκ τοῦ ρόλου, ὃν καλεῖται νὰ παίξῃ ἕκαστος τούτων. [illegible] τῆς ἀπαιτουμένης θέρμανσεως τοῦ κακοῦ αὐτοῦ, αἱ ἐφεμνεῖαι καὶ ἰδέαι», αἴτινες, ὁμοῦ μετὰ τῆς οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἰσότητος τῆς γυναικός, ἐξήτησαν καὶ τὴν ἀπαλλαγήν τῆς ἀπὸ τῆς δουλείας, ἣν γεννᾷ ἡ μητρότης, ἢς καὶ ὁ ἄνηρ εἶναι ἀπαλλαγμένος, ἡ νεωτέρα λογοτεχνία, τὰ σύγχρονα μέσα τῆς ψυχαγωγίας (θέατρον, κινηματογράφος κλπ.) ἅτινα ὡς παρεκλίνοντα τοῦ σκοποῦ των, προβάλλουν ἔργα τοιαῦτα, τὸ περιεχόμενον τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ ῥάπισμα ἠηρῶν κατὰ τῶν ἀρχῶν τῆς παραδοδομένης ἠθικῆς, ὡς ἐξυμνοῦντα τὴν ζωὴν τῶν ἀκολάστεσων, καὶ τὸ διαζύγιον—ἐντεῦθεν καὶ ὁ γάμος κατήντησεν, ὡς καὶ ἄλλοτε εἰς εἴδωλον μελέτης ἡμῶν, ἀναστηρίξαμεν, ἐπείσθημεν. Λυμένη εὐκολότερον πάσης ἄλλης ἐμπορικῆς—καὶ διδάσκοντα τὴν εὐτέλειαν τῶν οἰκογενειακῶν ἀρετῶν καὶ τέλος, ἡ ἀσέβεια πρὸς τὴν Θεόν, ἥτις ἔχει ὡς ἀποτελεσματικὴν κατὰ τῶν νόμων ἀνταρσίαν, ἐξ τῶν ὁπλῶν εἶναι ὁ φυσικὸς νόμος τῆς γεννήσεως καὶ τῆς διὰ τούτου διατηρήσεως καὶ αὐξήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διὰ μέσου τῶν αἰώνων».

Νὰ σχολιάσω; Γιὰ νὰ πῶ τί; Τίποτα ἄλλο δὲ μοῦ ἔρχεται στὰ γείλη παρὰ αὐτὴ ἐδῶ ἡ φράση: «Κακόμοιρα παιδιά»....

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Στὴν ἐπιθυμία τους νὰ ἐνισχύσουν τὴν προαγωγὴ τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας καὶ νὰ φέρουν σὲ πλατύτερη γνωριμία τοὺς "Ελληνες συγγραφεῖς μὲ τὸ μεγάλο κοινὸ, ἀποφάσισαν, παράλλα μὲ τὴ λεπτομερῆ παρακολούθηση τῶν καινούργιων ἐκδόσεων ποὺ ἀρχίζουνε ἀπ' αὐτὸ τὸ φύλλο, νὰ δημοσιεύουν γαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ βιβλία ποὺ ἔγει ἀρχίσει ἡ ἐκτύπωσή τους.

Παρακαλοῦμε τοὺς συγγραφεῖς νὰ μᾶς βοηθήσουν στὴν προσπάθειά μας αὐτή.

ΦΛΟΡΙΑΝ ΝΤΕΛΟΡΜΠ

ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΜΕΤΑΦΡ. κ. Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

V. ΤΑ ΣΥΝΘΕΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΦΥΣΗΣ

Μπροοῦμε, σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, νὰ ἐξετάσουμε ἀπὸ πιὸ κοντὰ καὶ ἀπὸ μιὰν ἄλλη πλευρὰ τὶς δυὸ μεγάλες ἀνταγωνίστριες δυνάμεις. Γιατὶ μὲ τὸ νὰ παίρνουμε ἀπὸ πίσω τὶς ἀπέραντες συνθέσεις: Γαλλία, Γερμανία, δημοκρατίες, διγτατορίες, Ἀνατολὴ καὶ Δύση, Πολιτισμός, νεμίζουμε τὸ κεφάλι μας κασνὸ. Ὁ πολιτισμὸς εἶναι ἕνα τέρμα ποὺ μένει ἀκατανόητο ἂν τὸ σημεῖο ἀφετηρίας γαθεῖ ἀπὸ μπροστά μας. Τὸ σημεῖο ἀφετηρίας εἶναι τὸ ἀνθρώπινο πλάσμα. Ἐν ἀρχῇ ὑπάρχουν οἱ ἄνθρωποι.

Τὸ νερὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀξυγόνο καὶ ὑδρογόνο. Ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τί ἀποτελεῖται: Ἀπαντήσανε γιὰ πολὺν καιρό: ἀπὸ σῶμα καὶ ψυχή. Μπορεῖ, ἀλλ' αὐτὸ τὸ κράμα ἢ αὐτὴ ἡ ἕνωση Βοΐσκουνται σ' ὅλους τοὺς λαοὺς, σὲ ὅλα τὰ σκαλιὰ τῆς κοινωνικῆς ἱεραρχίας καὶ αὐτὸ δὲν παρέγει καμμιὰ γρήσιμη ἔνδειξη γιὰ τὴ σύνθεση τῶν λαῶν, γιὰ τὶς μεταμορφώσεις τῶν κοινωνιῶν καὶ τῶν πολιτισμῶν.

Εἶπαν ἀκόμα: ὁ ἄνθρωπος εἶναι σύνθετος ἀπὸ λογικὸ καὶ ἐνστιγτο. Ἀλλὰ εἰσγωρεῖ πολὺ «λογικὸ» στὴν «ἐνστικτώδη» ζωὴ τῶν ζώων καὶ τὸ λογικὸ παρουσιάζει τόσο μυστήριο στὴν καταγωγή του ὅσο καὶ στὴν ἐξέλιξη καὶ στὶς ἐκδηλώσεις του.

Οἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὅπως τὰ φύλλα· καὶ τὰ ἄνθη ἑνὸς φυτοῦ. Προέρχουνται ἀπὸ τὸν ἴδιο γυμὸ ποὺ γιὰ τὴν εὐκολία μας μποροῦμε νὰ τὸν ὀνομάσουμε ἔνστιγτο. Δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτε νὰ ἐγκωμιάζουμε τὰ φύλλα εἰς βάρος τῶν λουλουδιῶν, ἢ ἀντίστροφα. Συγματίζουν μαζὶ τὸ μπουκέτο τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Γιὰ νὰ μάθουμε ἀπὸ τί ἀποτελεῖται ὁ ἄνθρωπος, πρέπει νὰ ἐξετάσουμε τὶς πράξεις του, Τρῶει, κάνει τὸν ἔρωτα, ποσκυνάει, φοράει μιὰ κονκάρδα στὸ καπέλο του. "Αν καὶ προέργουνται ὅλες ἀπὸ τὸν ἴδιο γυμό, μέσα στὶς πράξεις εἰσγωρεῖ περισσότερο ἢ λιγότερο ὑπολογισμὸς ὁρθολογισμός, δηλαδὴ – ἂν θέλουμε νὰ διατηρήσουμε τὴ λέξη—λογική. Π. χ. εἰσγωρεῖ πολὺς ὑπολογισμὸς καὶ ὀρθολογισμὸς στὶς πράξεις ποὺ συνίστανται στὸ νὰ σπέρνει δημητριακά, νὰ κατασκευάζει ἕνα φράγμα ἢ ἕνα σπίτι. Εἰσγωρεῖ σὲ μικρότερη ποσότητα ἢ ἄλλης λονῆς στὶς πράξεις ποὺ συνίστανται στὸ νὰ κόβεις ξύλα, νὰ κάνεις καβαλιστικὰ σπιτεῖα, νὰ γηστεύεις τὸ κρέας.

Γιὰ τὶς πράξεις ὅπου ὁ Βαθμὸς τοῦ ὑπολογισμοῦ εἶναι μεγαλύτερος, οἱ ἄνθρωποι μπορεῖ νὰ κρίνουν ἀπὸ τὴ σγέση ποὺ ἐπικρατεῖ μεταξὺ αἰτίου καὶ ἀποτελέσματος. Ἡ πεῖρα ἔγει ἀξία γιὰ ὅλον τὸν κόσμο. Γιὰ τὶς πράξεις ὅπου ὁ Βαθμὸς τοῦ ὑπολογισμοῦ μόλις ἢ καθόλου δὲ βαραίνει, αὐτὲς δὲ μποροῦν νὰ ἐξηγηθοῦν παρὰ μὲ μιὰ κλίση ἢ ἕνα πάθος καὶ ἢ ἐξήγηση μένει ἀτομική. Τὰ πρόσωπα ποὶ ἀποφεύγουν νὰ κάμουν κάτι τὴν Παρασκευὴ 13 τοῦ μηνὸς ἔγουν τὴ δικαιολογία τους, ποὺ ξεφεύγει ἀπὸ τὴ λογική.

Κανένας ἄνθρωπος δὲν ἐκτελεῖ πράξεις ποὺ νὰ μὴ μποροῦν νὰ κατανεμηθοῦν σ' αὐτὲς τὶς δυὸ κατηγορίες, ποὺ μποροῦμε νὰ τὶς ὀνομάσουμε γιὰ τὴν εὐκολία μας πράξεις ὑπολογιστικὲς καὶ πράξεις αἰσθηματικές. Καὶ καμμιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ αὐτὲς κατηγορίες δὲν εἶναι ἀνώτερη (ἢ κατώτερη) ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἡ διαφορὰ

JEAN - PAUL SARTRE

Η ΚΑΜΑΡΑ

ΜΕΤΑΦΡ. ΤΗΣ Κ. ΕΛΠΙΔΑΣ ΘΡ. ΚΑΣΤΑΝΑΚΗ

II

«Έφυγε». Ἡ ἐξώπορτα εἶχε κλεισει μ' ἕνα σκαστό βρόντο. Ἡ Εὔα εἶπανε μόνη στὸ σαλόνι: «Θέλω να πεθάνω».

Ἔσφιξε σπασμωδικά τὰ χέρια πάνω στὴ ράχη τῆς πολυθρόνας: εἶχε θυμηθεῖ τὰ μάτια τοῦ ἀστέρια της. Ὁ κ. Ντραμπεντά εἶχε γύρει πάνω ἀπὸ τὸν Πέτρο μ' ἕνα ὕφος ἐδικοῦ καὶ τοῦ εἶχε πεῖ : «Τ' ἀγαπᾶς τ' αὐγουλάκια, ἐ!», σὰν ἀνθρώπος ποὺ ζαίρει κὰ μιλᾶ στοὺς ἀρρώστους. Τὸν εἶχε κοιτάξει κὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Πέτρου εἶχε ζωγραφιστεῖ μέσα στὰ χοντρὰ καὶ γρήγορα μάτια του. «Τὸν μισῶ ὅταν τὸν κοιτάζει, ὅταν σκέφτομαι πὼς τὸν β λ έ π ε ι ».

Ἡ Εὔα ἄφησε τὰ χέρια της νὰ πέσουν ἀπ' τὶς δυὸ μεριὲς τῆς πολυθρόνας καὶ γύρισε στὸ παράθυρο. Τὸ φῶς τὰ θάμπωνε. Ὁ ἥλιος γέμιζε τὴν κάμαρα, εἶταν παντοῦ : πάνω στὸ ταπέτο ὅπου ἔφτιανε κύκλους χλωμοὺς, στὸν ἀέρα, ὅπου σήκωνε μιὰ τυφλωτικὴ σκόνη. Ἡ Εὔα εἶχε ἔεσυνηθίσει τ' ἀδιάκριτο φῶς, τὸ προκομένο, ποὺ ἐξετάζει τὰ πάντα, καθκοιξεῖ τὶς γωνιὲς, τρίβει κὰ γυαλίζει τὰ ἔπιπλα σὰν καλὴ νοικοκυρά. Ὡστόσο προχώρησε ὡς τὸ παράθυρο κὰ σήκωσε τὰ κουρτινάκια. Τὴν ἴδια στιγμὴ ὁ κ. Ντραμπεντὰ ἔβγαινε ἀπὸ τὴν ἐξώπορτα. Ἡ Εὔα εἶδε ἐαφνικὰ τοὺς φαρδιοὺς του ὦμους. Ὁ κ. Ντραμπεντὰ ὕψωσε τὸ κεφάλι, κοίταξε τὸν οὐρανὸ παίζοντας τὰ μάτια κὰ κατόπι ἐέκοψε σὰν παλληκαράκι, μὲ ῥήματα μεγάλα. «Βιάζεται, σκέφτηκε ἡ Εὔα, σὲ λίγο θὰ τὸν πιάσει ὁ πόνος στὸ πλευρό τους». Δὲν τὸν μισοῦσε πιὰ : στὸ κεφάλι του ἀπόμενε τόσο λίγο μυαλουδάκι μόλις-ἡ μικροσκοπικὴ του ἀρετεῖα νὰ δείχνει νέος. Ὡστόσο φουριέστηκε πάλι ὅταν τὸν εἶδε νὰ στρίβει τὴ γωνιὰ τῆς λεωφόρου Ἁσὶν Ζεομαὶν καὶ νὰ χάνεται «Συλλογίεται τὸν Πέτρο». Κάτι ἀπὸ τὴ ζωή τους εἶχε ἐεγλυστρήσει ἀπὸ τὴν κλειστὴ κάμαρα καὶ σερνουταν στοὺς ὀρόμους, στὸν ἥλιο, ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. «Μᾶς ἐπιτέλους, δὲ θὰ μᾶς ἀφήσουν ποτὲς ἥσυχους;».

Ἡ ὁδὸς Μπὰκ εἶταν ἔρημη. Μιὰ γριὰ ἀνέβαινε σιγὰ σιγὰ τὸ ὀρόμο, τρία κοριτσόπουλα πέρασαν γελῶντας. Τώρα ἔρχουνται οἱ ἄντρες· δὶ-ματοὶ καὶ σοβαροὶ ἄντρες ποὺ βαστοῦσαν τσάντες καὶ μιλοῦσαν ἀναμεταξύ τους. «Οἱ φυσιολογικοὶ ἀνθρωποὶ!» σκέφτηκε ἡ Εὔα παραξαιμένη γιὰ τὸ πλῆθος τοῦ μίσους ποὺ ἀνασκάλωφτε μέσα της. Μιὰ δμορφη παχουλὴ γυναῖκα ἔτρεξε βαριὰ γ' ἀντιαμίσει ἕναν κομψὸ κύριο. Ἐκεῖνος τὴν ἀγκάλιασε καὶ τὴ φίλησε στὸ στόμα. Ἡ Εὔα γέλασε σκληρὰ κὶ' ἄφησε νὰ πέσει τὸ κουρτινάκι.

Ὁ Πέτρος δὲν τραγουδοῦσε πιά, μὰ ἡ νέα γυναῖκα τοῦ τρίτου, εἶχε στραθεῖ στὸ πιάνο κὶ ἔπαιζε μιὰ Μελέτη τοῦ Σοπέν. Ἡ Εὔα αἰσταίνουνταν τὸν ἑαυτό της πιὸ ἤρεμο. "Ἔκανε ἕνα βῆμα νὰ πάει στὴν κάμαρα τοῦ Πέτρου, ἀλλὰ σταμάτησε ἀμέσως κὶ ἀκούμπησε στὸ τοῖχο μὲ λίγη ἀγωνία : κάθε φορὰ ποὺ ἔβγαινε ἀπ' τὴν κάμαρα τὴν ἔπιανε πανικὸς μὲ τὴν ἰδέα πὼς ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψει ἐκεῖ μέσα. Ὡστόσο ἤξαμε καλὰ πὼς δὲ θὰ μποροῦσε νὰ ζήσει ἀλλοῦ : τὴν ἀγαποῦσε τὴν κάμαρα. "Ἔφερε τὴ μπατζὰ στὸ φωτεινὸ καὶ χωρὶς μυρωδιὲς δωμάτιο ὅπου περίμενε νὰ τῆς ξανάφθει τὸ κουράγιο της. «Μοιάζει μὲ σαλόν, δοντογιατρεῖο». Οἱ πολυθρόνες ἀπὸ ῥοζ μεταξωτὸ τὸ ντιβάν, τὰ σκαμνάκια εἶταν διακριτικά, ἁπλά, κάπως προστατευτικὰ : καλοὶ φίλοι τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Εὔα φαντάστηκε κύριους σοβαροὺς, ντυμένους μ' ἀνοιχτὴ χρώματα, σὰν κὶ αὐτοὺς ποὺ εἶχε δεῖ ἀπ' τὸ παράθυρο νὰ μπαίνουν στὸ σαλόνι κὰ νὰ ξακολουθοῦν τὴν ἀρχινισμένη τους κουβέντα. Οὔτε κὰν ζητοῦσαν ν' ἀναγνωρίσουν τὸ δωμάτιο, μὰ προχωροῦσανε μὲ βῆμα σταθερὸ ὡς τὴ μέση τῆς κάμαρας· ὁ ἕνας τους ἄφινε τὸ χέρι του νὰ σέρνεται πίσω σὰν σαλμκιὰ, ἀγγίζε περιν/ντας μαξιλάρια, διάφορα μικροπράματα πάνω σὲ τραπεζάκια κι οὔτε ἀνασπηδοῦσε σ' ἀγγιγμά τους. "Ὅταν ἕνα ἔπιπλο τοὺς ἔκοβε τὸ δρόμο, ἀντὶς νὰ κάνουν τὸ γύρο, οἱ συνταξιούμενοι αὐτοὶ ἄνθρωποι τοῦ ἄλλαζαν θέση χωρὶς νὰ ταραχτοῦν. Γέλος, βυθισμένοι πάντα στὴν κουβέντα τοὺς, κάθουνταν χωρὶς νὰ ῥίξουν οὔτε μιὰ ματιὰ νὰ ξαίρουνε τί κάνω, ὡς τὸ διαβάσουν πάνω στὴν ὀθόνη. Δὲν ἔχουν κοῦς ἀνθρώπους», συλλογίστηκε ἡ Εὔα. Κοίταξε καρφωτὰ τὸ πόμολο τῆς κλειστῆς πόρτας κ' ἡ ἀγωνία τῆς ἔσφιγγε τὸ λάρυγγα : «Πρέπει νὰ πηγαίνω. Ποτὲ δὲν τὸν ἄφησα τὸν Ἄβραμ μόνο». Ἡ Εὔα θ' ἄνοιγε τὴν πόρτα, μετὰ θὰ στέκωνταν ἐκεῖ προσπαθώντας νὰ σωηθήσει τὰ μάτια της στὸ μισόφωτο κ' ἡ κάμαρα θὰ τὴν ἔσπρωχνε ἔξω μ' ὅλη τὴ τὴ δύναμη : θάπρεπε νὰ νικήσει αὐτὴ τὴν ἀντίσταση καὶ νὰ ῥιχτεῖ ὡς τὸ κέντρο τοῦ δωματίου. Ἐαφνικὰ τῆς ἦρθε τρομερὴ ὄρεξη νὰ δεῖ τὸν Πέτρο. Πῶς ἤθελε νὰ κορδίσεωαν μαζὶ τὸν κ. Ντραμπεντά. Μὰ ὁ Πέτρος δὲν τὴν εἶχε ἀνάγκη. Ἡ Εὔα δὲν μποροῦσε νὰ κάνει τὸ ἴδιο πρὸς αὐτόν. Ἐκεῖ ὅμως ἐμένα δὲ μὲ θένε».

Μιὰ βαθειὰ ἀλλαγὴ εἶχε γίνει τριγύρω στὴ φῶς εἶχε ἀσπρίσει, γεμάρεσ : εἶχε γίνει βαρὶ σὰν τὸ νερὸ ποὺ δὲν γ' ἀλλαχαν μέσα σ' ἀνθογυάλι. Σ' αὐτὸ τὸ γεραμένο φῶς, κάνω στὰ πράματα, ἡ Εὔα ξανάβρισκε μιὰ μελαγχολία ποὺ τὴν εἶχε ἐχάσει ἀπὸ καιρό : τὴ μελαγχολία μιᾶς φθινοπωριάτικης μέρας ποὺ τελειώνει. Κοίταξε τριγύρω της, διστάζοντας, σχεδὸν τρομαγμένη : ὅλα αὐτὰ εἶταν τόσο μακριὰ μέσα στὴν κάμαρα δὲν ὑπῆρχε οὔτε μέρα, οὔτε νύχτα. οὔτε ἐποχή, οὔτε μελαγχολία. Θυμήθηκε ἀόριστα, περασμένα φθινόπωρα, φθινόπωρα τοῦ παιδιατικοῦ καιροῦ της, κὰ ξαφνικὰ στάθηκε φυ. χρὴ: φοβᾶται τὶς θύμησες.

"Ἀκουσε τὴ φωνὴ τοῦ Πέτρου.

—Ἀγάθη! ποῦ εἶσαι;

— Ἔρχομαι, τοῦ φώνοξε.

"Ἀνοιξε τὴν πόρτα καὶ μπῆκε μέσα στὴν κάμαρα.

★

Ἡ παχειὰ μυρωδιὰ τοῦ λιβανιοῦ τῆς γέμισε τὰ ρουθοῦνα καὶ τὸ στόμα, ἐνῶ τεζάριζε τὰ μάτια στὸ πλανὸ μπροστὰ τὰ χέρια τὰ κεαιρὸς πωρα ποὺ οἱ μυρωδιὲς καὶ τὸ μισόφωτο δὲ φτιάναν πιὰ γιὰ κείνην παρὰ ἕνα καὶ μόνο στοιχεῖο, στυφὸ καὶ μπαμπακερό, ἁπλὸ καὶ καθημερινὸ ὅσο καὶ τὸ ἐερό, ὁ ἀέρας, ἡ φωτιὰ —καὶ προχώρησε προσεχτικὰ κατὰ τὸ χλωμὸ λεκὲ ποὺ ἔμοιαζε νὰ πλέει μέσα στὴν ὁμίχλη. Εἶταν τὸ πόσωπο τοῦ Πέτρου, τὰ ροῦχα του (ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ ἀρρώστησε ὁ Πέτρος ντύνουνταν στὰ μαῦρα), εἶχαν λυώσει στὸ σκοτάδι. Ὁ Πέτρος εἶχε ῥίξει τὸ κεφάλι: πίσω, μὲ τὰ μάτια κλειστά. Τί ὡραῖος ποὺ εἶταν! Ἡ Εὔα κοίταξε πολλὴν ὥρα τὰ μακριὰ γυρτὰ τοῦ ματόκλαδα καὶ μετὰ κ ὑψισε κοντὰ του σὲ μιὰ χαμηλὴ καρέκλα. «Θαρεῖς πὼς ὑποφέρει», συλλογίστηκε. Τὰ μάτια της συνειδίζαν σιγὰ σιγὰ στὸ σκοτάδι. Πρῆβαλε τρόπο τὸ γραφεῖο, ἔπειτα τὸ κρεββάτι κὶ ἔπειτα τὰ πράματα τοῦ Πέτρου, τὸ φαλίδι, τὸ δοχεῖο μὲ τὴν κόλλα, τὰ βιβλία, τὸ βοτανολόγιο του, ποὺ γέυιζαν τὸ πάτωμα γύρω στὴν πολυθρόνα.

— Ἀγάθη;

Ὁ Πέτρος εἶχε ἀνοίξει τὰ μάτια καὶ τὴν κοίταζε χαμογελαστά.

— Ξαίρεις, τῆς εἶπε, γιὰ τὸ πηροῦν; Τὸκανα ἐπίτηδες γιὰ νὰ τρομάξω τὸ λεγάμενο. Δὲν εἶχε σ χ ε δ ὸ ν τίποτε.

Οἱ τρομάρες τῆς Εὔας ἀκρπισαν καὶ χάμαρε ἐλαφρά :

— Τὸ πέτυες περίφημα. Τἄχε χάσει κυριολεκτικά.

Ὁ Πέτρος χαμογέλασε.

— Εἶδες πὼς τὅπιασε μὲ τὶς γοῦφτες του καὶ τὸ πασπάτευε; Ὁ Πέτρος πρόστεσε : Δὲν ξαίρουν νὰ πάνουνε τὰ πράματα. Τὰ χουφτιάζουν.

Ὁ Πέτρος χτύπησε τὴν ἀριστερή του παλάμη μὲ τὸ δεξί του δείχτη.

— Πιάνουνε μὲ τοῦτο. Πλησιάζουν τὰ δάχτυλα, κι ἀφοῦ πῶ ρουν τὸ πρᾶμα, κολνοῦν τὴν παλάμη τους ἀπάνω σὰ γιὰ νὰ τὸ σκάσουν.

Μίλοῦσε μὲ μισὸ στόμα καὶ γρήγορα : ἔμοιαζε νὰ ἀπορεῖ.

— Ῥοτιέμα τί θέλουν; εἶπε στὸ τέλος. Αὐτὸς ὁ τύπος ἔχει ξανάσθε.. Γιατὶ μοῦ τὸν στέλνουν; "Ἀν θ' λουν νὰ ῥίξουν ὀῦτε μιὰ ματιὰ νὰ ξαίρουνε τί κάνω, ὡς τὸ διαβάσουν πάνω στὴν ὀθόνη. Δὲν ἔχουν κὰν ἀνάγκη νὰ σαλέψουν ἀπ' τὸ σπίτι τους. Κάνουν λάθη. "Ἔχουν τὴ δύναμη, μὰ κάνουν λάθη. Ἐγὼ δὲν κανω ποτὲς μου, κι αὐτὸ εἶναι τὸ δικό μου ἀτοῦ. Χόφκα, εἶπε, χόφκα. Κουνοῦσε τὰ μακριὰ του χέρια μπροστὰ στὸ μέτωπό του : Τὴν ἄτιμη! Χόφκα, πάφκα, σούφκα. Θές κι ἄλλο, νὰ κι ἄλλο.

— Εἶναι ἡ καμπάνα ; ῥώτησε ἡ Εὔα.

— Ναί. "Ἐφυγε. Ξακολούθησε αὐστηρὸς : Αὐτὸς ὁ τύπος, εἶναι κατώτερο ὄργανο. Τὸν γνωρίζεις, πῆγες μαζί του στὸ σαλόνι.

Ἡ Εὔα δὲν ἀποκρίθηκε.

— Τί ἤθελε; ῥώτησε ὁ Πέτρος. Θὰ σοῦ τῶπε.

Ἡ Εὔα δίσταξε μιὰ στιγμὴ κι ἔ πειτα ἀπάντησε ἀπότομα :

— "Ἤθελε νὰ σὲ κλείσουν.

"Ὅταν ἔλεγες στὸν Πέτρο τὴν ἀλήθεια, μὲ τρόπο γλυκό, δυσπιστοῦσε. "Ἔπρεπε νὰ τοῦ πεπάξεις μὲ δύναμη στὰ μοῦτρα, σὰν κοπανιά. νὰ τὸν ζαλίσεις κὰ νὰ παραλύσουν οἱ ὀπομῆες του. Ἡ Εὔα προτιμοῦσε νὰ τοῦ φερθεῖ σκληρὰ, παρὰ νὰ τοῦ πεῖ ψέματα : "Ὅταν τοῦ Ἔλεγε ψέματα κὶ ἔμοιαζε ἐκεῖνος νὰ τὴν πιστεύει, ἔνιωθε ἀθελά της ἕνα αἴσημα ἀνωτερότητας ποὺ τὴν ἔκανε μετὰ νὰ σιχαίνεται τὸν ἑαυτό της.

— Νὰ μὲ κλείσουν! ἐπανέλαβε ὁ Πέτρος μὲ εἰρωνία. Τρελλάθηκαν ! Σὲ τί μ' ἐμποδίζουν ἐμένα τὰ ντουβάρια. Νομίζουν πὼς θὰ μὲ σταματήσουν; Ῥωτιέμαι καμιὰ φορὰ ἂν δὲν ὀπάρχουν δυὸ σπέρες. Ἡ ἀληθινὴ τοῦ νίγκρου. Καὶ μιὰ ἄλλη σπείρα, τοαλαβοῦτήδες ποὺ ἀνακατεύουνται σ' ὅλα καὶ τὰ κάνουν θάλασσα.

"Ἔδωσε μιὰ μὲ τὸ χέρι του στὴν πολυθρόνα καὶ κατόπι: τὸ σήκωσε καὶ τὸ κοίταξε χαρούμενος :

— Τὸ ντουβάρια τὰ διαπερνᾶ κανείς. Τί τοῦ ἀπάντησες; ῥώτησε γυρνόντας στὴν Εὔα μὲ περιέργεια.

— Πῶς δὲ θὰ σὲ κλείσουν.

Σήκωσε τοὺς ὦμους.

— Δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ πεῖς αὐτό. "Ἐκανες κι ἐσὺ λάθος —ἐκτὸς ἂν τὸ εἶπες ἐπίτηδες. Πρέπει νὰ τοὺς ἀφήσουμε νὰ προδώσουν τὸ παιχνίδι τους.

Ὁ Πέτρος σώπασε. Ἡ Εὔα χαμήλωσε λυπημένα τὸ κεφάλι : «Τὰ χουφτιάζουν!». Μὲ τί περιφρονητικὸ τρόπο τὸ εἶχε πεῖ —μιὰ πόμο εἶχε δίκιο. «Μήπως χουφτιάζω κι ἐγὼ τὰ πράματα; Παρ' ὅλο ποὺ προσέχω, μοῦ φαίνεται, πὼς οἱ κνήσεις μου τὸν στενοχωροῦν. Μὰ δὲν τὸ λέει». Ἐαφνικὰ, αἰστάνθηκε δυστυχισμένη; ὅπως εἶταν δεκατεσσάρων χρονῶ, κ' κυρία Ντραμπεντὰ ζωηρὴ καὶ πεταχτή, τῆς ἔλεγε : «Θαρεῖς πὼς δὲν ξαίρεις τί νὰ κάνεις τὰ χέρια σου». Ἡ Εὔα δὲν τολμοῦσε νὰ κουνήσει, κ' ἔσα ἔσα ἐπείνη τὴ στιγμὴ τῆς ἤρθε τρομερὴ ὄρεξη ν' ἀλλάξε. στάση. Σιγὰ σιγά, ἀγγίζοντας μόλις τὸ χαλί, ἔφερε τὰ πόδια της κάτω ἀπ' τὴν καρέκλα. Κοίταξε πάνω στὸ τραπ ζι τὴ λάμπα —τὴ λάμπα ποὺ τὸ πόδι της τόχε βάψει ὁ Πέτρος μαῦρο—καὶ τὸ σκάκι. Πάνω σ' ἀβάκι, ὁ Πέτρος εἶχε ἀφήσει μόνο τὰ μαῦρα πτύλια. Κτιμὰ φορὰ σηκώνουνταν πλησιάζε στὸ τραπεζὶ κὶ ἔπαιρνε ἕνα ἕνα τὰ πτύλια μέσα στὰ χέρια του. Τοὺς μιλοῦσε, τὰ ὀνόμαζε Ρομπότ, κὶ ἐκεῖνα μοιάζαν τότες ν' ἀποχτοῦν ζωὴ στὰ δάχτυλά του. "Ἀμα τὰ ἐαναβάζε στὴ θέση τους ἠήμανε ἡ Εὔα νὰ τὰ πιάσει (μὲ τὴν ἐντύπωση πὼς καταντοῦσε γελοία) : τὰ πούλια εἴχανε γίνει πεθυμένα ξυλαράκια, ὡστόσο κρατοῦσαν πάνω τους κάτι τὸ ἀόριστο καὶ τὸ φεγγαλ.ο, σὰ μιὰ αἴσιτση. «Εἶναι τὰ δ ι κ ά τ ο ὐ πράματα, σκέφτηκε. Ἐγὼ δὲν ἔχω τίποτε δικό μου μέσα στὴν κάμαρα». "Ἀλλοτες εἶχε μερικὰ ἐπίπλα : τὸν καθρέφτη καὶ τὴ μικρὴ ψηφιδωτὴ κουαφέζ, κληρονομιὰ τῆς γιαγιᾶς της, καὶ ποὺ ὁ Πέτρος γιὰ νὰ γελοῦν, τὴν ἔλεγε : ἡ κουαφέζ ο ο ὐ. Μὰ τώρα ὁ Πέτρος εἶχε σύρει τὰ πάντα μαζί του : Μόνο σ' ἐκείνον φανέρωναν τὴν ἀληθινὴ τους ὄψη, κὶ ἄς τὰ κοίταζε ἡ Εὔα ὧρες. "Ἀκουραστα καὶ μὲ κακία, ἔβαζαν θαρεῖς πεῖσμα νὰ τὴν ἀπατοῦν καὶ νὰ τῆς δείχνουν μόνο τὴν ἐξωτερικὴ τους μορφὴ —ὅπως στὸ γιατρὸ Φρανσὼ καὶ στὸν κ. Ντραμπεντά. «Ἀστόσο, εἶπε στὸν ἑαυτό της μὲ ἀγωνία, δὲν τὰ βλέπω πιὰ ἐντελῶς ὅαν τὸ πατερᾶ μου. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ βλέπω ἐντελῶς ὅαν κ' ἐκεῖνον.

Κούνησε λίγο τὰ γόνατα. Εἴχαν μουδιάσει οἱ γάμπες της. Τὸ κορμὶ της εἶταν σκληρὸ καὶ ταυνσμένο, τὴν πονοῦσε. Τὸ αἰστάνουνταν περισσότερο ζωντανὸ ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε, ἀδιάκριτο : «Θάθελα νάμουν ἀόρατη καὶ νὰ κάθομαι ἐδῶ, νὰ τὸν βλέπω χωρὶς νὰ μὲ βλέπει ἐκεῖνος». Γύρισε λίγο τὸ κεφάλι καὶ κοίταξε τὸν τοῖχο πάνω ἀπ' τὸν Πέτρο. Πανω στὰ ντουβάρι εἶταν γραμμένες ἀπειλές. Ἡ Εὔα τὄξερε, μὰ δὲν μποροῦσε νὰ τὶς διαβάσει. Συχνὰ κοίταζε μὲ τέτοια προσοχὴ τὰ μεγάλα κόκκινα τριαντάφυλλα τῆς ταπετσαρίας, ὥστε ἀρχίζανε νὰ χορεύουν μπροστὰ στὰ μάτια της. Τὰ τριαντάφυλλα ἐλιβρχαν φλόγες μέσ' στὸ μισόφωτο. Τὸν περισσότερον καιρὸ, ἡ ἀπειλὴ εἶτανε χαραγμένη στὸ τσβάνι, ἀριστερὰ, πάνω ἀπ' τὸ κρεββάτι : μὰ κάποτες ἄλλαζε θέση. «Πρέπει νὰ σηκωθῶ. Δὲν μπορῶ —δὲν μπορῶ νὰ μένω πιὰ καθιστή». Πάνω στὸν τοῖχο εἶχε καὶ κάτι ἄσπρους δίσκους που μοιάζαν μὲ κομένα κρεμμιδίου. Οἱ δίσκοι βάλθηκαν νὰ γυριοῦν καὶ τὰ χέρια τῆς Εὔας ἄρχισαν νὰ τρέμουν: «Ὥρες ὧρες μὲ πάνει τρέλλα. Μὰ ὄχι, σκέφτηκε πικιά. δὲ ν μ π ο ρῶ νὰ τρελλαθῶ. Μόνο ποὺ νευριάζω». Ἐαφνικὰ αἰστάνθηκε τὸ χέρι τοῦ Πέτρου πάνω στὸ δικό της.

"Ἀγάθη! εἶπε ὁ Πέτρος σταγνικά.

Ἦς χαμογελοῦσε, μὰ τῆς ἔπιανε τὸ χέρι ἄκρη ἄκρη, μ' ἕνα εἶδος ἀπέχθεια, σὰ νἄχε πιάσει κανένα κάβουρα ἀπ' τὴ ράχη καὶ νὰ προσπαθοῦσε ν' ἀποφύγει τὰ γαντωτὰ του πόδια.

Ἡ Εὔα ἔκλεισε τὰ μάτια καὶ τὸ στῆθος της ἀνασηκώθηκε. «Δὲν πρέπει ν' ἀπιστήσω, θ' ἀρχίσει πάλι τὶς ὀποψιές του καὶ θὰ σωπάσει».

Ὁ Πέτρος εἶχε ἀφήσει τὸ χέρι της.

— Σ' ἀγαπῶ, Ἀγάθη, τῆς εἶπε. Μὰ δὲ σὲ καταλαβαίνω. Γιατὶ κάθεσαι διαρκῶς μέσα στὴν κάμαρα;

Ἡ Εὔα δὲν ἀπάντησε.

— Πές μου γιατί ;

— Ξαίρεις καλὰ πὼς σ' ἀγαπῶ, τοῦ εἶπε στεγνά.

— Δὲ σὲ πιστεύω, εἶπε ὁ Πέτρος. Γιατὶ νὰ μ' ἀγαπᾶς; Πρέπει νὰ μὲ σιχαίνεσαι : εἶμαι στοιχειωμένος. Χαμογέλασε, μὰ μὲ μιᾶς ξανάγινε σοβαρός :

— Ὑπάρχει ἕνα ντουβάρι, ἀνάμεσα σὲ σένα καὶ σὲ μένα. Σὲ βλέπω, σοῦ μιλῶ, μὰ εἶσαι ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά. Τί μᾶς ἐμποδίζει ν' ἀγαπιοῦμαστε; Μοῦ φαίνεται, πὼς ἄλλοτες εἶταν πιὸ εὔκολο. Στὸ "Ἀμβοῦργο.

— Ναί, εἶπε ἡ Εὔα λυπημένα. Τὸ "Ἀμβοῦργο, πάντα τὸ "Ἀμβοῦργο. Ποτὲ δὲ μιλοῦσε γιὰ τὴν ἀληθινὴ περασμένη τοις ζωή. Οὔτε ὁ Πέτρος, οὔτε ἡ Εὔα εἴχανε ποτὲς τοὺς πάει στὸ "Ἀμβοῦργο.

— Κάναμε περίπατο στὴν ὄχθη τοῦ καναλιοῦ. Εἶταν κι ἕνα βαπόρι φορτηγό, τὸ θυμάσαι; Εἴτανε μαῦρο, κι εἶχε ἕνα σκοῦρο πάνω στὸ κατάστρωμα.

"Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐφεύρισκε μιλόντας. Μ' ἕνα ὕφος ψεύτικο.

— Σὲ βαστοῦσα ἀπ' τὸ νέρι, εἶχες ἄλλο δέρμα τότε. Πίστευα ὅ,τι μοῦ ἔλεγες. Σωπάστε ! φώναξε.

Στάσηκε ν' ἀκούσει.

— Θάσθοῦν, τῆς εἶπε σκυθρωπά.

Ἡ Εὔα ἀναπήδησε :

— Θάρθοῦν: κι ἐγὼ νόμιζα πὼς δὲ θᾷ ξανάσχουνταν ποτέ.

Τρεῖς μέρες τώρα ὁ Πέτρος εἶταν πιὸ ἤσυχος τ' ἀγάλματα δὲν εἶχαν ἔρθει. Ὁ Πέτρος τὰ φοβόταν τρομερὰ τ' ἀγάλματα ἂν καὶ δὲν ἤθελε νὰ τ' ὁμολογήσει. Ἡ Εὔα δὲν τὰ φοβόταν, μὰ ὅταν ἄρχιζαν νὰ φτερονοποῦν μέσα στὴν κάμαρα καὶ νὰ βουῖζουν, φοβότανε τὸν Πέτρο.

— Φέρε μου τὸ Ζιοῦβρο, εἶπε ὁ Πέτρος.

Ἡ Εὔα σηκώθηκε καὶ πῆρε τὸ Ζιοῦβρο : εἶταν μιὰ συναρμογὴ χοντόνια, ποὺ τἄχε κολλήσει ὁ ἴδιος : τὸ μεταχειρίζουνταν γιὰ νὰ ξορκίζει τ' ἀγάλματα. Ὁ Ζιοῦβρος ἔμοιαζε μὲ ἀράχνη. Σ' ἕνα ἀπὸ τὰ χαρτόνια, ὁ Πέτρος εἶχε γράψει : «"Ἀμυκα κατὰ τῆς Παγίδος», καὶ σ' ἕνα ἄλλο: «Μαῦρο». Σ' ἕνα τρίτο εἶχε ζωγραφίσει ἕνα γελαστὸ κεφάλι μὲ σουρωμένα μάτια : εἶταν ὁ Βολτάῤρος, Κατσούφης ὁ Πέτρος, ἄρπαξε τὸ Ζιοῦβρο ἀπ' τὸνα πόδι.

— Δὲν μπορεῖ νὰ μοῦ χρησιμέψει πιά, τῆς εἶπε

— Γιατί ;

— Μοῦ τὸ ἀντιστρεψαν.

— Κάνε ἄλλο.

Τὴν κοίταξε προσεχτικά.

— Αὐτὸ περιμένεις, ἔ; μουρμούρισε μέσα στὰ δόντια του.

Ἡ Εὔα εἶταν θυμωμένη. «Κάθε φορὰ ποὺ ἔρχουνται, τὸ καταλαβαίνει ἀπὸ πρίν. Πῶς τὸ κάνει; Ποτὲς τοῦ δὲ γέλιεται».

Ὁ Ζιοῦβρος κρέμουνταν ἐλεεινὸς ἀπ' τὰ δάχτυλα τοῦ Πέτρου. «Πόντα! βρίσκει μιὰ αἰτία νὰ μὴν τὸ μεταχειριστεῖ. Τὴν Κυριακή, ὅταν ἤρθαν, ἰσχυρίζουνταν πὼς τὄχε χάσει. ἐγὼ ὅμως τὄβρεπα πίσω ἀπ' τὸ δοχεῖο τῆς κόλλας καὶ σίγουρα τὄβλεπε κὶ ἐκεῖνος. Ρωτιέμαι ἂν δὲν τὰ πεοκαλεῖ ἐ κ ε ῖ γ ο ς. Δὲ μποροῦσε καινεῖς νὰ ξαίρει ἂν εἶταν ἐντελῶς ἐλληρινής. "Ὧρες ὧρες ἡ Εὔα εἶχε τὴν ἐντύπωση πὼς ἀθελά του τὸν κυριεύαν ἕνα σωρὸ ἀῤρωστες σκέψεις κὶ ὁράματα. "Ἄλλες φορὲς πάλι ὁ Πέτρος εἶχε μιὰ φευτίκη ἔκφραση, σὰν νὰ τὰ ἐφεύρισκε κείνη τὴ στιγμή. «Ὑποφέρει. Μὰ ὡς ποιὸ σημεῖο, π ι σ τ ε ύ ε ι σ' ἀγάλματα καὶ τὸ νέγκρο; Πάντως τ' ἀγάλματα ξαῤῥωπὼς δὲν τὰ βλέπει, τ' ἀκοῦει μόνο: ὅταν περιοῦν κρῦβει τὸ κεφάλι. Ὡστόσο, λίει πὼς τὰ βλέπει' τὰ περιγράφει». "Ἐφερε στὸ νοῦ της τὸ αἱματοδίκο πρόσωπο τοῦ γιατροῦ Φρανσὼ : «Μά, ἀγαπητή μου κυρία, ἄλοι οἱ φρενοβλαβεῖς λένε ψέματα· θὰ χάνατε τὴν ὥρα σας ἂν προσπαθοῦσατε νὰ διακρίνετε τὶ ἀληθινὰ αἰστάνουνται καὶ τὶ δηγοῦνται πὼς αἰστάνουνται». Ἡ Εὔα ἀναπήδησε : «Τί δουλειὰ ἔχει τώρα ὁ Φρανσὼ σ' αὐτὴν τὴν ὑπόθεση. Αὐτὸ μοῦλειπε, νὰ σκέπτομαι σὰν κὶ ἐκεῖνον».

Ὁ Πέτρος σηκώθηκε καὶ πῆγε νὰ πετάξει τὸ Ζιοῦβρο μέσα στὸ καλόθι τῶν ἀχρήστων : «Θέλω νὰ σκέπτομαι σὰν κὶ ἐσένα». μουρμούρισε ἡ Εὔα. Ὁ Πέτρος περπατοῦσε μὲ μικρὰ βήματα, στὶς μύτες τῶν ποδιῶν, σφίγγοντας τοὺς ἀγκῶνες στὴ μέση του γιὰ νὰ πάνει ὅσο τὸ δυνατὸ λιγώτερη θέση. "Ἠρθε, ξανακάθησε καὶ κοίταξε τὴν Εὔα μ' ἕνα μοῦτρο σφριγματό.

— Πρέπει νὰ βάλεις μαῦρες κουρτίνες, τῆς εἶπε, δὲν ἔχει ἀρκετὸ μαῦρο ροῦμα ἡ κάμαρα.

Εἶχε σωριαστεῖ μέσα στὴν πολυθρόνα. Ἡ Εὔα κοίταξε λυπημένα πὰ τὸ τὸ φιλάγρυρο κορυί, ποὺ εἶταν πάντα ἔτοιμο νὰ τραβηχτεῖ, νὰ ζαῤῥώσει : τὰ μπράτσα, οἱ γάμπες, τὸ κεφάλι: θαοεῖς κι εἶταν συοτλαπιὰ δρναν. Τὸ ρολόϊ χτύπησε ἕξι. Τὴ πιάνο εἶχε σωπάσει. Ἡ Εὔα ἀναστάνταξε : τ' ἀγάλματα δὲ θάρχουνταν ἀμέσως' ἔπρεπε νὰ τὰ περιμένουν.

— Θὲς ν' ἀνάψω ;

Προτιμοῦσε νὰ μὴν τὰ περιμένει μέσα στὸ σκοτάδι.

— "Ὅπως θ'ς, ἀπάντησε ὁ Πέτρος.

Ἡ Εὔα ἄναψε τὴ μικρὴ λάμπα τοῦ γραφείου καὶ μιὰ κόκκινη διῤῥχλη πλημμύρισε τὴν κάμαρα. "Ὁ Πέτρος πεσίμενε κι αὐτός.

Δὲ μίλοδσε, σὰ σάλευε τὰ χείλια του, ποὺ φτιάναν δυὸ σκούρους λεκέδες μέσα στὴν κάκκινη δμίχλη. Μ' ἕνα ὕφος ψεύτικο.

— Σὲ βαστοῦσα ἀπ' τὸ νέρι, εἶχες ἄλλο δέρμα τότε. Πίστευα ὅ,τι μοῦ ἔλεγες. Σωπάστε ! φώναξε.

Στάσηκε ν' ἀκούσει.

— Θάσθοῦν, τῆς εἶπε σκυθρωπά.

Ἡ Εὔα ἀναπήδησε :

— Θάρθοῦν: κι ἐγὼ νόμιζα πὼς δὲ θᾷ ξανάσχουνταν ποτέ.

Τρεῖς μέρες τώρα ὁ Πέτρος εἶταν πιὸ ἤσυχος τ' ἀγάλματα δὲν εἶχαν ἔρθει. Ὁ Πέτρος τὰ φοβόταν τρομερὰ τ' ἀγάλματα ἂν καὶ δὲν ἤθελε νὰ τ' ὁμολογήσει. Ἡ Εὔα δὲν τὰ φοβόταν, μὰ ὅταν ἄρχιζαν νὰ φτερονοποῦν μέσα στὴν κάμαρα καὶ νὰ βουῖζουν, φοβότανε τὸν Πέτρο.

— Φέρε μου τὸ Ζιοῦβρο, εἶπε ὁ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Ο ΣΟΜΑΛΗΣ

ΤΟΥ Λ. ΠΡΑΣΙΝΟΥ

22

Ο Σομαλης επιασε ένα-ένα τά φτωχά σημάδια, τά κοίταξε, τά παστάπεψε, ζητώντας μιά πιο στενή ἑνωση μὲ τὴν πεθαμένη. Πῆρε ἀράδα στά χέρια του ποὺ τρέμαν τὸ σάκκο της, δπου μένεαν ἀκόμα ὁ μικρός της κοιβέφτης, τὸ φαλλιδάκι, ἡ λίμα, ἡ πούντρα, ἕνα πετιρράκι μ' ἕνα ξερό κλωνί τριαντάφυλλο μέσα, τὸ δοχεῖο, ποὺ δέχτηκε τά τελευταῖα σέκματα ἀπ' τὰ πλεμόνια ποὺ τῆ ξέσκισε ὁ τρομερὸς βήχας, τ' ἀπομεινάρια κεριῶν ποὺ ξαγρύπνησαν τὸ λείψανο. Ἀκούμπησε κατόπι τὸ μέτωπο στὴ μαρμαρένια πλάκα ὅπου εἶταν βαλμένα τά διάφορα αὐτά πράματα, σάν ἱκέτης, ποὺ παρακαλεῖ βοήθειαν. Πίστευε ἐκεῖνη τὴ στιγμὴ στὸ θάμα τῆς ἀγάπης, πίστευε πὼς εἶταν ὁ πιὸ δυστυχισμένος; Ποιός εἶχε φτάσει στὴν ἥλικία του δίχως νὰ νοιώσει πὼς ὅλα, καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ κακά, εἶνε περισσοτερά, πὼς οἱ ἄνθρωποι, ὅ,τι κ' ἂν τοὺς ἕνωσε μὲ τοὺς ὁμοίους τους, πάντα θὰ βρεθοῦνε μοιάχοι τους μιὰ μέρα, ἀκολουθῶντας ἕνα δρόμο ποὺ σταυοώνεται κάποτε μὲ τοὺς δρόμους τῶν ἄλλων δίχως ποτὲ νὰ σμίγει μὲ κανένα τους; Ὁλες τους οἱ ἀγάπες, ὅλες τους οἱ ἔγθρες τέτοια περαστικά συναπαντήματα. Ὅλοι τους οἱ δεσμοί. Τῆς καρδιᾶς ὅπως καὶ τῶν αἱμάτων. Οἱ ὑποχρεώσεις του οἱ οἰκογενειακές εἶχανε λάβει τέλος. Ὁ γυιὸς του δὲν εἶχε πιὰ τὴν ἀνάγκη του. Ἡ κόρη του σὲ λίγο θὰ παντρευόταν. Οἱ ἀνάγκες εἶταν τώρα λιγότερες. Οἱ ἔγνοιες ἀσήμαντες πιὰ σ' ἐκεῖνες ποὺ τὸν βασάνιζαν λίγα χρόνια πρίν. Ἀλλιθινά, δὲν εἶχε πιὰ νὰ συλλογιστεῖ παρὰ μονάχα τὸ κοσμί του. Τί θὰ τὸν ἐμποδίζε μετὰ τὸ γάμο τῆς κόρης του, νὰ γυρίσει πίσω στὴν πατρίδα, νὰ βρεῖ ἐκεῖ μιὰ δουλειά, δσο γιὰ ν' ἀποζεῖ καὶ νὰ περιμένει μὲ γαλήνη τὴν ὥρα ποὺ θὰ σπιάνει κειωόφγια τὴ δλοις; Τὸ παιδιά του δὲ θὰ θέλανε νὰ τὸν ἀκολουθήσουν. Τόπος τους εἶταν ἡ ξενιτιά του, ἐδῶ εἶχανε μεγαλώσει κ' ἡ ψυχή τους εἶταν διαφορετική τὸ εἶχε δοκιμάσει. Ἀς τἄξεραν τοὐλάχιστον ἐὐτυχισμένοι, κ' ὁ πόνος τῆς στέρνής τους θὰ εἶτανε πιὸ λίγος. Ὅπως πάντα, θὰ ὑπάρχουν ἐκεῖνοι γι' αὐτά, θὰ τοὺ κοκοῦν τὴ μὴν δπου ἐκεῖνα τ' αὐτόν. Ἔτσι ἡ ζωή, ἀλλιάζοντας τὴν ὁρομο, γυρνώντας στὴν πηγή της, ξαναμπαίνοντας στὸν ἀέρα τῆς, μποροῦσε νὰ φτιάξει, νὰ πλωρίσει πάλι κατὰ τὴ χαμένη ξαστεριά, ἴσως καὶ νὰ ξαναδώσει τοὺς καιροὺς ποὺ μαράζωσαν χρόνια καὶ χρόνια σκληροῦ ἀγώνα γιὰ τὸ ψωμί στὸ ξένο χῶμα.

Εἶταν ἀλήθινὰ δλα τοῦτα καὶ δυνατά. Ἡ ἡλικία δὲν τὸν εἶχε λυγίσει ἀκόμα. Ἀλήθινὰ κι' ἀφιλοκείφτα, μὰ εἶταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ τὰ συλλογίζονταν, ἡ πρώτη φορὰ ποὺ πολεμοῦσε νὰ πηθήσει ἔξω ἀπὸ τὸ σιδερένιο περίγυρο ποὺ τοῦ ἔπιαγε κάθε προσπάθειαι; Πολλὰ εἴχανε κλειστεῖ καὶ σωραστεῖ μέσα του, τόσα πολλά, ποὺ χάνουνταν κι' ὁ ἴδιος μέσα στὸ σκλάβο πλήθος τους, ποὺ δλόκληρο ὀρβλιάζε κι' ἀλυχτοῦσε ἐναντίον του παρακλητικὸ ἢ ἀγριεμένο κατὰ τὶς ὧρες. Ἐχάνονταν μέσα στὴ βοὴ κ' ἔφτανε νὰ μὴν ξεχωρίξει πιὰ τίποτ' ἄλλο ἀπ' τὴν ἀδυναμία του ν' ἀκούσει ἑοτὸ καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς μύριες τοῦτες φωνές, ποὺ πότε ἠκέτευαν, πότε φοβίριζαν. Μιὰ ὑπερβολικὴ εὐαισθησία, ἀνοιχτὴ στὸ κάθε χτύπημα, τράνταζε κάθε τόσο μέσα του καὶ παραστρατοῦσε τὸ καλοζυγισμένο σύστημα τῆς ζωῆς, τὸ ρέμα τῆς πραγματικότητας ὁρμοῦσε ὁλοῦθε ἐκεῖ, μὰ δὲν εἶχε ἀπὸ ποῦ νὰ ξεθυμάνει. Τέτοια εἶταν ἡ ἱστορία του ἀπὸ τά μικρά του χρόνια. Μικρὸ ἡ ἀγρυπνη προσοχὴ τοῦ πατέρα του, ποὺ φοβόταν τὸ κάθε τί γι' αὐτὸν καὶ τοῦ ἀπαγόρευε κι' αὐτὸ τὸ παιχνίδι μὲ τ' ἄλλα παιδιά, τὸν εἶχε κάμει δειλό, σχεδὸν ἄγριο. Σὰν μεγάλωσε, ὁ ἴδιος πατρικὸς φόβος, πούβλεπε τὸν κίνδυνο παντοῦ, τὸν διπλοκλείδωσε μέσα στὸν ἑαυτό του. Σ' ἐποχὴ ποθηρεπε νὰ λάβει τὴν πρώτη πέτρα τοῦ κόσμου καὶ νὰ δοκιμάσει τὴ ζωή, οἱ ἔρωτές του στάθηκαν φαντάσματα, τὶς ἀπαιτήσεις τῆς σάρκας ἔμαθε νὰ τὶς παγώνει μέσα σὲ μιὰ μυστικοπάθεια ποὺ ἀνακάλυπτε σ' ὅλα τὴν παρουσία καὶ τὸν ἔλεγχο τοῦ Θεοῦ. Ἡ γυναῖκα του δὲν κατόρθωσε ποτὲ ν' ἀνοίξει τὴν ἐρημόκλειστη τοῦτη ψυχή. Ποτέ, οὔτε στὶς ὧρες τῆς ἡδονῆς δὲ θυμόταν νὰ λόθηκε ἀπ' τὸν ἑαυτό του, ν' ἄφηκε μιὰ φορὰ τὸ κῦμα τῆς ζωῆς νὰ τὸν κλυδονίσει καὶ νὰ περάσει. Κι' ὅμως ἔννοιωθε χυμίσμη παντοῦ στὰ εἶναι του τὴν ἀνάγκη τοῦτη τῆς φύσης. Κι' ἔτσι, μὲ τὰ χρόνια ἡ ὑπαρξή του κατάντησε ἕνας ὅλυτος κάμπος ποὺ μπορδεύοταν καὶ σκλήραινε ὅλο καὶ πιότερο, κάτι ποὺ δὲ μποροῦσε νὰ λυθεῖ δίχως τὴ βία. Καὶ τώρα ὅλ' αὐτά τ' ἀδρόσιστα καὶ τὰ μαντρωμένα, τ' ἀπελπισμένα καὶ τὰ τρελλὰ σὰ μιὰ νεροποντὴ ποὺ τίποτα πιὰ δὲν εἶταν ἱκανὸ νὰ τὴ συγκρατήσει, εἶχαν ἀρμήσει ἀνακατωμένα σ' ἕνα μονοδιάλογο σημεῖο κ' ἐκεῖ ὅλα μαζὶ τὸν ποιοῦσαν καὶ τονὲ βασάνιζαν μὲ τὸν πόθο μιᾶς γυναίκας. Κι' ἐδῶ σταματοῦσε ἡ σκέψη τοῦ Σομάλη. Ὰς ἐδῶ καταλάβαινε καὶ ξεδιάλυνε. Στὸν καημὸ αὐτῆς τῆς γυναίκας μαζοῦσαν ὅλο τὸ δράμα τῆς ζωῆς κ' ἐκεῖ χάνουνταν σὰν ἕνας πολύπλοδος ποταμὸς μέσα σὲ μιὰν ἄβυσσο.

Ἐδῶ σταμάτησε πάλι τρομαγμένος μπροστὰ στὴ σκληρότητα τοῦ πόθους. Πέρα ὁ νοῦς του δὲ μποροῦσε πιὰ νὰ βουλέψει καὶ νὰ ἐξετάσει. Φτάνοντας ἐδῶ, ὅλες του οἱ δυνάμεις τοσκιζόνταν καὶ σιωρποῦσαν σὰν σὲ μιὰν ἀνεμοζάλη. Αὐτοῦ ἐγέρε ριζόσει τώρα τὸ κέντρο τῆς ὑπαρξής του. Δὲν τὴν ἔννοιωθε παρὰ μέσα ἀπὸ τοῦτη τὴ τρικμίαι. Εἶταν σὰ μιὰ γλῶσσα σπαραχτική, σὰ μιὰ κοφτερὴ λιγοθωμὰ τῆς συνείδησης καὶ μόλις ἡ σκέψη φώτιζε λίγο τὴν πληγή, ἕνα λόγχισμα τὸν θέριζε ὡς τὰ θεμέλια τῆς αἰσθησης.

Πῆγε ὡς τὸ παράθυρο καὶ τ' ἀνοιξε διάπλατα. "Ἐξω, σ' δλη τὴς τὴν ὡμορφιὰ ἀπλώνουνταν ἡ καλοκαιρινὴ νύχτα. Ὁ ἀέρας εἶταν γλυκὸς, φορτωμένος ἀπὸ τὶς ἐδωδὲς τῶν χωμῶν ποὺ δούλευαν τὴν ἀνοιγμένη μήτρα τῆς γῆς. Πλατιὸ ἕνα παράδεισο ἀπλωνόταν ὡς τὴν ἀγάπη τῆς ἀγάπης, ἀπὸ ὅπου ἀναβρύζει καινούργια πάντα ἡ ἀστέρευτη ζωή. Ἀπὸ τὰ φωτισμένα σπίτια ἀκούονταν γέλια καὶ τραγούδια. Κάπου ἕνα βιολὶ ἀναστένιζε τὸ πολιὸ παραμόνο τοῦ Μαρτίν:

Ἐρωτισμὲς ἡδονῆ μιὰ στιγμὴ βαστᾶ
ὁ καϋμὸς τῆς ἀγάπης βαστᾶ ὅλη τὴ ζωή.

Ὁ Σομάλης ἀκούμησε τοὺς ἀγκῶνες στὸ σιδερένιο κάγκελο τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ ψαγοόλευαν τὴν πληγή, μὰ εἶχε περάσει πιὰ τὰ ὅρια τοῦ πόνου καὶ δοκίμαζε τώρα σὰ μιὰν ἔκσταση. Κάτι παρόμοιο θὰ εἶνε κι' ἡ γρέλλα τοῦ μαρτύριου ἢ κι' αὐτὴ ποὺ σπρώχνει ὁποιον σκοτώνεται νὰ δώσει καὶ δεύτερο πιὸ δυνατὸ χτύπημα μὲ τὸ μαχαίρι ὅταν τὰ πρῶτο πούκοψε κιόλας τὴ ζωή. Ὁ-ταν ἕνας ἐρεθισμὸς φτάσει στὴν πιὸ μεγάλη ἔνταση ποὺ μποροῦνε νὰ σημαδέψουν τὰ νεῦρα, ἀλλάζει κατόπι σ' ἕνα εἶδος μέθης ὅπου λυώνει καὶ χάνεται ἡ συνείδηση. Ὁ Σομάλης

δὲ μποροῦσε νὰ πυνέσει περισσότερο. Ἡ ἀλλαγὴ ποὺ πρόσμενε εἶχε ἴσως ἀρχίσει.

Τὸ τραγοῦδι σώπασε. Ὁ Σομάλης ἄφησε τὸ παράθυρο καὶ βγῆκε ἀπὸ τὴν κάμαρά του. Ὁ διάδρομος εἶτανε σκοτεινός, μὰ στὸ δωμάτιο τοῦ γιοῦ του ἔφεγγε. "Εσπρωξε τὴ θύρα καὶ μπῆκε μέσα. Ὁ Πέτρος στὴ βιάση του εἶχε ξεχάσει νὰ κλείσει τὸ φῶς. Τὰ ροῦχα ποὺ εἶχε βγάλει εἶταν, ἀρημένα ἀπάνω στὸ κρεββάτι του. Δὲν τὰ εἶχε συμμαζέψει. Εἶταν τόσο βιαστικὸς νὰ φύγει ἀπόψε.

— Ἀπόψε... ἀπόψε... ψιθύριοσε ὁ Σομάλης καὶ στάθηκε γυρεύοντας νὰ καταλάβει τὶ ἤθελε νὰ πεῖ, μὰ δὲν τὸ κατόρθωσε. Αἰσθάνθηκε μιὰ παράξενη ἀδυναμία στὴν καρδιά, σὰ νὰ χαρίζονταν καὶ νἀφαιγε κάτι πολὺ σημαντικὸ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Μπόρεσε κ' ἀναρωτήθηκε μιὰ στερνὴ φορὰ τί εἶταν αὐτὸ ποὺ γίνοιτον μέσα του καὶ πολέμησε πάλι νὰ προσέξει, μὰ ἡ προσοχή του λύθηκε γρήγορα καὶ τὴν ἔξεχασε. Πήγαινε τώρα ἐδῶ κ' ἐκεῖ μέσα στὴν κάμαρα τοῦ γιοῦ του μὲ τὸ μάτι χαμένο, κοντοστέκοντας, ἔβρινε τὸ χέρι στὸ μέτωπο σὰν ἄνθρωπος ποὺ ζητᾶ νὰ θυμηθεῖ τί ἤθελε νὰ κάμει.

— Ἀπόψε... ἀπόψε... μουρμούρισε ξανὰ καὶ σώπασε

Ἕνα χάος μέσα στὸ νοῦ του. Μιὰ καταχνιὰ ξαφνικὴ ποὺ τὰ σκέπασε ὅλα σὰ νὰ εἶχε κομματιασοτεῖ ἡ συνείδησή του σὲ πολλὲς ἄλλες συνειδήσεις, ξεχωριστὲς ποὺ εἰκάζουνταν μὲ τὴ μιὰ μιὰν ἄλλη ποὺ προσπαθοῦσε, ἴσκιος δυσκολοξεχώριστος, νὰ περάσει μέσ' ἀπ' τὸ χαμὸ τῆς θολούρας ψαχνιστὰς κάτι καταπονισμένο στὰ μάκρη. Κάθησε μηχανικὰ σὲ μιὰ καρέκλα καὶ δὲ σάλεψε γιὰ κάμποσην ὥρα, μὲ τὸ κεφάλι πεσμένο στὸ στῆθος. "Αρχισε νὰ θυμᾶται, νὰ θυμᾶται πράματα μακρυνὰ καὶ ξένα στὴν κατάστασή, κάτι σκιγνὲς τῆς παιδιάτικης ἡλικίας του. Μιὰ μέρα, ποὺ γυρνώντας ἀπὸ τὸ σκολιό, συνάντησε ἕνα λεύκωο. Ἡ κάσα εἶταν ἀνοιχτὴ ὅπως εἶταν ἀκόμα τότε συνήθεια στὸν τόπο του. Ὁ νεκρὸς, ἕνας γέρος ἄνθρωπος ποὺ ἔμοιαζε πολὺ μὲ τὸν πατέρα του. Γιὰ πρώτη φορὰ στὴ ζωή του συλλογίστηκε πὼς μποροῦσε νὰ πεθάνει, κι' ὁ πατέρας του, κι' ἡ ἀπελπισία του στάθηκε τέτοια, ποὺ ἔβαλε τὰ κλάματα στὴ μέση τοῦ δρόμου. Ὕστερα ἤρθε στὸ νοῦ του μιὰ Πασκαλιά, ὅπου ὅλη τοῦ ἡ ψυχὴ πιζε πιότερο καμμιὰ συνάντησι. "Ἴσως μέσ' ἀπὸ τὸν ἴσκιο κανένα ἀπὸ τ' ἀλλοτινὰ πρόσωπα θὰ τοῦ ἔβινε τὸ χέρι, θὰ τοῦ ψιθύριζε κάτι. Θ' ἄκουεν ἴσως ἀπὸ καμμιὰ κρυφὴ γωνιὰ ποὺ δὲν τὴν ἔβαζε ὁ νοῦς του, τὸ ἀγοῦθι γέλιο τῆς Βασιλικῆς, τὴν κόρη του νὰ τονέ φωνάζει «πατέρα» ἄλλη μιὰ φορά, ἴσως καὶ πολὺ βαθειὰ τ' ὄνομά του ἐπωμένο σκυά ἀπὸ τὴν ἀδόνατη φωνὴ τῆς ἄρρωστης. Περίμενε...περίμενε μέσα στὸ σκοτάδι. Τὸ θᾶμα δὲν γίνοιτον. Μονόχια τὰ βήματά του ἀντιπαλοδοῦν πεν-θιμα μέσα στὴν ἀτάραχη σιωπή.

Ξαναγύρισε στὸ δωμάτιό του, στάθηκε μπροστὰ στὴ θύρα καὶ εἶδε μέσα τὸ φῶς ποὺ ἔρεγγε τ' ἀνοιχτὸ ἔπιπλο μὲ τὰ σημάδια τοῦ θανάτου. Τᾷ φώτιζε ἀσυγκίνητα, ἀδιάφορα. Δὲν εἶχε σβύσει, ὅσο γιὰ νὰ μὴ φαίνουνται. "Ὀχι, ἐξακολούθησε νὰ τὰ φωτίζει, κι' ὅταν αὐτὸς εἶχε φύγει μέσα ἀπὸ τὴν κάμαρα. Ἔτσι συλλογίστηκε. Καὶ παραπέρα ρωτήθηκε μήπως τὸ φῶς φωτίζει ἔτσι πράματα, ὄντα, σκηνές, ποὺ δὲν τὰ βλέπουν τὰ μάτια, πράματα τρομερά, Γιατὶ τὸ φῶς ἐξακολουθοῦσε νὰ φωτίζει ; Κι' ἀνατριχιάζοντας ἔτρεξε καὶ στὴ μεσάνοιχτη πόρτα τοῦ Πέτρου. Κ' ἔμεινε ἡ φωτισμένη ἀκινησία τοῦ χτύπησε τὸ νοῦ. Καὶ γιὰ μιᾶς ὅλο τὸ σπίτι τοῦ φάνηκε γεμάτο ἀπὸ πλάσματα ἀόρατα, ποὺ ἔπλεαν μέσα στὸν ἀέρα, κάτω ἀπὸ τὸ τραχὺ φῶς τοῦ ἠλεχτρικοῦ. Ἡ φρίκη τοῦ τρύπησε τὰ κόκκαλα. Πέρασε σὰν φρεναισμένος τὸν διάδρομο, ἄνοιξε τὴν ξώπορτα, πετάχτηκε ἔξω, κατέβηκε τὶς σκάλες καὶ βρέθηκε στὸν δρόμο.

Δὲ γύρισε νὰ δεῖ τὰ φωτισμένα παράθυρα τοῦ σπιτιοῦ του. Τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸν κυνηγοῦσε τώρα σὰν κάτι φοβερὸ κ' ἄλυσπητο. Ὅταν κάποιαν ὥρα κατόπι τὸ δρόμος καὶ τὸ σπίτι, στάθηκε κι' ἀνάσανε βαθειά. Βρισκόταν στὴ δημοσιὰ ποδφερε στὸν ποταμό. Λαχανισμένος κοίταξε γύρω του. Οἱ σκιὲς τῶν πλατανιῶν δεξιὰ κ' ἀριστερά. Κι' ἀπὸ ἀπόσταση σὲ ἀπόσταση, τὰ φανάρια ποὺ φωτίζανε ἡμερα τὸν δρόμο, κρυμμένα μέσα στὰ φύλλα. Κάθισε σ' ἕναν μπάγκο, κάτω ἀπὸ ἕναν πλάτανο καὶ σκούπισε μὲ τὸ μαντήλι τὸν ἱδρῶτα ποὺ ἔτρεχε ἀπὸ τὸ μέτωπό του. Ἡ δημοσιὰ εἶταν ἔρημη, τὰ σπίτια ἀρηά, σ' αὐτὸ τὸ μέρος, καὶ πλήθαιναν ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη τ' ἀχτιστα γήπεδα καὶ τὰ χωράφια ὅσο σίμωνε ὁ ποταμός. Στὸ βάθος ἕνα κόκκινο φανάρι σημάδευε στ' αὐτοκίνητα τὴν ἀκροποταμιά. Οἱ διαβάτες πολὺ σπάνιοι. Λογὰ καὶ ποῦ κανένας ἐργάτης ποὺ ξεχάστηκε στὴν ταβέρνα γυρνοῦσε σπίτι του καὶ ψιλοτραγούδαε ἢ κάποιο ζευγάρι γλυστροῦσε στὸν ἴσκιο σιγανοκουβεντιάζοντας. Ἕνα ἀλαφρὸ θεράκι ἀργοκινοῦσε τὰ κλωνιὰ ποὺ φρίζζαν. Μιὰ στιφόξυνη μυρωδιὰ χλωρασιᾶς ξάνοιγε τὴν ψυχή.

Ὁ Σομάλης ἀπλήτος, μὲ τὸ κεφάλι πεσμένο πίσω, ἀνάπαυε πλαστειά. Ἀπὸ πάνω του, ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ κλωδιά, σπιεθοβολοῦσαν τ' ἄστρα καὶ τὰ τριξλοῦδια, ὅπως στὶς νύχτες τῆς πατρίδας ἀκολουθοῦσαν, ἔλεες, μὲ τὸ ρυθμὸ τοῦ τραγουδιοῦ τους, τοὺς ὁπόκοσμους φωτοπολμούς. Δὲν σκέφτονταν πιά, κι' ἴσως οὔτε θυμόνταν. Μιὰ γαλήνη ποὺ δὲν τηνὲ γνώρισε ποτὲς κατέβαινε μέσα του, σὰν ἕνα θαυματουργὸ ποτό, καὶ τοῦ ἔμοιαζε πὼς τοῦ στάλαζε στὴν καρδιὰ κάτι ἀπὸ τὴν αἰωνότητα τῶν ἄστρων. Ὅ,τι εἶχε περάσει εἶταν τώρα τόσο μακρυνό, ποὺ δὲν τὸ ξεχώριζε πιά. Τοῦ ἔμενε μονάχα σὰν ἕνα μούδισαμα γιατρεμένης ἀρρώστειας. Μιὰ ἀδυναμία στὸ σῶμα του. Δὲν τοῦ φαίνουνταν παράξενο νὰ βρίσκεται νύχτα, σωριασμένος σὲ κεῖνο τὸ μπάγκο, κάτω ἀπὸ τὰ πλατάνια καὶ δὲν ρωτοῦσε πιὰ τὸ πῶς καὶ τὸ γιατί. Καμμιὰ ἀνάγκη ἐξέτασης ἢ ἐξήγησης.

[ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΣΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ]

Εἰκονογράφηση Δ. ΑΡ. ΣΤΡΙΦΤΟΥ

ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΠΛΑΤΩΝΑ

"ΣΥΜΠΟΣΙΟ,,

("Η ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΡΩΤΑ)

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΔΗΜΗΤΡΗ ΦΩΤΙΑΔΗ

ΤΡΕΙΣ ΡΩΣΣΟΙ

ΛΕΩΝ ΝΙΚΟΛΑΕΒΙΤΣ ΤΟΛΣΤΟΗ

ΤΟΥ ΜΑΞΙΜ ΓΚΟΡΚΥ

ΜΕΤΑΦΡ. ΤΗΣ κ. ΕΛΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ (ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ)

4

«Τί θὰ πεῖ ξέρω; Νά! ξέρω πὼς εἶμαι ὁ Τολστόη, ἕνας συγγραφέας, πὼς ἔχω γυναῖκα, παιδιά, μαλλιὰ γκρίζα, ἄσκημη φάτσα, γενειάδα–ὅλα αὐτὰ ἀναγράφουνται μέσα στὰ διαβατήρια. Μὰ κεῖ μέσα, δὲν γίνεται λόγος γιὰ ψυχή. Γιὰ τὴν ψυχὴ ἕνα μόνο πρᾶμα ξέρω, πὼς ζητάει στενὴ ἐπικοινωνία μὲ τὸ Θεό. Κι' ὁ Θεὸς τί εἶναι; Εἶναι ἡ οὐσία, ποὺ ἡ ψυχή μου ἀποτελεῖ ἕνα 'ης τμῆμα. Αὐτὸ εἶναι ὅλο. "Οποιος ἔμαθε νὰ σκέπτεται, δυσκολεύεται νὰ πιστέψει: μὰ μόνο μὲ τὴν πίστη μπορεί νὰ ζήσει κανείς μὲ τὸ Θεό. Ὁ Τερτυλιανὸς τὸ εἶπε: «ἡ σκέψις εἶναι κακὸ πρᾶμα».

* * *

Περασμένες ἡμέρες κουβεντιάζοντας μὲ τὸν Τανεβ καὶ τὸν Σουλὲ γιὰ τὴ μουσική, εἶχε ἐθουσιαστεῖ σὰν παιδί, μὲ τὴν ὁμορφιὰ αὐτῆς τῆς τέχνης, καὶ ἦταν εὐχαριστημένος θαυμαζόντας, ἡ καλύτερα γιατὶ μπορόσε τόσο καλὰ νὰ τὴ θαυμαζεῖ. Εἶπε πὼς ὁ Σοπεναουερ εἶχε γράψει περὶ τῆς μουσικῆς, πιὸ καλὰ καὶ μὲ περισσότερο βάθος ἀπ' τὸν καθένα καὶ διηγήθηκε ἕνα χαριτωμένο ἀνέκδοτο τοῦ Φὲτ καὶ ὠνόμασε τὴ μουσική «βουβὴ προσευχὴ τῆς ψυχῆς».

— Πῶς ἔτσι: «βουβή»; ρώτησε ὁ Σουλέ.

— Γιατὶ εἶναι δίχως λόγια. Περισσότερη ψυχὴ ὑπέρχει στὸν ἦχο παρὰ στὴ σκέψη. Ἡ σκέψη δὲν εἶναι παρὰ ἕνα τσιγάρι μὲ πεντάχρες, ἐνῶ τὸν ἦχο τίποτα δὲν τὸν ἔχει βρωμίσει, εἶναι ἀπὸ μέσα καθαρός.

Μὲ φανερὴ ἱκανοποίηση, ἐπρόφερε χαριτωμένες παιδιάτικες λέξεις, θυμήθηκε τὶς καλύτερες καὶ τὶς πιὸ τρυφερές, ὕστερα ἀπότομα χαμογελάσαμε καὶ εἶπε μὲ γλυκύτητα:

— Ὅλοι οἱ μουσικοὶ εἶναι λιγόψυχοι. Κι' ὅσο περισσότερο ταλέντο ἔχουν, τόσο πιὸ πολὺ στενοκέφαλοι εἶναι. Καὶ εἶναι περίεργο ποὺ σχεδὸν ὅλοι τους εἶναι θεοφοβούμενοι.

* * *

Στὸν Τσέγωφ στὸ τηλέφωνο:

— Τὴ ὡραία μέρα σήμερα γιὰ μένα! Ἔχω τὴν ψυχὴ τόσο γαρούμενη, ποὺ θὰ ἤθελα καὶ σεῖς νὰ εἴστε εὐτυχισμένος. Ποσαντὸς σεῖς! Εἴσθε καλός, πολὺ καλός!

* * *

"Αμα τοῦ μιλᾶτε γιὰ πράματα ποὺ δὲν τὸν ἐνδιαφέρουν δὲν σᾶς ἀκούει, δὲν σᾶς πιστεύει. Κατὰ βάθος, δὲν ρωτάει, ἐρευνᾶ. Σὰν ἕνας ποὺ κάνει συλλογὴ ἀπὸ ἀξιοπερίεργα ἀντικείμενα καὶ δὲν κοστάει παρὰ ὅ,τι δὲν εἶναι γιὰ νὰ βλάψει στὴν ἀρμονία τῆς συλλογῆς του.

* * *

Ξεκαθαρίζοντας τὸ ταχυδρομεῖο του:

— Ταράσσουνται, γράφουν. Μὰ ὅταν θὰ πεθάνω καὶ θἄχει περάσει ἕνας γρόνος. Θὰ ρωτάνε: «Ὁ Τολστόη; "Α! Ναί, ἤταν κεῖνος ὁ κόντος, ποὺ δοκίμαζε νὰ φτιάνγει παστρτσιὰ καὶ ποὺ δὲν ξέρω τὶ τοῦ συνέβη... Ναί δίχως ἄλλο ἐκεῖνος εἶναι, δὲν εἶναι ἐτσι;»

* * *

Πολλὲς φορὲς παρεπήσησα στὸ μοῦτρο του τὸ γαμόγελο τὸ γεμάτο κακία καὶ ἱκανοποίηση ποὺ ἔγει κανεὶς ὅταν ξαφνικὰ ἀνακαβρίσκει ἕνα ἀντικείμενο ποὺ εἶγε φυλάξει. Δὲν θυμότανε πιὰ ποῦ τὸ εἶχε βάλει καὶ ἀναρωτιόταανε ὅλην τὴν ὥρα: «μα ποῦ ἐπιτέλους τὸ τρύπωσα, καὶ τοῦ εἶγα τόση ἀνάγκη;» Φοβοτανε ὅμως πὼς οἱ ἀνθρωποι βλέποντάς τονε ἀνήσυχο πὼς κάτι ἔγει χάσει, θὰ τοῦ παίζανε κανένα ἀστυνομικὸ κόλπο, πρὸς ἐκπληξη τῶν πολιτῶν ποὺ σκέπτονται τίμια. Πρὸς ἐκπλήξη τους γιατὶ ἔξαφνα τὸ ἀνάστρεφε τὴ βαρύτητα τῆς διδασκαλίας του, νὰ καταστήσει τὸ πιζήμιο, κι' ὅμως δὲν παύοσε νὰ διασκορπιζόμαστε, κι' ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν «ἱστορία τῆς Ρωσσίας» εἶναι αὐτὰ τὰ ἀξιοθρήνητα ἀξίδια τῶν κουρασμένων. Ἡ ἱστορία ἑνὸς κράτους, ποὺ φαίνεται νάναι φτιαγμένο σὰν στὴν τύχη, χάρις στὶς καθαρὰ μηγανικὲς προσπάθειες τῶν Βαρέγων (1), τῶν τσάρων, τῶν γερμανῶν τῆς βαλτικῆς καὶ τῶν ἀστυνομικῶν, πρὸς ἐκπληξη τῶν πολιτῶν ποὺ σκέπτονται τίμια. Πρὸς ἐκπλήξη τους γιατὶ ἔξαφνα τὸ ἀνάστρεφε τὴ βαρύτητα τῆς διδασκαλίας του, νὰ καταστήσει τὸ

Ὁ Τολστόη μὲ τὴν οἰκογένειά του

κήρυγμά του ἀδιαφιλονίκητο, νὰ τὴν καθαγιάσει στὰ μάτια τῶν ἄλλων μὲ τὰ δικά του βάσανα καὶ νὰ τοὺς ἐπιβάλλει νὰ τὴν δεγτοῦν, μὲ καταλαβαίνετε, νὰ τοὺς τὸ ἐπιβάλει! Γιατὶ ξέρει πὼς τὸ κήρυγμα αὐτὸ δὲν εἶναι ἀρκετὰ πειστικὸ ἀπὸ μόνο του. Στὸ ἡμελοδράγιο τοῦ θὰ διαβάσετε — "μιὰ μέρα — ὡραῖα δείγματα σκεπτικισμοῦ τόσο ὅσον ἀφορᾶ τὴ διδασκαλία του ὅσο καὶ τὸ ἴδιο του τὸ πρόσωπο. Ξέρει «πὼς σπάνια οἱ μάρτυρες καὶ τὰ ἅ"ματα δὲν εἶναι δεσπότες καὶ τύραννοι».—Τὰ ξέρει ὅλα! κ' ἐν τούτοις λέει : «ἄν εἶγα ὑποφέσει γάριν τῶν ἰδεῶν μου, οἱ ἰδέες μου θὰ γεννοῦσαν ἐντελῶς διαφορετικὴ ἐντύπωση!» Αὐτὸ μὲ ἀπεμάκρυνε πάντα ἀπὸ κοντά του, γιατὶ δεν μπορῶ πιὰ νὰ βλέπω αὐτοῦ ἀπόψω, μιὰ προσπάθεια ἐκβιασμοῦ μου, βλέπω τὴν ἐπιθυμία του νὰ κυριέψει τὴ συνείδησή μου, νὰ τὴν θωπιῶσει μὲ τὴν λάμψη τοῦ «ἁ"ματος τοῦ δικαίου», νὰ μοῦ περάσει στὸ λαιμὸ τὸ ζυγὸ τοῦ δόγματος.

Πάντα ἐπαινοῦσε μὲ θέρμη τὴ μετὰ θάνατον ἀθανασία, ἀλλὰ ὅσο γι' αὐτὸ τὸν ἴδιο, τὴν πρετίμησε ἐδῶ κάτω. Ἐθνικὸς συγγραφέας μὲ τὴν πιὸ ἀληθινὴ καὶ τὴν πιὸ πλήρη σημασία τοῦ δου, ἐνεψύχωνε μέσα στὴν ἀπέραντη ψυχή του ὅλα τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἔθνους του, ὅλους τοὺς ἀκρωτηριασμοὺς ποὺ μᾶς κληρονόμησε ἡ βασανισμένη μας ἱστορία. Ἡ διδασκαλία του ἡ νεφελῶδης περὶ ἀδρανείας, περὶ μὴ ἀντιστάσεως στὸ κακό – τὸ κήρυγμα τῆς παθητικότητας – ὅλα αὐτὰ προέργουνται ἀπὸ τὴν ἀρνησιάοικη Σύμωση τοῦ παλιοῦ ρούσσικου σύματου γειωστου τοξίνες μογγόλικου μοιοολατριαμοῦ καὶ κατὰ κάποιον τοόπο, γπιικὰ ἐνθουσιοῦ πωὸς τὴ Δύση, ποὸς τὴν ἀκούοασστη δημιουργνκή της προσπάθεια πρὸς τὴν πείσμονη, ἐνεργό, ἀντίστοιχή της, ἀπέναντι στὰ κακὰ τῆς ζωῆς. Ὅ,τι ὀνομάζουν «ἀναργισμὸ τοῦ Τολστόη» ἐκφράζει στὴν οὐσία του καὶ στὴ σύστασή του, τὸ σλάβικο ἀντικαθεστωτισμὸ μας ποὺ εἶναι κ' αὐτὸς ἕνα χαραγτηριστικὸ βαθειὰ ἐθνικό, ἡ ἐπιθυμία ποὺ τρέφομε ἀπὸ αἰῶνες μέσα στὸ πετσί μας

ΜΟΥΣΙΚΗ

CHARLES MUNCH
NATHAN MILSTEIN

ΓΟΥ κ. Μ. ΔΟΥΝΙΑ

Στὴ δημιουργία τοῦ Ὡραίου συντελοῦν πολυάριθμοι παράγοντες. Συνδυασμένοι σύμφωνα μὲ τοὺς ἀπαραβίαστους νόμους, ποὺ κυβερνοῦν κάθε τέχνη, ὁδηγοῦν πρὸς τὸ τέρμα: τὴν ἐπιτυχία. Ἂν λείπει ὅμως ἕστω καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς προϋποθέσεις, ἔστω καὶ ἕνας κρίκος ἀπὸ τὴν ἁλυσίδα τῶν συντελεστῶν, τότε φαίνεται ἀναποφευκτη ἡ ἀποτυχία. Αὐτὸ ἰσχύει γενικὰ γιὰ τὶς τέχνες, ἀλλὰ εἰδικὰ γιὰ τὴν πιὸ δύστροπη ἀπ' αὐτές, τὴ μουσική.

Τί νὰ τῆς ἔλειπε ἄραγε τῆς τελευταίας Συμφωνικῆς; Γιατί φύγαμε κουρασμένοι, ἀνικανοποίητοι, σχεδὸν ἐκνευρισμένοι; Δὲν θἄπρεπε οἱ «παγκοσμίου φήμης καλλιτέχναι» νὰ εἶναι δορυφόροι, δικτάτορες, δικαιοῦχοι τῆς ἐπιτυχίας; Ὡστόσο φαίνεται ὅτι οὔτε ἡ τεχνική, οὔτε ἡ μουσικὴ ἱκανότητα ἀρκοῦν, ὅταν μιὰ μικρή, ἀλλὰ βασικὴ λεπτομέρεια δὲν ἔχει προηγουμένως κανονισθεῖ: ἡ μικρὴ λεπτομέρεια τοῦ προγράμματος. Νὰ τὸ ποῦμε καθαρὰ καὶ ἁπλᾶ: ἡ τελευταία Συμφωνικὴ παρουσίαζε στὴν συνολική σύνθεση τοῦ προγράμματος μιὰ πρωτοφανῆ κι' ἀκατανόητη ἀσυναρτησία.

Ὡστόσο ὁ πρῶτος ἀριθμός, ἡ Συμφωνία (εἰς ρὲ ἔλασ.) τοῦ Schumann, μᾶς ἔφερε σ' ἐπαφὴ μὲ ἕνα ἀπὸ τὰ εὐγενικότερα ἔργα τοῦ πιὸ γνήσιου Ρωμαντισμοῦ. Ἡ ἐκτέλεση ζωντάνεψε δρισμένες σελίδες τῆς παρτιτούρας, π. χ. τὸ τελευταῖο μέρος, στὸ σύνολο ὅμως δὲν ἔφθασε κάποιο ἀνώτερο ἐπίπεδο. Οἱ λεπτομέρειες τῶν μεσαίων φωνῶν χάθηκαν μέσα σὲ μιὰ ἀκαθόριστη μάζα, γενικὰ ἔλειπε ἡ διαύγεια καὶ ἡ λάμψη.

Βέβαια ἡ μουσικὴ τοῦ Schumann, ὅπως ἐκφράζεται σ' αὐτὸ τὸ ἔργο, μὲ τὴν ἄρνηση κάθε δραματικότητας, κάθε ποσβλητικότητας, μὲ τὴν ἀπεριόριστη πίστη σ' ἕνα βαθὺ λυρισμό, μὲ τὴν ἀπερίφραστη ἀφοσίωση στὴν ποίηση τοῦ τραγουδιοῦ— κάθε θέμα κ' ἕνα τραγουδὶ— δὲν δίδει εὐκαιρίες στὸ μαέστρο γιὰ μεγάλες ἠχητικὲς ἐξορμήσεις. Ὡστόσο ἡ ὀνειροπαρμένη ἑρμηνεία τοῦ κ. Münch, ὑπογραμμίζοντας ὑπερβολικὰ τὴν λυρικὴ πλευρά, ἐστέρησε τὸ ἔργο ἀπὸ τὸ ρυθμικὸ του σφρίγος, ἀπὸ τὴν ἀναμφισβήτητη ζωτικότητά του.

Πρέπει ἐπίσης νὰ ὁμολογήσει κανείς, ὅτι ἀρχίζοντας τὸ πρόγραμμα μ' αὐτὴ τὴ συμφωνία, θὰ δυσκολεύότανε ὁποιοσδήποτε νὰ τὸ ἐξακολουθήσει σ' ἕνα ἐπίπεδο μὲ ἀνώτερες καλλιτεχνικὲς ἀξιώσεις. Ἀλλὰ τὴν καταπληκτικὴ ἔλλειψη αἰσθητηρίου, ποὺ ἀπέδειξε ἡ ἐκλογὴ τοῦ κοντσέρτου τοῦ Tschaikowsky γιὰ βιολί, ποὺ ἀκολούθησε, θὰ ἦταν δύσκολο νὰ τὴν φανταστεῖ κανείς. Γιατί νὰ προτιμηθεῖ ἕνα ἔργο τόσο ἀτροφικοῦ περιεχομένου, ἐμπνεύσεως σχεδὸν στείρας στὴν ἀνάπτυξη τῶν θεμάτων, ἂν μπορεῖ νὰ ὀνομάσει κανείς «ἀνάπτυξη» τὸ ἀτακτο ἐκεῖνο πλῆθος τόσων περιττῶν φθόγγων σκορπισμένων σὲ τόσες κενὲς σελίδες; Ὑπῆρχε κάποτε μιὰ ἐποχὴ ποὺ ὁ ἀμέοιμνος ἀστὸς τῆς προπολεμικῆς κοινωνίας χαιρότανε τὸ φλύαρο αὐτὸ παιγνίδι τῶν ἤχων. Σήμερα ὄχι μόνο μᾶς ἀφήνει ἀπαθεῖς, ἀλλὰ γο μὲ λαμπρὴ ἐνορχήστρωση καὶ μᾶς ἐξοργίζει μὲ τὴν ἀφροντισιά του. Εἶναι καιρὸς πιὰ μερικὰ τέτοια ἔργα, ποὺ δὲν ἀνταποκρίνονται οὔτε στὶς ἀνησυχίες, οὔτε στὶς αἰσθητικὲς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς μας νὰ ἀποσύρουν τὴν ὑποψηφιότητά τους ἀπὸ τὸ Πάνθεον τῆς αἰωνιότητας.

Βέβαια ὁ Milstein εἶναι ὑπέροχος βιολιστής. Ἤχος, τονική ἀκρίβεια, ρυθμός, γοῦστο: ὅλα ραφινάτα, ἄψογα, σαγηνευτικά. Μὲ τὶς πρῶτες δοξαριὲς ἔχει ὑπνωτίσει τὸ ἀκροατήριό μας. Ἀλλὰ ἀφοῦ ἡ μουσική, ποὺ μᾶς παρουσιάζει δὲν προσφέρει τίποτε παραπάνω ἀπὸ ἕνα ὡραῖο θέμα, δὲν μπορεῖ καὶ ὁ ἴδιος νὰ προσφέρει βαθύτερες ἐντυπώσεις. Τὸ αὐτί μας ἀμβλύνεται ὅταν δὲν ἀπασχολεῖται καὶ τὸ πνεῦμα, ὅπως συμβαίνει σὲ κάθε μουσική καταναλώσεως. Στὸ τέλος «βλέπομε» ἕνα ὑπέροχο βιολιστὴ νὰ καταβροχθίζει τὶς πιὸ τερατώδεις τεχνικὲς δυσκολίες, μουσική ὅμως δὲν ἀκοῦμε.

Ἀλλὰ τὸ κακὸ δὲν σταμάτησε ἐδῶ. Ἀκολουθεῖ τὸ συμφωνικὸ τρίπτυχο «ἡ θάλασσα» τοῦ Debussy. Ἕνα πραγματικὰ ὡραῖο ἔργο! Ὡστόσο πῶς εἶναι δυνατὸν οἱ τρεῖς αὐτὲς ἐμπρεσσιονιστικὲς ζωγραφιὲς νὰ λάμψουν στοὺς λεπτοὺς χρωματισμούς των, τοποθετημένες στὸ πλαίσιο ἑνὸς τόσο ἀτυχημένου προγράμματος χωρὶς ἐσωτερικὲς καὶ ἐξωτερικὲς ἀντιθέσεις; Ὅπως κάθε ζωντανὸς ὀργανισμός, ἔτσι καὶ ἡ μουσικὴ χρειάζεται τὴν κατάλληλη ἀτμόσφαιρα, ποὺ θ' ἀναπνεύσει καὶ θ' ἀναπτυχθεῖ. Μέσα στὶς τόσες ἀναποδιὲς ἔπρεπε νὰ προστεθεῖ καὶ μιὰ κακὴ ἐκτέλεση τοῦ ἔργου. Μόνο ὁποιος τὸ ἔφερε καλὰ μπορεῖ νὰ ἐκτιμήσει τὴν πενιχρότητά της. Πόσο εὔκολα μπορεῖ τὸ αἰθέριο πνεῦμα αὐτῆς τῆς μουσικῆς, ἡ διαύγεια κ' ἡ λεπτότητά της νὰ καταντήσουν μιὰ χωριάτικη χοντροκοπιά!

Καὶ ἡ κατακλεῖδα τοῦ ταλαιπωρημένου πωρημένου προγράμματος ἦταν τὸ βάλς τοῦ Ραβέλ, ἕνα ἔργο ἀκόμη ἀρτιο, ρυθμός, γοῦστο: ὅλα θαυμαστὰ ἐκτελεσμένα. Ἀλλὰ ἡ ἀκρίβεια

ΤΟ ΞΕΝΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΝΥΧΤΑ

Z. B. ΠΡΙΣΛΕΥ

ΜΕΤΑΦΡ. Κ^ου ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ

18

Ἐκείνος τῆς ἔδωσε τὸ χέρι. Αὐτὴ τὸ πῆρε καὶ τὸ κράτησε μεσα στὰ δικά της.

—Μὴν ἀποχαιρετᾶσαι τώρα μ' αὐτά, ξακολούθησε ἡ Γκλάντυς. Ἀποκρισου μου εἰλικρινά.

—Μὰ σίγουρα θέλω νὰ σὲ ξαναδῶ, φώναξε αὐτός. Τί ἐρώτηση! Ἐσένα ἀδρχόμουνα νὰ δῶ στὸ Λονδίνο, μ' ἐλα που δὲν τὄβαλα στὸ μυαλό μου τὴν ὥρα ποὺ τὸ ἀποφάσιζα. Μὰ κείνη τὴ στιγμὴ δὲν τὰ ἤξαιρα ὅλα. Καὶ πότε θὰ βρίσκεσαι ἐκεῖ; "Οπως κι' ἄν ἔχει, τὸ θράξω πὼ θὰ φτάσουμε θὰ φᾶμε μαζί, ἄν ὁ Σὲρ Οὐίλιαμ δέ φέρει ἀντίρρηση. Ἀλήθεια, τί θὰ κάνουμε μ' αὐτόν;

—Μὴ γίνεσαι κουτός. Αὐτὸν δὲν τὸν λογαριάζουμε. Θὰ σβυστεῖ. Ἔχει κι' ἄλας σβυστεῖ.

—Ἔξοχα! Ἡ σκέψη αὐτὴ μὲ ξεκουράζει. Καὶ τί θὰ κάνουμε, ἀφ θὰ φτεθοῦμε στὸ Λονδίνο;

—Κι' ἐγὼ θέλω νὰ σὲ δῶ. Καὶ θέλω νὰ σὲ θοηθήσω, ἄν θέλεις νὰ δουλέψεις. Θὰ κάνω ὅ,τι μπορέω.

Τὸ πνεῦμα τοῦ νέου παρακολούθησε τὴ σκέψη της.

—Θέλεις νὰ πεῖς... ἄρχισε.

—Δὲν καταλαβαίνεις τί θέλω νὰ πῶ; Θὰ κάνω ὅ,τι μπορέσω. Ναί. Αὐτὸ μοιάζει μὲ τρέλλα, τὸ ξαίρω καλά. Μὴ θεχεῖς πὼς εἶμαι πάντα ἔτσι. Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ μοῦ τυχαίνει. Μὰ ἡ μικρὴ θεατρινοῦλα, ποὺ γνώρισες μέσα στὴ νύχτα, σὲ θεβαιώνει πὼς θὰ ξήσει μαζί σου, ἄν τὴν θέλεις. Νὰ αὐτὸ εἶναι! Εἶναι ξετρελλαμένη καὶ πέθανε μέσα στὴν ἀγκαλιά σου.

—Κι' ἐγὼ στὴ δική σου, εἶπε μὲ θέρμη ὁ Πέντερελ, καθώς τὴν ἔσφιγγε στὴν ἀγκαλιά του.

Μέσα στὸ μυαλό του γεννιότανε μιὰ ἰδέα. Γιατί νὰ μὴ δεκιμάζανε μαζὶ τὴν τύχη τους; Δὲν εἴχανε νὰ χάσουνε τίποτα, αὐτὸς τοὐλάχιστο. Κι' εἴχανε νὰ τὰ κερδίσουνε ὅλα. Ἡ ἰδέα του ἤτανε τρελλὴ καὶ γλυκειά. Δὲν ἤταν ὄμοια μὲ τὴ σκέψη τῆς νέας κι' ἤταν ἀκόμα πιὸ τρελλή. Μὰ ἔπρεπε πάν' ἀπ' ὅλα νὰ κρίνει κι' ἐκεῖνη τὴν ἀξία τοῦ σχεδίου του.

—Εἶσαι λαμπρὴ κοπέλλα, Γκλάντυς. Μὰ ἄκουσε μιὰ στιγμή.

—Θὰ μοῦ πεῖς πὼς δὲ μὲ θέλεις; "Αν εἶναι αὐτό, κούνησε μονάχα τὸ κεφάλι σου. Θὰ γλυτώσεις ἔτσι τὰ λόγια.

Ἐκείνος ἀποκρίθηκε ζωηρά:

—"Οχι. ἄχι, δὲν εἶν' αὐτό. Θὰ σεοῦ πῶ κάτι ὁλότελα διαφορετικό.

—Τότε ξαίρω τί εἶναι. Καὶ θὰ σεοῦ τὸ πῶ. Θὰ μοῦ ἐξηγήσεις πὼς δὲν ἔχεις πολλὰ λεφτά, πὼς δὲν ξαίρεις ἀκριβῶς ποῦ βρίσκεσαι καὶ πὼς δὲ θὰ τἀβρισκα ὅλα ρόδινα, δὲν εἶν' ἔτσι; Ἐ, λοιπὸν, αὐτὰ δὲν ἔχουν καμμιὰ σημασία. Ἀν ἀληθινὰ σοῦ ἀρέσω ἀρκετὰ, θὰ περάσουμε μαζὶ πολὺ ὅμορφα καὶ θὰ τὰ ἐγάξουμε πέρα μὲ τὸν ἕνα ἢ μὲ τὸν ἄλλο τρόπο. Γιὰ ν' ἀρχίσουμε τὸ στρωθῆ στὴ δουλειά. Δούλεψα ξαίρεις σ' ἀληθινὰ φιγκυράντ. Τὸν τελευταῖο καιρὸ ξεκουράστηκα, μὰ ὁ Μπὶλ δὲ μοῦ ἔδωσε καὶ σπουδαῖα πράματα. Δὲ μοῦδωσε οὔτε τὸν καιρὸ νὰ σκεφτῶ. "Αν ἀπ' αὐτὴ τὴν πλευρὰ δὲν κάνω τίποτα, κάτι ἄλλο θὰ φρῦ. "Εχω μιὰ φίλη ποὺ διευθύνει ἕνα κατάστημα μόδας καὶ θὰ μὲ πάρει μαζὶ της. Θὰ πιάσουμε ἕνα μικρὸ φτηνὸ ἀπαρτεμάν, μιὰ γωνίτσα κάτω ἀπὸ στέγη, μὰ ὄχι πολὺ μακρυὰ ἀπὸ τὸ κέντρο. "Αν μαζὶ μ' αὐτὰ θρεῖς κι' ἐσὺ μιὰ δουλειὰ, ὅ,τι καὶ νάναι, τότες ὅλα θὰ πᾶνε πολὺ καλά. Ξαίρω πὼς δὲν εἶμαι καμμιὰ πρώτης τάξεως νοικοκυρὰ καὶ πὼς στὴν ἀρχὴ δὲ θὰ βρίσκεις καθόλου θολική τὴ ζωή μας. Μὴν περιμένεις πολλά. Θὰ φτιάχνουμε κάτι πρόχειρο σὲ μιὰ γκαζίερα καὶ τίποτα παρακάνω. Δὲν εἶμαι μορφ. Νὰ ζῶ ἔτσι μ' ἀπειρονε λάχει, θὰ μοῦ φαινότανε σωστὴ κόλαση. Μὰ μὲ σένα δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. Θὰ περνοῦμε ὡραῖα καὶ κάτι καινούργιο θὰ βρίσκουμε πάντα. Θὰ πηγαίνουμε μαζὶ περίπατο. Θὰ μιλοῦμε γιὰ χίλια δυὸ πράματα, νὰ, ὅπως ἀπόψε, καὶ δὲ θὰ νοιώθουμε πιὰ πὼς εἴμαστε μέσα στὸν κόσμο μονάχοι, χαμένοι. Ξαίρω καλὰ πὼς δὲ μοιάζω μὲ τὰ κορίτσια ποὺ θὰ μπορεῖσες νὰ σκεφτεῖς, πὼς δὲ μοιάζω μὲ τὴν ἄλλη. Μὰ καταλαβαίνω πολλὰ πράματα. Κι' ἀν θάνοιωθες τὸν ἑαυτό σου χωρὶς θάρρος, θὰ σὲ πείραζα γιὰ νὰ σ' ἐνισχύσω καὶ θὰ σ' ἀγαποῦσα πολύ...

"Ξέρ θὰ λές πὼς εἶμαι κουτή!

Μιὰ μικρὴ φωνοῦλα τῆς ξέφυγε καὶ τύλιξε τὰ μπράτσα της γύρω ἀπὸ τὰ λαιμὰ τοῦ Πέντερελ.

Αὐτὸς ἀνακάλυψε ξαφνικὰ τὸν ἑαυτό του νὰ μουρμουρίζει: «Ἀγαπημένη! Ἀγαπημένη μου!» Εἶδε τὸν ἑαυτό του φωλιασμένο μὲ τὴ Γκλάντυς σὲ μιὰ φηλὴ σοφίτα, νὰ γελοῦνε μαζὶ ἀν τοὺς δινόταν ἡ εὐκαιρία, νὰ μεθεῦν ἀπὸ χαρὰ σὰν ἡ τύχη τοὺς χάριζε κάποιο καλὸ, δίνοντας θάρρος ἡ ἕνας στὸν ἄλλο γιὰ νὰ ριχτεῦν στὴ ζωή. "Εσφιγγε τώρα τὴ Γκλάντυς πάνω στὸ στῆθος του, λὲς κι' ἤθελε νὰ τὴν προστατέψει, νὰ τὴν ἐγκαρδιώσει. Κι' ὡστόσο ἔνοιωθε ἀέριστα πὼς αὐτὸς ὁ ἴδιος εἰρίσκε στήριγμα στὴν ἐλαφρὴ κι' εὐτυχισμένη νέα ποὺ κρατοῦσε στὴν ἀγκαλιά του. Θὰ ξαναγυρίζε ἔτσι στὴν κανονικὴ ζωή. Μὰ δὲ θὰ ζήταγε νὰ ὡρεληθεῖ δειλὰ ἀπὸ τὴ σοφίτα τῆς Γκλάντυς. Ἡ δική του ἰδέα μπορεῖ νὰ ἤταν τρελλὴ, μὰ πολὺ καλύτερη: θὰ παντρευόντουσαν καὶ θὰ τάπαιζαν ὅλα γιὰ ὅλα μαζί. Ναί, οἱ ἄλλοι εἴχανε δίκηο. Γύρευε πρῶτα νὰ κατεβάσει τὸ φεγγάρι. Τώρα θὰ ξανάρχιζε πιὸ ταπεινὰ τὴ ζωή. Τὸ πολὺ πολὺ ποὺ θὰ ζητοῦσε θὰ ἤταν νὰ εἶχε μὲ τὸ ψωμὶ του λίγο τυρί. Καὶ ποιός ξαίρει! Μπορεῖ ὕστερ' ἀπ' ὅλα ν' ἀνακαλύπτε πὼς καὶ τὸ φεγγάρι ποὺ ἤθελε νὰ κατεβάσει δέν ἤτανε παρὰ ἕνα μεγάλο κεφαλοτύρι.

"Εβαλε τὸ χέρι πάνω στὰ μαλλιὰ τῆς νέας γυναίκας καὶ τράβηξε ἀπαλὰ ἀπαλὰ τὸ κεφάλι της γιὰ νὰ τὴν ξαναριλήσει.

—Ἡ ἰδέα σου εἶναι θαυμάσια, Γκλάντυς, εἶπε. Εἶσαι λαμπρὸ κορίτσι. "Ολα ὅσα εἶπες θὰ τὰ θάλουμε σ' ἐνέργεια. Μὰ ἐγὼ ἔχω μιὰν ἰδέα ποὺ τελειοποιεῖ ἀκόμα πιὸ πολὺ τὴ δική σου. Μονάχα ποὺ θὰ τὴν εὕρεις τρελλή.

—Πές μου την, φιθύρισε ἐκείνη.

—Ἂς πᾶμε πρῶτα μέσα. Θὰ σεοῦ τὴν πῶ ἐκεῖ.

"Επρεπε νὰ μὴ τὸ μάθει παρὰ μέσα στὸ σπίτι, κοντὰ στοὺς εἶμαι μορφ. Νὰ ζῶ ἔτσι μ' ἀπειρονε λάχει, θὰ μοῦ φαινότανε σωστὴ κόλαση. Μὰ μὲ σένα δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. Θὰ περνοῦμε ὡραῖα καὶ κάτι καινούργιο θὰ βρίσκουμε πάντα. Θὰ πηγαίνουμε μαζὶ περίπατο. Θὰ μιλοῦμε γιὰ χίλια δυὸ πράματα, νὰ, ὅπως ἀπόψε, καὶ δὲ θὰ νοιώθουμε πιὰ πὼς εἴμαστε μέσα στὸν κόσμο μονάχοι, χαμένοι. Ξαίρω καλὰ πὼς δὲ μοιάζω μὲ τὰ κορίτσια ποὺ θὰ μπορεῖσες νὰ σκεφτεῖς, πὼς δὲ μοιάζω μὲ τὴν ἄλλη. Μὰ καταλαβαίνω πολλὰ πράματα. Κι' ἀν θάνοιωθες τὸν ἑαυτό σου χωρὶς θάρρος, θὰ σὲ πείραζα γιὰ νὰ σ' ἐνισχύσω καὶ θὰ σ' ἀγαποῦσα πολύ...

"Ξέρ θὰ λές πὼς εἶμαι κουτή!

Μιὰ μικρὴ φωνοῦλα τῆς ξέφυγε καὶ τύλιξε τὰ μπράτσα της γύρω ἀπὸ τὰ λαιμὰ τοῦ Πέντερελ.

Αὐτὸς ἀνακάλυψε ξαφνικὰ τὸν ἑαυτό του νὰ μουρμουρίζει: «Ἀγαπημένη! Ἀγαπημένη μου!» Εἶδε τὸν ἑαυτό του φωλιασμένο μὲ τὴ Γκλάντυς σὲ μιὰ φηλὴ σοφίτα, νὰ γελοῦνε μαζὶ ἀν τοὺς δινόταν ἡ εὐκαιρία, νὰ μεθεῦν ἀπὸ χαρὰ σὰν ἡ τύχη τοὺς χάριζε κάποιο καλὸ, δίνοντας θάρρος ἡ ἕνας στὸν ἄλλο γιὰ νὰ ριχτεῦν στὴ ζωή. "Εσφιγγε τώρα τὴ Γκλάντυς πάνω στὸ στῆθος του, λὲς κι' ἤθελε νὰ τὴν προστατέψει, νὰ τὴν ἐγκαρδιώσει. Κι' ὡστόσο ἔνοιωθε ἀέριστα πὼς αὐτὸς ὁ ἴδιος εἰρίσκε στήριγμα στὴν ἐλαφρὴ κι' εὐτυχισμένη νέα ποὺ κρατοῦσε στὴν ἀγκαλιά του. Θὰ ξαναγυρίζε ἔτσι στὴν κανονικὴ ζωή. Μὰ δὲ θὰ ζήταγε νὰ ὡρεληθεῖ δειλὰ ἀπὸ τὴ σοφίτα τῆς Γκλάντυς. Ἡ δική του ἰδέα μπορεῖ νὰ ἤταν τρελλὴ, μὰ πολὺ καλύτερη: θὰ παντρευόντουσαν καὶ θὰ τάπαιζαν ὅλα γιὰ ὅλα μαζί. Ναί, οἱ ἄλλοι εἴχανε δίκηο. Γύρευε πρῶτα νὰ κατεβάσει τὸ φεγγάρι. Τώρα θὰ ξανάρχιζε πιὸ ταπεινὰ τὴ ζωή. Τὸ πολὺ πολὺ ποὺ θὰ ζητοῦσε θὰ ἤταν νὰ εἶχε μὲ τὸ ψωμὶ του λίγο τυρί. Καὶ ποιός ξαίρει! Μπορεῖ ὕστερ' ἀπ' ὅλα ν' ἀνακαλύπτε πὼς καὶ τὸ φεγγάρι ποὺ ἤθελε νὰ κατεβάσει δέν ἤτανε παρὰ ἕνα μεγάλο κεφαλοτύρι.

"Εβαλε τὸ χέρι πάνω στὰ μαλλιὰ τῆς νέας γυναίκας καὶ τράβηξε ἀπαλὰ ἀπαλὰ τὸ κεφάλι της γιὰ νὰ τὴν ξαναριλήσει.

—Ἡ ἰδέα σου εἶναι θαυμάσια, Γκλάντυς, εἶπε. Εἶσαι λαμπρὸ κορίτσι. "Ολα ὅσα εἶπες θὰ τὰ θάλουμε σ' ἐνέργεια. Μὰ ἐγὼ ἔχω μιὰν ἰδέα ποὺ τελειοποιεῖ ἀκόμα πιὸ πολὺ τὴ δική σου. Μονάχα ποὺ θὰ τὴν εὕρεις τρελλή.

—Πές μου την, φιθύρισε ἐκείνη.

—Ἂς πᾶμε πρῶτα μέσα. Θὰ σεοῦ τὴν πῶ ἐκεῖ.

"Επρεπε νὰ μὴ τὸ μάθει παρὰ μέσα στὸ σπίτι, κοντὰ στοὺς εἶμαι μορφ. Θὰ τὴν ἔκρινε τότε καλύτερα. Ἐδῶ μέσα στὸ μικρὸ παράξενο αὐτὸν κόσμο ποὺ εἶχανε δημιουργήσει, ὅποια τρέλλα κι' ἄν ἤτανε θὰ φαινότανε εὐκολοπαράδεκτη. «Μείναμε πάρα πολὺ ἔξω».

—"Οχι, ἔχει, θέλεις νὰ μ' ἀφήσεις!

—Ὦ... ἔχω... τέλος πάντων, ἀνθρώπους σὰν ἐμένα, ὑποθέτω θλιμμένους, ἀνέντους νέους». "Υστερα συνέχισε μὲ χαρεύμενο τόνο. «Μιλῶ γιὰ τὴ γενιὰ μου. Ἀνήκεις κι' ἐσὺ σ' αὐτὴν ἢ ὄχι; Μοῦ φαίνεται, ἀγαπητὴ μου Γκλάντυς πὼς αὐτὸ δὲ μπορῶ νὰ τὸ πῶ».

—Ἐγὼ πιστεύω πὼς μπορεῖς νὰ πεῖς ὅ,τι κι' ἄν εἶναι, πὼς εἶσαι παράξενο παιδὶ καὶ δὲν ξαίρω γιατὶ αὐτὸ μ' ἀρέσει.

"Εγυρε κάπως μπροστὰ κι' ἔτριψε ἐλαφρὰ τὸ μάγουλό της πάνω στὸ μάγουλο τοῦ νέου κι' ἀκούμπησε τὸ χέρι της στὸ κεφάλι του.

—Εἶναι σὰν εὐλογία εἶπε αὐτός. Πρέπει τώρα νὰ στρίδεψω. Θὰ ξαναχαρίσουμε γιὰ νὰ μὴ τελειώσουμε ποτέ. "Ετοιμη;

Σηκώθηκε. Τὰ πόδια του ἤτανε παγωμένα. Οἱ γόμπες του μουδιασμένες.

—"Οχι, Ρέτζεο, ὄχι!—τὸν κρατοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι—ὅς μὴ ξαναγυρίσουμε ἐκεῖ. "Ας μείνουμε ἐδῶ πέρα!

Τὴν κύτταξε κατάπληκτος.

—Γιὰ λέγε, τί τρέχει; Μποεοῦμε νὰ ξενυχτήσουμε σ' ἕνα μέρος πολὺ πιὸ ἀναπαυτικὸ κάπως παράξενο, μὰ ἐκεῖ ξέρει φωτιά. Γιατί δὲν θέλεις νὰ φύγουμε ἀπὸ ἐδῶ;

—Γιατί ἐκεῖ κάτι τρέχει... "Ω, δὲν ξαίρω. Εἶναι ἐλεφάντενο πὼς εἶμαι κουτή... Μπορεῖ νὰ μοῦ φαίνεται ἔτσι, μένο καὶ μένο γιατὶ δὲ θέλω ν' ἀφήσω τὴν παράξενη τοῦτη γωνιά. Κέντευα νὰ ξεχάσω πὼς εἶμαστε μέσα σ' ἕνα αὐτοκίνητο. Σὰν εἶσαι εὐτυχισμένος, πουθενὰ, ὅπου καὶ νάσαι, δὲ θέλεις νὰ φύγεις, δὲν εἶν' ἔτσι; Πάντα κινδυνεύει κανεὶς τέτες σὰ μετανιωθεῖ, δὲν τὸ πιστεύεις νὶ ἐσύ;

"Ηταν ἀνήσυχη.

Ὁ Πέντερελ ἔσβυσε τοὺς φάρους. Πῆρε τὴν ἠλεκτρικὴ λάμπα καὶ ἔγῆκε ἀπὸ τ' αὐτοκίνητο γιὰ νὰ βουτηχτεῖ ἀμέσως στὸ νερό.

—Θὰ βουτηχτοῦμε ὅσο νὰ φτάσουμε» εἶπε στὴν Γκλάντυς καθώς φώτιζε μὲ τὸ φανὸ τὸ σκαλοπάτι τοῦ αὐτοκινήτου. «Ἀναρωτιέμαι ἂν θὰ μπορέσω νὰ σὲ σηκώσω».

—"Οχι, δὲ θὰ μπορέσεις. Εἶμαι πολὺ βαρειά.

Παρ' ὅλα αὐτὰ, τὴν ἄρπαξε τὴ στιγμὴ ποὺ ἔβγαινε ἀπὸ τ' αὐτοκίνητο καὶ ξεκίνησε μέσα στὰ νερὰ, κρατῶντας τη στὴν ἀγκαλιά του καὶ προσπαθῶντας νὰ φωτίσει τὸ δρόμο. Τὸ ταξιδάκι μέσα ἀπὸ τὸ νερὸ καὶ τὴ λάσπη προκάλεσε καὶ στοὺς δυὸ παράξενες ἐντυπώσεις: σὰν μέσα σὲ δραχνὰ, τὰ γνώριμα πράματα χάνανε ξαφνικὰ τὴν ἰδιότητά τους, σβύνανε στὸ κενὸ, εἴτε παίρνανε τρομαχτικὰ σχήματα. ἡ ἴδια καὶ θὰ ἐξηγοῦσε γιατὶ θρίσκονταν ἐκεῖ. Ὁ Φίλιπ ἤταν εὐτυχὴς γι' αὐτό. Ἀλήθεια, ποιεὶ ἤτανε; Στὸ ἐρώτημα ποὺ τοὺς ἔθετε ὁ ἄγνωστος ὑπῆρχε μιὰ εἰρωνικὴ ἀκρίβεια.

—Εἶμαι ἡ κυρία Γουώβερτον καὶ νὰ ὁ σύζυγός μου, εἶπε ἡ Μάργκαρετ. Εἴστε ὁ Σὲρ Ρόντερικ Φέμ;

—Μάλιστα... Ὁ Σὲρ Ρόντερικ.

"Ελεγες πὼς ἡ φωνή του, τόσο ἀδύνατη, ξεφυχοῦσε ἀπὸ τὴν ἀπόμακρη τῆς σκοτεινῆς κάμαρας.

Ἡ Μάργκαρετ κούνησε τὸ κεφάλι καὶ προσπάθησε νὰ χαμογελάσει στὸ πρόσωπο ποὺ θύμιζε φάντασμα.

—Ἀναγκαστήκαμε νὰ καταφύγουμε ἀπόψε ἐδῶ. "Εκανε τρομερὴ μπόρα. Μπήκαμε στὸ δωμάτιό σας γιατὶ ἀκούσαμε πὼς φωνάζατε. Ἠποροῦμε νὰ σᾶς φανοῦμε χρήσιμοι;

Τὸ χέρι ποὺ ἀναπαύτανε στὰ κεπάσματα ἔκανε νὰ σηκωθεῖ καὶ γ' ἀδέξιαν, ἀναπροφάσιστη χειρονομία ἔδειξε ἕνα τραπεζάκι καὶ μ' ἕνα τσάκισε τὴ λακκοῦδα τοῦ δεξιὰ τοῦ κρεββατιοῦ. Ὁ Φίλιπ κυττοῦσε μὲ κάποιο τρόμο. Τοῦ φαινόταν πὼς ἔβλεπε φάντασμα, ἢ ἀκόμα χειρότερο, ἕνα μεταφαρμένο πνεῦμα, ποὺ προσπαθοῦσε νὰ κόπο νὰ ξαναχρησιμοποιήσει ἕνα κουρασμένο κορμί, χωρὶς δυνάμεις ποὺ ἔτριζε. Ὁ ἀληθινὸς Σὲρ Ρέντερικ εἶχε φύγει πιὰ ἀπὸ τὴ ζωή. Μά, ἄχι ἐλότελα. Κάτι ἤθελε ἀκόμα καὶ τοῦτο ἔκανε τὴν κατάσταση ἀκόμα πιὸ δύσκολη. Τὴ ἔλεγε ψιθυρίζοντας;

— Νερό... Τὸ ποτῆρι εἶν' ἄδειο... Στὸ νερὸ εἶν' ἐκεῖ.

Ἡ Μάργκαρετ ἄνοιωσε καὶ κατάνοιωσε.

— Ναί, θὰ σᾶς δώσω.

Πῆρε τὸ ποτῆρι ἀπὸ τὸ τραπέζι μὲ χορώρησε πρὸς τὴν κατεύθυνση ποὺ τῆς ἔδειξε ὁ γέρος καὶ τὸ γέμισε μὲ νερὸ ἀπὸ μιὰ καράφα ἀκουμπισμένη σ' ἕνα κομό. "Ηταν ἀκόμα ζαλισμένη κι' ἔτρεμε λίγο, μὰ ἡ πράξη ποὺ ἔκανε τῆς ἔδινε κουράγιο καὶ θέρμη. "Εβαλε τὸ ποτῆρι στὰ χείλη τοῦ γέρου καὶ τὸ ἄδειασε ὁλοκληρο. Ἐπιστρέφοντας ἔριξε μιὰ ματιὰ στὴ μορφὴ τοῦ γέρου ἔγυρε τρέμοντας ἐμπρὸς καὶ τὸ ἀντρέγυνο ξεχώρισε μιὰ μεγάλη καμπουρωτὴ μύτη, ἄσπρα πυκνὰ φρύδια καὶ θαθουλὰ μάγουλα. Εὐκολο εἶτανε νὰ καταλάθεουνε πὼς ἄλλοτε θὰ ἤτανε πολὺ φηλός, πολὺ δυνατός. πολὺ ὄμορφος, πὶο πολὺ ἀπ' ἄλους τοὺς δικούς του. Θὰ εἶχε περήφανο παράστημα. Τοὺς εἶχανε πεῖ πὼς στὸν καιρὸ τοῦ ἤτανε σπουδαῖος. Ναί, σίγουρα. Καὶ τώρα μποροῦσε μὲ κόπο νὰ φέρει τὸ ποτῆρι στὰ χείλη του. Σὰν ἤπιε τέλος λίγο νερό, ἔγινε κάτι θαυμάσιο.

Λὲς καὶ τὸ νερὸ τοῦ ἔδωσε ζωή. Πτέρεσε νὰ θάλει τὸ ποτῆρι στὸ τραπέζι καὶ μ' ὅλο ποὺ τὸ κεφάλι του ἔκανε σὰν κόκκαλα σκελετοῦ καὶ τὸ φέθο, ἕνα φέθον ἀπέραντο, παράλογο, ποὺ τοὺς τὸν ἔδινε ἡ ἰδέα μὴν τυχὸν γλυστρήσουνε καὶ πέσουνε.

Ἡ Γκλάντυς διαμαρτυρῆθηκε πολλὲς φορὲς, μὰ ὁ Πέντερελ δὲ θέλησε μὲ κανένα τρόπο νὰ τὴν ἀφήσει κάτω κι' ἀναγκάστηκε δυὸ φορὲς νὰ στηριχτεῖ ἐαρειὰ στὸν τοῖχο, ἀλλὰ κρατοῦσε πάντα σφιχτὰ τὴ νέα στὴν ἀγκαλιά του. Μουσκεμένες, μουδιασμένες ἀπὸ τὸν πόνο πέρασε τρικλίζοντας μπρὸς ἀπὸ ἕνα φωτισμένο παράθυρο. Ἡ πέρτα δὲ μπροεῦσε τώρα νὰ θρίσκεται μακρυὰ. Ἡ Γκλάντυς ἄπλωσε τὸ χέρι κι' ἔπιασε τὸν τοῖχο ποὺ ἔδινε τώρα στήριγμα καὶ στοὺς δυό. Ἡ παρόξενη θέληση τοῦ νέου ποὺ ἀκολουθοῦσε μὲ κάθε θυσία τὶς ἐξοντοπίες του ὡς τὸ τέλος, τὴν ἄφνιαν κατάπληξη. "Εννοιωσε πὼς γλυστροῦσε καὶ τὰ πόδια της ἀγγίζανε τὸ κεφαλόσκαλο. Ὑστερ' ἀπ' αὐτὴν ἀνέβηκε τὴ σκάλα κι' ὁ Πέντερελ κι' ἀκούμπησε πάνω στὴν πόρτα, προσπαθῶντας μὲ κόπο νὰ πάρει ἀνάσα. Κάνει ἐυδέτερη φορὰ μέσα στὴ νύχτα, ἔβαλε τὸ χέρι του στὸ χτυπητῆρι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

Ἀφοῦ ἀπῆκε ἡ Μάργκαρετ τὸ πόδι τοῦ τὸ ἔβαλε πάνω ἀπὸ τὸν ὄμο τοῦ Φίλιπ. Βρισκότανε μέσα σ' ἕνα μεγάλο δωμάτιο, ποὺ μάντευε τὴν ὄμορφη, παλιά του ἐπίπλωση: τὰ περὶ—φῶς ἄλλο δὲν ὑπῆρχε—φώτιζε ἕνα πολὺ μικρὸ χῶρο μονάχα. Τὸ ὑπόλοιπο δωμάτιο μόλις ξεχώριζε. "Ητανε χαμένο σὲ μιὰ πυκνὴ σκιά, ὅπου λάμπανε, ἐδῶ κι' ἐκεῖ, οἱ ἀνταύγειες τῆς φλόγας, καθὼς καθρεφτίζονταν πάνω σ' ἀθρατες γυαλισμένες ἐπιφάνειες. Τὰ μικρὰ, φωτισμένα τοῦτα σημαδάκια πάνω στὸ φόντο τῆς νύχτας, θυμίζανε ἀστρόφωτο οὐρανό. Ἡ Μάργκαρετ πέρασε τὸ πλάι στὸν ἄντρα της. Τὰ μάτια της σιγὰ-σιγὰ συνηθίσανε στὸ σκοτάδι. κ' ἀρχίσανε νὰ ξεχωρίζουνε κάτι. Τὸ δωμάτιο ἤτανε μιὰ τεράστια κρεββατοκάμαρα, μὲ μεγάλα, παλιὰ ἔπιπλα. Τὸ κρεββάτι ἤτανε σὰν σκετεινὸ μνημεῖο, ποὺ τὰ βαραίνανε τέσσερις κολόνες, μιὰ κουνουπιέρα καὶ σκιερὲς μακρυὲς κουρτίνες.

Μέσ' ἀπὸ κείνο τὸ σκοτάδι ἔβγαινε μιὰ φωνὴ ποὺ τοὺς παρακαλοῦσε νὰ πλησιάσουνε. Οἱ ἀχτίδες τοῦ κεριοῦ πέφτανε τώρα πάνω σ' ἕνα χέρι ποὺ κρεμέτανε πάνω στὰ σκεπάσματα, ἕνα γέρικο χέρι, μὲ λεπτὰ, εὐθραυστα κόκκαλα. Ἡ φωνὴ ρώταγε:

—Ποιοὶ εἴστε;

Ἡ Μάργκαρετ προχώρησε πρώτη καὶ κρατῶντας πάντα τὸ κερὶ πλησίασε κοντὰ στὸ κρεββάτι. Ξεχώριζε τώρα τὸν πλαγιασμένο ἄνθρωπο. "Ασπρα μαλλιὰ, ἄσπρη μακρυὰ γενειάδα φυσιογνωμία ἀόρισταη μὰ ὡστόσο φωτεινὴ, ἐλαφρὰ γερμένη κατὰ τὸ μέρος της. Ὁ γέρος τὴν κυττοῦσε ἐπαναλαμβάνεντας:

—Ποιοὶ εἴστε;

Ἡ φωνὴ του ἤτανε σὰν σιγανὸ μουρμουρητό.

Ὁ Φίλιπ εἶχε κι' αὐτὸς ἀκούσει, μὰ δὲν προχωροῦσε. "Εννοιωσε πὼς ἡ Μάργκαρετ θ' ἀποκριθοῦν παίρνανε τρομαχτικὰ σχήματα. ἡ ἴδια καὶ θὰ ἐξηγοῦσε γιατὶ θρίφώθηκε σιγά, σιγά. Γιὰ μιὰ στιγμὴ, οἱ ἀχτίδες τοῦ κεριοῦ πέρασαν μέσα ἀπ' τὸ νερὸ καὶ τὸ κάνανε ἀναλυτὸ χρυσάφι. Τὸ κεφάλι τοῦ γέρου ἔγυρε τρέμοντας ἐμπρὸς καὶ τὸ ἀντρέγυνο ξεχώρισε μιὰ μεγάλη καμπουρωτὴ μύτη, ἄσπρα πυκνὰ φρύδια καὶ θαθουλὰ μάγουλα. Εὐκολο εἶτανε νὰ καταλάθεουνε πὼς ἄλλοτε θὰ ἤτανε πολὺ φηλός, πολὺ δυνατός. πολὺ ὄμορφος, πὶο πολὺ ἀπ' ἄλους τοὺς δικούς του. Θὰ εἶχε περήφανο παράστημα. Τοὺς εἶχανε πεῖ πὼς στὸν καιρὸ του ἤτανε σπουδαῖος. Ναί, σίγουρα. Καὶ τώρα μποροῦσε μὲ κόπο νὰ φέρει τὸ ποτῆρι στὰ χείλη του. Σὰν ἤπιε τέλος λίγο νερό, ἔγινε κάτι θαυμάσιο.

Λὲς καὶ τὸ νερὸ τοῦ ἔδωσε ζωή. Πτέρεσε νὰ θάλει τὸ ποτῆρι στὸ τραπέζι καὶ μ' ὅλο ποὺ τὸ κεφάλι του ἔκανε σὰν κόκκαλα σκελετοῦ καὶ τὸ φέθο, ἕνα φέθον ἀπέραντο, παράλογο, ποὺ τοὺς τὸν ἔδινε ἡ ἰδέα μὴν τυχὸν γλυστρήσουνε καὶ πέσουνε.

Ἡ Γκλάντυς διαμαρτυρῆθηκε πολλὲς φορὲς, μὰ ὁ Πέντερελ δὲ θέλησε μὲ κανένα τρόπο νὰ τὴν ἀφήσει κάτω κι' ἀναγκάστηκε δυὸ φορὲς νὰ στηριχτεῖ ἐαρειὰ στὸν τοῖχο, ἀλλὰ κρατοῦσε πάντα σφιχτὰ τὴ νέα στὴν ἀγκαλιά του. Μουσκεμένες, μουδιασμένες ἀπὸ τὸν πόνο πέρασε τρικλίζοντας μπρὸς ἀπὸ ἕνα φωτισμένο παράθυρο. Ἡ πέρτα δὲ μπροεῦσε τώρα νὰ θρίσκεται μακρυὰ. Ἡ Γκλάντυς ἄπλωσε τὸ χέρι κι' ἔπιασε τὸν τοῖχο ποὺ ἔδινε τώρα στήριγμα καὶ στοὺς δυό. Ἡ παρόξενη θέληση τοῦ νέου ποὺ ἀκολουθοῦσε μὲ κάθε θυσία τὶς ἐξοντοπίες του ὡς τὸ τέλος, τὴν ἄφνιαν κατάπληξη. "Εννοιωσε πὼς γλυστροῦσε καὶ τὰ πόδια της ἀγγίζανε τὸ κεφαλόσκαλο. Ὑστερ' ἀπ' αὐτὴν ἀνέβηκε τὴ σκάλα κι' ὁ Πέντερελ κι' ἀκούμπησε πάνω στὴν πόρτα, προσπαθῶντας μὲ κόπο νὰ πάρει ἀνάσα. Κάνει ἐυδέτερη φορὰ μέσα στὴ νύχτα, ἔβαλε τὸ χέρι του στὸ χτυπητῆρι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

Ἀφοῦ ἀπῆκε ἡ Μάργκαρετ τὸ πόδι τοῦ τὸ ἔβαλε πάνω ἀπὸ τὸν ὄμο τοῦ Φίλιπ. Βρισκότανε μέσα σ' ἕνα μεγάλο δωμάτιο, ποὺ μάντευε τὴν ὄμορφη, παλιά του ἐπίπλωση: τὰ περὶ—φῶς ἄλλο δὲν ὑπῆρχε—φώτιζε ἕνα πολὺ μικρὸ χῶρο μονάχα. Τὸ ὑπόλοιπο δωμάτιο μόλις ξεχώριζε. "Ητανε χαμένο σὲ μιὰ πυκνὴ σκιά, ὅπου λάμπανε, ἐδῶ κι' ἐκεῖ, οἱ ἀνταύγειες τῆς φλόγας, καθὼς καθρεφτίζονταν πάνω σ' ἀθρατες γυαλισμένες ἐπιφάνειες. Τὰ μικρὰ, φωτισμένα τοῦτα σημαδάκια πάνω στὸ φόντο τῆς νύχτας, θυμίζανε ἀστρόφωτο οὐρανό. Ἡ Μάργκαρετ πέρασε τὸ πλάι στὸν ἄντρα της. Τὰ μάτια της σιγὰ-σιγὰ συνηθίσανε στὸ σκοτάδι. κ'

ΥΣΤΕΡΑ ΑΠΟ ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

Ο ΝΙΤΣΕ ΧΩΡΙΣ ΜΑΣΚΑ

ΤΟΥ Κ. ΓΙΑΝΝΗ ΧΑΤΖΙΝΗ

Ἡ διανοητική ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας παρουσιάζει μερικές στιγμές τόσο ἐντονες, ποὺ θἄλεγε κανείς ὅτι συγκεντρώνουν κιόνων βίωση καὶ πεῖρα, γιὰ νἀκίνει τὴν δύναμή τους σχεδὸν ἐκρηκτική. Τἀ πνεύματα ποὺ φανερώνονται κἀθε δέκα, εἴκοσι ἢ καὶ περισσότερα χρόνια, γιὰ νἀνοίξουν ἕνα πέρασμα πρὸς τἀ σκοτεινά ὁάθη τῆς ὑπάρξεως, ἔχουν τὶς ἰδιότητες ἑνὸς ἡφαιστείου. Γι' αὐτὸ τἀ πλησιάζουμε μὲ τὸ δέος ἐκεῖνο ποὺ κρατεῖ τὴν ψυχὴ μας μπροστὰ στὰ μεγάλα τἀποκκλυπτικὰ φαινόμενα τῆς φύσεως. Ἀναπηδοῦν ἀπὸ μέσα τους καπνὸ; καὶ φλογες.

Ὁ Νίτσε φαντάζεται τὸν ἀναγνώστη του προεικισμένον μὲ «λεπτὴ αἴσθηση, ψυχρὴ κρίση, αὐθάδεια ἀναρριχητοῦ θράχων». Ὅταν προσεγγίζουμε τὸ ἔργο του ἀπρεοιδοπιήτοι, ἀκοῦμε μ' ἀνησυχία τὴ φωνὴ τῶν ἀνέμων, τὸ ρόχθο τῶν κατακρραχτῶν. Μᾶς περικυκλώνουν πράγματα φοβερὰ καὶ μεγάλα. Ἡ πιὸ ὑψηλὴ ἀποστολὴ εἶναι νἀ ξεῖκανεῖς ἀνώμεσα στοὺς κινδύνους. Ἡ ζωὴ ἡ ἴδια ἀποτελεῖ τὸ μεγαλεῖτερο κίνδυνο καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τέσον ὡραία. Νἀ ζεῖς σημαίνει νὰ παλεύεις ἀδιάκοπα, ν' ἀντιτάσσεις τὸν ἐκυτό σου σὲ ὅλον τὸν κόσμο νἀ εἶσαι σκληρὸς καὶ χωρὶς οἶκτο γιὰ κἀθε τι ποὺ εἶναι φτωχό, ἀίξερο, προορισμένο νὰ πεθάνει. Ὁ Νίτσε σὲ ὅλο του τὸ ἔργο εἴτε ἄρεσα, εἴτε ἔμμεσα, γυρεύει τὸν ἄνθρωπο τὸ δυνατὸ καὶ περήφανο (τὸν «ὑπεράνθρωπον), τὴν ψυχὴ ποὺ μισεῖ τὴν ἀνάπαυση καὶ τὴν εἰρήνη.

Κι' ὅμως ἔζησε ὁ ἴδιος μιὰ ζωὴ μονχχικὴ κι' ἀπόμερη, ἄρρωστος τὸν περισσότερον καιρό, μὲ συνεχεῖς πονοκέφαλους καὶ μὲ τὸν κινδυνο τῆς τυφλώσεως, χωρὶς κομμιὰ συνάφεια μὲ τὸν κόσμο. Ἕνας ἄλλος ποὺ θὰ εἶχε ζήσει τὴ ζωὴ του δὲ θὰ μποροῦσε νὰ μᾶς δώσει τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ μελαγχολικὸ τραγεῦδι τῆς ἀπαισιοδοξίας. Ὁ Νίτσε μᾶς ἄρησε δεκαπέντε τόμους ποὺ ξεχειλίζουν ἀπὸ εὐρωστία καὶ θάσος ἀπὸ μιὰ συμπυκνωμένη θέληση ζωῆς, ὥστε πηγαίνεντας ἀπὸ τὸν ἕνα στὸν ἄλλο νἀ βρίσκομε τὴν ἴδιαν ἀτμόσφαιρα ὑπερεντάσεως, ν' ἀναπνέουμε τὸν ἴδιο ζωογόνον ἀέρα. — Δεκαπέντε τόμους ποὺ κατὰ ὁάθο: δὲν διαφέρουν ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον ὅπως δὲν δικφέρουν μεταξὺ τους οὐδὲ γλώσσες φωτιᾶς. Εἶναι τὸ ἔργο ποὺ ἐκφράζει ἕναν ἄνθρωπο, μιὰ προσωπικότητα, ἀλλὰ στὴν ἀρνητικὴ της πλευρά. Μἀ: πατκπλανιᾶ γιὰ τὸ τί ὑπάρχει στὸ ὁάθος μᾶς γεννᾶ αἰνίγμκτα. Καὶ γι' αὐτὸ ἴσως μᾶς ἐνδιαφέρει ὁ ἄνθρωπος περισσότερο ἀπὸ τὸ ἔργο. Τὸν παρακολουθοῦμε νὰ σκἀει ἀδυσώπητα τὸν ἴδιο τὸν ἐκυτό του, ἀπλωστος γιὰ γνῶση, ἀλλὰ χωρὶς φροντίδα τῆς μάσκας, ἢ σκέψη τοῦ τι θἀ ποῦν οἱ μεταγενέστεροι. Ἐκεῖνοι ποὺ τἀ γράφουν, προβλέπουν πὼς μιὰ μέρα θἀ τυπωθοῦν καὶ θἀ σχολιαστοῦν. Ἀλλὰ τἀ γράμματα τοῦ Νίτσε ἐκφράζουν ἄμεσα τὸν ἄνθρωπο, θἄλεγε κανεὶς ὅτι ἀποτελοῦν τὶς στιγμὲς ποὺ πετάει μακριὰ κἀ αὐτὴν ἀκόμη τὴ μάσκα ποὺ τοῦ ἐπιθἀλλει ἡ αἰδημοσύνη του μπροστὰ στὸν κόσμο (τὸ ἔργο του δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀντίδρκση στὴν ἴδια τὴν ἀδυναμία του) γιὰ νὰ δειχτεῖ γυμνὸς, μὲ ὅλη τὴν ἀφέλεια, τὸν αὐθορμητισμὸ τὴν παιδικότητα, ποὺ καιριάζουν στὶς μεγάλες ψυχές. Ἀπὸ τὴν ἄπκψη αὐτὴ, κατὰ λόγον ἀντίστροφο, τἀ γράμματα τοῦ Νίτσε ἀποτελοῦν ἕνα συμπλήρωμα τοῦ ἔργου του γιατὶ τὸ φαντιζοῦν στἀ κίνιγματικά του σημεῖα, τὸ ἐξηγοῦν, τὸ τοποθετοῦν στὴν πραγματική του θάση. Ὁ Νίτσε δἐ μιλεῖ σ' αὐτὰ παρὰ γιὰ τὸν ἐκυτό του: γιὰ τὴ μοναξιὰ του καὶ τὴν ἀρρώστεια του, γιὰ τὶς ἐμπνεύσεις του, τἀ σχέδιά του καὶ τὶς ἐλπίδες του, γιὰ τὶς συμπάθειες καὶ τὶς ἀντιπάθειές του γιὰ τὶς χαρὲς του καὶ τὶς λαχτάρες του, γιὰ τὶς στενοχώριες καὶ τὶς ἀπογοητεύσεις του. Ἐλάχιστα εἶναι τἀ γράμματα τἀ τυπικά, τἀ συγκρατημένα. Πάντοῦ ἐκφράζονται συναισθήματα ἔντονα, μιὰ καρδιὰ ποὺ χτυπᾶει ὡς τὴ διάρρηξη. Ὁ φιλόσοφος ποὺ ἔκπηξε τὴν σκληρότητα, ἐδῶ δὲν εἶναι παρὰ ἕνα παιδὶ χωρὶς προστασία καὶ χωρὶς θοήθεια μέσα στὴ φοβερὴ δίνη τῆς ζωῆς, ἕνα παιδὶ ἐγκαταλειμμένο, ποὺ διψᾶει γιὰ τρυφερότητα κι' ἐκδηλώσεις, ποὺ δὲ μπορεῖ νἀ κρύψει τἰς χαρές του καὶ τοὺς ἐνθουσιασμοὺς του, ἴσως γιατὶ παραπολὺ μιλᾶει γιὰ τἰς ἀπελπισίες καὶ τἰς ἀδυναμίες του.

Τέτοιος, σὰν μέσα ἀπὸ διάφανο κρύσταλλο, ἐμφανίζεται στἀ γράμματά του. Κι' ὅμως ὁ ἴδιος νομίζει πὼς δὲ λέει τίποτε, πὼς δὲν ἀποκλοῦπτει τίποτε : «Τἀ γράμματα εἶναι πράγματα πολὺ ἀπατηλά, γράφει στὸν ἐγκαρδιο φίλο του Ἔρβὶν Ρόντε, Θἄθελε κανεὶς νἀ θἀλει μέσα σ' αὐτἀ ἔτι κἀλλίτερο ἕναν ἄνθρωπο, μιὰ προσωπικότητα, ἀλλὰ στὴν ἀρνητική της πλευρά. Μἀ: πατκπλανιᾶ γιὰ τὸ τί ὑπάρχει στὸ ὁάθος μᾶς γεννᾶ αἰνίγμκτα. Καὶ γι' αὐτὸ ἴσως μᾶς ἐνδιαφέρει ὁ ἄνθρωπος περισσότερο ἀπὸ τὸ ἔργο. Τὸν παρακολουθοῦμε νὰ σκἀει ἀδυσώπητα τὸν ἴδιο τὸν ἐκυτό του, ἄπληστος γιὰ γνῶση, ἀλλὰ χωρὶς τἀ θἀ ποῦν οἱ μεταγενέστεροι. Ἐκεῖνοι ποὺ τἀ γράφουν, προβλέπουν πὼς μιὰ μέρα θἀ τυπωθοῦν καὶ θἀ σχολιαστοῦν. Ἀλλὰ τἀ γράμματα τοῦ Νίτσε ἐκφράζουν ἄμεσα τὸν ἄνθρωπο, θἄλεγε κανεὶς ὅτι ἀποτελοῦν τὶς στιγμὲς ποὺ πετάει μακριὰ κἀ αὐτὴν ἀκόμη τὴ μάσκα ποὺ τοῦ ἐπιθἀλλει ἡ αἰδημοσύνη του μπροστὰ στὸν κόσμο (τὸ ἔργο του δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀντίδρκση στὴν ἴδια τὴν ἀδυναμία του) γιὰ νὰ δειχτεῖ γυμνὸς, μὲ ὅλη τὴν ἀφέλεια, τὸν αὐθορμητισμὸ τὴν παιδικότητα, ποὺ καιριάζουν στἰς μεγάλες ψυχές. Ἀπὸ τὴν ἄπκψη αὐτὴ, κατὰ λόγον ἀντίστροφο, τἀ γράμματα τοῦ Νίτσε ἀποτελοῦν ἕνα συμπλήρωμα τοῦ ἔργου του γιατὶ τὸ φαντιζοῦν στἀ κίνιγματικά του σημεῖα, τὸ ἐξηγοῦν, τὸ τοποθετοῦν στὴν πραγματική του θάση. Ὁ Νίτσε δἐ μιλεῖ σ' αὐτἀ παρὰ γιὰ τὸν ἐκυτό του: γιὰ τὴ μοναξιὰ του καὶ τὴν ἀρρώστεια του, γιὰ τἰς ἐμπνεύσεις του, τἀ σχέδιά του καὶ τἰς ἐλπίδες του, γιὰ τἰς συμπάθειες καὶ τἰς ἀντιπάθειές του γιὰ τἰς χαρές του καὶ τἰς λαχτάρες του, γιὰ τἰς στενοχώριες καὶ τἰς ἀπογοητεύσεις του. Ἐλάχιστα εἶναι τἀ γράμματα τἀ τυπικά, τἀ συγκρατημένα. Πάντοῦ ἐκφράζονται συναισθήματα ἔντονα, μιὰ καρδιὰ ποὺ χτυπᾶει ὡς τὴ διάρρηξη. Ὁ φιλόσοφος ποὺ ἔκπηξε τὴν σκληρότητα, ἐδῶ δὲν εἶναι παρὰ ἕνα παιδὶ χωρὶς προστασία καὶ χωρὶς θοήθεια μέσα στὴ φοβερὴ δίνη τῆς ζωῆς, ἕνα παιδὶ ἐγκαταλειμμένο, ποὺ διψᾶει γιὰ τρυφερότητα κι' ἐκδηλώσεις, ποὺ δὲ μπορεῖ νἀ κρύψει τἰς χαρές του καὶ τοὺς ἐνθουσιασμοὺς του, ἴσως γιατὶ παραπολὺ μιλᾶει γιὰ τἰς ἀπελπισίες καὶ τἰς ἀδυναμίες του.

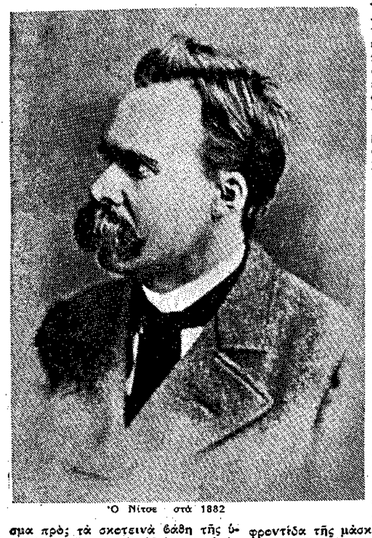

Ὁ Νίτσε στὰ 1882

Ἀπὸ τὴν ἄπκψη αὐτὴ, κατὰ λόγον ἀντίστροφο, τἀ γράμματα τοῦ Νίτσε ἀποτελοῦν ἕνα συμπλήρωμα τοῦ ἔργου του γιατὶ τὸ φαντιζοῦν στἀ κίνιγματικά του σημεῖα, τὸ ἐξηγοῦν, τὸ τοποθετοῦν στὴν πραγματική του θάση. Ὁ Νίτσε δἐ μιλεῖ σ' αὐτἀ παρὰ γιὰ τὸν ἐκυτό του: γιὰ τὴ μοναξιὰ του καὶ τὴν ἀρρώστεια του, γιὰ τἰς ἐμπνεύσεις του, τἀ σχέδιά του καὶ τἰς ἐλπίδες του, γιὰ τἰς συμπάθειες καὶ τἰς ἀντιπάθειές του γιὰ τἰς χαρές του καὶ τἰς λαχτάρες του, γιὰ τἰς στενοχώριες καὶ τἰς ἀπογοητεύσεις του. Ἐλάχιστα εἶναι τἀ γράμματα τἀ τυπικά, τἀ συγκρατημένα. Πάντοῦ ἐκφράζονται συναισθήματα ἔντονα, μιὰ καρδιὰ ποὺ χτυπᾶει ὡς τὴ διάρρηξη. Ὁ φιλόσοφος ποὺ ἔκπηξε τὴν σκληρότητα, ἐδῶ δὲν εἶναι παρὰ ἕνα παιδὶ χωρὶς προστασία καὶ χωρὶς θοήθεια μέσα στὴ φοβερὴ δίνη τῆς ζωῆς, ἕνα παιδὶ ἐγκαταλειμμένο, ποὺ διψᾶει γιὰ τρυφερότητα κι' ἐκδηλώσεις, ποὺ δὲ μπορεῖ νἀ κρύψει τἰς χαρές του καὶ τοὺς ἐνθουσιασμοὺς του, ἴσως γιατὶ παραπολὺ μιλᾶει γιὰ τἰς ἀπελπισίες καὶ τἰς ἀδυναμίες του.

Τέτοιος, σὰν μέσα ἀπὸ διάφανο κρύσταλλο, ἐμφανίζεται στἀ γράμματά του. Κι' ὅμως ὁ ἴδιος νομίζει πὼς δὲ λέει τίποτε, πὼς δὲν ἀποκλοῦπτει τίποτε : «Τἀ γράμματα εἶναι πράγματα πολὺ ἀπατηλά, γράφει στὸν ἐγκαρδιο φίλο του Ἔρβὶν Ρόντε, Θἄθελε κανεὶς νἀ θἀλει μέσα σ' αὐτἀ ἔτι κἀλλίτερο ἕναν ἄνθρωπο, μιὰ προσωπικότητα, ἀλλὰ στὴν ἀρνητική της πλευρά. Μἀ: πατκπλανιᾶ γιὰ τὸ τί ὑπάρχει στὸ ὁάθος μᾶς γεννᾶ αἰνίγμκτα. Καὶ γι' αὐτὸ ἴσως μᾶς ἐνδιαφέρει ὁ ἄνθρωπος περισσότερο ἀπὸ τὸ ἔργο. Τὸν παρακολουθοῦμε νὰ σκἀει ἀδυσώπητα τὸν ἴδιο τὸν ἐκυτό του, ἄπληστος γιὰ γνῶση, ἀλλὰ χωρὶς τἀ θἀ ποῦν οἱ μεταγενέστεροι. Ἐκεῖνοι ποὺ τἀ γράφουν, προβλέπουν πὼς μιὰ μέρα θἀ τυπωθοῦν καὶ θἀ σχολιαστοῦν. Ἀλλὰ τἀ γράμματα τοῦ Νίτσε ἐκφράζουν ἄμεσα τὸν ἄνθρωπο, θἄλεγε κανεὶς ὅτι ἀποτελοῦν τὶς στιγμὲς ποὺ πετάει μακριὰ κἀ αὐτὴν ἀκόμη τὴ μάσκα ποὺ τοῦ ἐπιθἀλλει ἡ αἰδημοσύνη του μπροστὰ στὸν κόσμο (τὸ ἔργο του δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀντίδρκση στὴν ἴδια τὴν ἀδυναμία του) γιὰ νὰ δειχτεῖ γυμνὸς, μὲ ὅλη τὴν ἀφέλεια, τὸν αὐθορμητισμὸ τὴν παιδικότητα, ποὺ καιριάζουν στἰς μεγάλες ψυχές. Ἀπὸ τὴν ἄπκψη αὐτὴ, κατὰ λόγον ἀντίστροφο, τἀ γράμματα τοῦ Νίτσε ἀποτελοῦν ἕνα συμπλήρωμα τοῦ ἔργου του γιατὶ τὸ φαντιζοῦν στἀ κίνιγματικά του σημεῖα, τὸ ἐξηγοῦν, τὸ τοποθετοῦν στὴν πραγματική του θάση. Ὁ Νίτσε δἐ μιλεῖ σ' αὐτἀ παρὰ γιὰ τὸν ἐκυτό του: γιὰ τὴ μοναξιὰ του καὶ τὴν ἀρρώστεια του, γιὰ τἰς ἐμπνεύσεις του, τἀ σχέδιά του καὶ τἰς ἐλπίδες του, γιὰ τἰς συμπάθειες καὶ τἰς ἀντιπάθειές του γιὰ τἰς χαρές του καὶ τἰς λαχτάρες του, γιὰ τἰς στενοχώριες καὶ τἰς ἀπογοητεύσεις του. Ἐλάχιστα εἶναι τἀ γράμματα τἀ τυπικά, τἀ συγκρατημένα. Πάντοῦ ἐκφράζονται συναισθήματα ἔντονα, μιὰ καρδιὰ ποὺ χτυπᾶει ὡς τὴ διάρρηξη. Ὁ φιλόσοφος ποὺ ἔκπηξε τὴν σκληρότητα, ἐδῶ δὲν εἶναι παρὰ ἕνα παιδὶ χωρὶς προστασία καὶ χωρὶς θοήθεια μέσα στὴ φοβερὴ δίνη τῆς ζωῆς, ἕνα παιδὶ ἐγκαταλειμμένο, ποὺ διψᾶει γιὰ τρυφερότητα κι' ἐκδηλώσεις, ποὺ δὲ μπορεῖ νἀ κρύψει τἰς χαρές του καὶ τοὺς ἐνθουσιασμοὺς του, ἴσως γιατὶ παραπολὺ μιλᾶει γιὰ τἰς ἀπελπισίες καὶ τἰς ἀδυναμίες του.

Ὁ Νίτσε 16 χρονῶν (1860)

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΗΓΗΜΑ

ΓΝΩΡΙΜΙΕΣ

ΤΗΣ Κας ΤΑΤΙΑΝΑΣ ΣΤΑΥΡΟΥ

ΣΤΗΝ ΕΥΑ ΔΕΛΗ

— Θέλεις νἀρθεῖς μαζί μου, κοριτσάκι μου;

Γύρισα καὶ τὸν κοίταζα. Εἶταν ψηλός, ψηλὸς καὶ μαῦρος. Τἀ μάτια του γυαλίζανε. Οὔτε τὸν γνώριζα. Ὅμως δὲ φοβήθηκα. "Αφησα τἀ πετραδάκια ποὺ ἔπαιζα καὶ τοῦ ἔδωσα τὸ χέρι μου.

— Θέλω, εἶπα.

— Μπράβο, μπράβο, τί καλὸ παιδάκι! Γιατὶ ὅμως δὲ φορεῖς φουστάνι;

— Γιατὶ τὄβγαλα... Εἶναι μαῦρο καὶ λεκιάζει.

Εἰμουνα μὲ τὴ μεσόφουστα. Εἶταν ἄσπρη καὶ σγουρή, κι' ἔτσι ποὺ τὴν εἶχανε κολλαρισμένη, φούσκωνε σὰ φουστανέλλα. Πίσω στὴ ρόχη κούμπωνε μὲ πολλά, πηχτὰ κουμπιά. Γυρωτρόγυρα εἶτανε κεντημένη, ἕνα φεστόνι κόκκινο, ἕνα φεστόνι μαβί. Πάνω ἀπὸ τὸ κάθε φεστόνι, ἕνα λουλούδι στρογγυλὸ σὰν τομάτα. Τὸ ἕνα λουλούδι κόκκινο, τὸ ἄλλο μαβί.

— Ἔχω κι' ἐγὼ μιὰ κορούλα, μοῦ εἶπε ὁ ξένος κύριος καθώς πηγαίναμε.

— Πῶς τὴ λένε;

— Καίτη, Καιτούλα...

Τὸ σπίτι ποὺ χτυπήσαμε τὄξερα γιατὶ εἶταν στὸ δρόμο μας, ὅμως τὴ γυναίκα μὲ τὸ μαῦρο φακιόλι ποὺ μᾶς ἄνοιξε, δὲν τὴ γνώριζα.

— Εἶναι ἕτοιμο τὸ τραπέζι, Φλουρού ;

— Εἶναι, κύριε, εἶπε ἡ γυναίκα καὶ σταύρωσε τἀ χέρια της.

Καθώς ἀνεβαίναμε τὴ σκάλα, ὁ ξένος κύριος φώναξε:

— Καίτη, Καιτούλα, κοίτα νὰ δεῖς τί σοῦφερα... τί σοῦφερα...

"Ενα κορίτσι μεγάλο, μὲ ἀνατικιὰ μπλούζα ἄσπρη καὶ φούστα πλισεδωτή, ἔτρεξε. Σὰ μᾶς εἶδε, στάθηκε ἀπότομα κι' ἔπιασε μὲ τὰ δυὸ χέρια τὸ στῆθος του:

— "Αχ, μπαμπᾶ, ἄχ, τρόμαξα... Κι' ἐγὼ θἀρεψα...

— Νά! σοῦ ἔφερα μιὰ συντροφιά... ἕνα κοριτσάκι νὰ παίξεις, νὰ περνᾶ ἡ ὥρα σου...

— "Αχ, τί νὰ τὸ κἀμω αὐτὸ, μπαμπᾶ... αὐτὸ εἶναι μικρό... Κι' ἔπειτα δὲ θἐλω συντροφιές...

— Θὰ τῆς λές παραμύθια, ἱστορίες... θὰ τρῶτε καραμέλες...

— Ἐγὼ δὲν τρώγω καραμέλες... δὲν τἰς θἐλω...

— Καὶ θαρεῖς σοῦ μοιάζει... Νά, ἔτσι εἴσουνα κι' ἐσὺ μικρή.. Ἔτσι σγουρὰ μαλλιὰ καὶ κόκκινα μάγουλα.

— Ἡ Καιτούλα μᾶς κοίταζε καὶ τοὺς δυὸ κι οὔτε σἄλευε, οὔτε ἄκουε. Μόνο ἔλεγε ἔτσι στὰ χαμένα: Ναί, μπαμπᾶ... ναί, μπαμπᾶ...

— Πήγαινε νὰ τρατάρεις τοῦ παιδιοῦ κανένα κουφετἀκι κι' ὕστερα νὰ πἀει στὸ σπίτι του μὴν τὸ γυρεύουνε, εἶπε ὁ ξένος κύριος. Δὲ μὲ ἐανακοίταἐε παρὰ ρίχτηκε στὸν κανατὲ καὶ τἀ χέρια του κρεμάσανε, θαρεῖς ἐκεῖνη τὴν ὥρα πὼς ξεκόλησαν ἀπὸ τοὺς ὦμους του.

Πήναμε σ' ἕνα μακρόστενο κελλἀρι ποὺ εἶχε στὸν τοῖχο ὅλο ράφια. Μόλις μπήκαμε, τὸ κορίτσι ἔβγαλε ἀπὸ τὴ μπλούζα του ἕνα μαντῆλι καὶ σκούπισε τὸ ἀάκρυα ποὺ τρέξανε στὴ στιγμὴ κατρακυλιστἀ ἀπ' τἀ μἀτια του. Πάνω στἀ ράφια εἶταν σειρὲς γυἀλίνα βἀζα μὲ ἀνουφέτα. "Ολων τῶν λογιῶν! Κόκκινα τῆς κανέλλας. "Ασπρα γυαλιστερά. "Ασπρα θαμπἀ. Σκέρια. Κίτρινα λεμόνι. Μέντες.

— Θἐλεις φιστίκια; ρώτησε ἡ Καίτη ἀφοῦ. σκούπισε καλὰ καλὰ τἀ μἀτια της.

— Θἐλω...

Καλὰ καὶ μὲ ρώτησε εἶδ' ἀλλοιῶς ὡς τὸ βράδυ νἀ στεκόμουνα, δὲ θἀ μποροῦσα νἀ διαλἐξω. Οὔτε ὁ μπακἀλης τῆς γωνίας εἶχε τόσα βἀζα μὲ κουφέτα στὸ μαγαζί του.

Ἀπὸ τότε ἔμαθα νἀ πηγαίνω μονἀχη μου, ἐκτὸς ποὺ ὁ ξένος κύριος ὅποτε μὲ πετύχαινε στὸ δρόμο μ' ἔπιανε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τραβοῦσαμε. Οὔτε μὲ ρωτοῦσε ἂν θἐλω γιὰ δὲ θἐλω. Γνωρίσανε καὶ τ' ἀδέρφι μου τὸ μικρό' αὐτὸ ποὺ δὲν μποροῦσε ἀκόμα νἀ μιλήσει κι' ἔλεγε τὴ φρυγανιὰ μνιμνίκα καὶ τὴ ζἀχαρη γιλγίλ.

Σὰν τὸ πρωτόδε ἡ Καίτη μοῦ εἶπε βιαστικἀ καὶ χαρούμενα:

—"Εχω κι ἐγὼ δυὸ ἀδέρφια... ἔχω κι ἐγώ. Κι ἀμέσως τὴν πήρανε τἀ δἀκρυα.

— Ποῦ εἶναι; πεθἀνανε; ρώτησα, γιατὶ ἀπὸ μικρὴ εἶχα μἀθει πὼς ὑπῆρχε ἕνα πρἀμα λυπητερό, ποὺ τὸ λἐγανε θἀνατο καὶ ποὺ ἔκανε νἀ κλαῦνε οἱ ἄνθρωποι.

— Δὲν πεθἀνανε, ζοῦνε... ζοῦνε...

Κι ἔπεσε στὸ μεντἐρι μπρούμυτα κι ἄρχισε νἀ κλἀει φωναχτά, ὅσο ποὺ ἀνέβηκε ἡ Φλουροῦ ἀπ' τὴν κουζἐινα κι ἔπιασε κι αὐτὴ τἀ κλἀματα.

* * *

Ἐκεῖνο τὸ Κυριακἀτικο μεσημἐρι μὲ βἀστηξαν νἀ φἀγω μαζί τους. Κι ἄλλη φορἀ πἦραν ἄδεια ἀπὸ τὴ μαμἀ μου καὶ μὲ κρἀτησαν ἐκεῖ. Ἡ Καίτη ὅταν δὲν ἐκλαιε εἶτανε πολὺ καλή. "Οχι γιὰ τἰς καραμἐλες ποὺ μοὔδινε, μἀ γιατὶ ἔπαιζε μαζί μου καὶ μοῦ ἔλεγε κἀτι ἀλλοιὰτικα παραμυθἰα. Πολὺ ἀλλοιὰτικα ἀπ' αὐτἀ ποὺ μοῦλεγε ἡ θεἴα μου. Σὰ βαριόμασταν πιἀ, τότε παίναμε σαπούνι καὶ νερὸ καὶ κἀναμε σαπουνόφυσκες. Ἐκεῖνη τἰς φυσοῦσε μὲ πιὸ δὐναμη ἀπὸ μένα καὶ οἱ δικές της πετοῦσανε ψηλἀ: Φεύγανε μέσα ἀπὸ τἀ χέρια της καταποδιαστές, ἡ μιὰ κοκκινωπή, κἀ' ἐγὼ ἀπ' τὴ γαρἀ πηδοῦσα καὶ φὠναζα. Σὰ φτἀνανε ὅμως ψηλἀ, σκἀνανε.

"Εκαμε ζἐστη ἐκεῖνο τὸ μεσημἐρι ποὺ ἐμείνα. Σὰν ἀποφἀναμε, μοῦ θγἀλανε τὸ φουστἀνι καὶ μὲ ξἀπλωσαν νἀ κοιμηθῶ. Ἡ Καίτη πλἀγιασε δίπλα μου. "Οταν ἄνοιξα ὄστερα ἀπὸ ὧρες τἀ μἀτια, δὲ γνὠριζα ποῦ βοισκόμουνα. Κοιτοῦσα γυρωτρόγυρα, ἐδῶ, ἐκεῖ. Καὶ τί δωμἀτιο εἶναι τοῦτο; ἔλεγα μὲ τὸ νοῦ μου. Τότε ἄκουσα ὁμιλίες ἔξω κἀι θυμήθηκα. Τὸ κορίτσι δὲν εἶτανε πιὰ κοντά μου. Σηκώθηκα καὶ φόρεσα μονἀγη τὸ φουστἀνι μου. Στὴ σἀλα μὲ τἀ μεγἀλα παπἀθυοα ποὺ βλἐπανε στὸ περιθἀλι, δυὸ ἀνθρια στἐκουνταν ὀρθἀ. Φοροῦσαν ἄσπρες ὡραῖες ναυτικὲς φορεσιὲς καὶ μακουἀ παντἀλόνια σὰν ἀντοίκια.

— Καὶ πῶς τὸ βρἠκατε τὸ σπἰτι; ρωτοῦσε ὁ πατἐρας τἰς Καίτης... Καθῆστε... καθῆστε, τί στἐκεστε;

Μἀ τ' ἀγὀρια στἐκουνταν τσιτωμἐνα καὶ κοίταζαν σὰ χαμένα ὁλόγυρά τους.

Ἡ Καίτη ἔτοεγε μιὰ στὸν ἔνα, μιὰ στὸν ἄλλον, ἔδινε καθἴσματα, τοὺς ἔσπρωγνε νἀ κἀτσουν καὶ στ' ἀναμεταξὺ, στἀ κρυφούτσικα, σκούπιζε καὶ τἀ δακρυσμἐνα μἀτια της.— "Αγ, δὲ σἀς περἴμενα, ἔλεγε... δὲν τὸ φαντἀστηκα σἀ ντύπποε ἡ πὀρτα... Πῶς τὸ βρἠκατε τὸ σπἰτι κοὶ τὸ μἐρος;...

— Ἐμεῖς νἀρθεῖς μαζί μου, κοριτσάκι μου;

Γύρισα καὶ τὸν κοίταζα. Εἶταν ψηλός, ψηλὸς καὶ μαῦρος. Τἀ μάτια του γυαλίζανε. Οὔτε ὁ μπακάλης τῆς γωνίας εἶχε τόσα βάζα μὲ κουφέτα στὸ μαγαζί του.

Ἀπὸ τότε ἔμαθα νἀ πηγαίνω μονάχη μου, ἐκτὸς ποὺ ὁ ξένος κύριος ὅποτε μὲ πετύχαινε στὸ δρόμο μ' ἔπιανε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τραβοῦσαμε. Οὔτε μὲ ρωτοῦσε ἂν θέλω γιὰ δὲ θέλω. Γνωρίσανε καὶ τ' ἀδέρφι μου τὸ μικρό' αὐτὸ ποὺ δὲν μποροῦσε ἀκόμα νἀ μιλήσει κι' ἔλεγε τὴ φρυγανιὰ μνιμνίκα καὶ τὴ ζἀχαρη γιλγίλ.

Σὰν τὸ πρωτόδε ἡ Καίτη μοῦ εἶπε βιαστικἀ καὶ χαρούμενα:

—"Εχω κι ἐγὼ δυὸ ἀδέρφια... ἔχω κι ἐγώ. Κι ἀμέσως τὴν πἦραν τἀ δἀκρυα.

— Ποῦ εἶναι; πεθἀνανε; ρώτησα, γιατὶ ἀπὸ μικρὴ εἶχα μἀθει πὼς ὑπῆρχε ἕνα πρἀμα λυπητερό, ποὺ τὸ λἐγανε θἀνατο καὶ ποὺ ἔκανε νἀ κλαῦνε οἱ ἄνθρωποι.

— Δὲν πεθἀνανε, ζοῦνε... ζοῦνε...

Κι ἔπεσε στὸ μεντἐρι μπρούμυτα κι ἄρχισε νἀ κλἀει φωναχτά, ὅσο ποὺ ἀνέβηκε ἡ Φλουροῦ ἀπ' τὴν κουζἐινα κι ἔπιασε κι αὐτὴ τἀ κλἀματα.

* * *

Ἐκεῖνο τὸ Κυριακἀτικο μεσημἐρι μὲ βἀστηξαν νἀ φἀγω μαζί τους. Κι ἄλλη φορἀ πἦραν ἄδεια ἀπὸ τὴ μαμἀ μου καὶ μὲ κρἀτησαν ἐκεῖ. Ἡ Καίτη ὅταν δὲν ἐκλαιε εἶτανε πολὺ καλή. "Οχι γιὰ τἰς καραμἐλες ποὺ μοὔδινε, μἀ γιατὶ ἔπαιζε μαζί μου καὶ μοῦ ἔλεγε κἀτι ἀλλοιὰτικα παραμυθἰα. Πολὺ ἀλλοιὰτικα ἀπ' αὐτἀ ποὺ μοῦλεγε ἡ θεἴα μου. Σὰ βαριόμασταν πιἀ, τότε παίναμε σαπούνι καὶ νερὸ καὶ κἀναμε σαπουνόφυσκες. Ἐκεῖνη τἰς φυσοῦσε μὲ πιὸ δὐναμη ἀπὸ μένα καὶ οἱ δικές της πετοῦσανε ψηλἀ: Φεύγανε μέσα ἀπὸ τἀ χέρια της καταποδιαστές, ἡ μιὰ κοκκινωπή, ἡ μιὰ πράσινη, ἄλλη κοκκινωπή, κἀ' ἐγὼ ἀπ' τὴ γαρἀ πηδοῦσα καὶ φὠναζα. Σὰ φτἀνανε ὅμως ψηλἀ, σκἀνανε.

"Εκαμε ζἐστη ἐκεῖνο τὸ μεσημἐρι ποὺ ἐμείνα. Σὰν ἀποφἀναμε, μοῦ θγἀλανε τὸ φουστἀνι καὶ μὲ ξἀπλωσαν νἀ κοιμηθῶ. Ἡ Καίτη πλἀγιασε δίπλα μου. "Οταν ἄνοιξα ὄστερα ἀπὸ ὧρες τἀ μἀτια, δὲ γνὠριζα ποῦ βοισκόμουνα. Κοιτοῦσα γυρωτρόγυρα, ἐδῶ, ἐκεῖ. Καὶ τί δωμἀτιο εἶναι τοῦτο; ἔλεγα μὲ τὸ νοῦ μου. Τότε ἄκουσα ὁμιλίες ἔξω κἀι θυμήθηκα. Τὸ κορίτσι δὲν εἶτανε πιὰ κοντά μου. Σηκώθηκα καὶ φόρεσα μονἀγη τὸ φουστἀνι μου. Στὴ σἀλα μὲ τἀ μεγἀλα παπἀθυοα ποὺ βλἐπανε στὸ περιθἀλι, δυὸ ἀνθρια στἐκουνταν ὀρθἀ. Φοροῦσαν ἄσπρες ὡραῖες ναυτικὲς φορεσιὲς καὶ μακουἀ παντἀλόνια σὰν ἀντοίκια.

— Καὶ πῶς τὸ βρἠκατε τὸ σπἰτι; ρωτοῦσε ὁ πατἐρας τἰς Καίτης... Καθῆστε... καθῆστε, τί στἐκεστε;

Μἀ τ' ἀγὀρια στἐκουνταν τσιτωμἐνα καὶ κοίταζαν σὰ χαμένα ὁλόγυρά τους.

Ἡ Καίτη ἔτοεγε μιὰ στὸν ἔνα, μιὰ στὸν ἄλλον, ἔδινε καθἴσματα, τοὺς ἔσπρωγνε νἀ κἀτσουν καὶ στ' ἀναμεταξὺ, στἀ κρυφούτσικα, σκούπιζε καὶ τἀ δακρυσμἐνα μἀτια της.— "Αγ, δὲ σἀς περἴμενα, ἔλεγε... δὲν τὸ φαντἀστηκα σἀ ντύπποε ἡ πὀρτα... Πῶς τὸ βρἠκατε τὸ σπἰτι κοὶ τὸ μἐρος;...

— Ἐλεγε νἀρθεῖς μαζί μου, κοριτσάκι μου;

Γύρισα καὶ τὸν κοίτα

ΥΣΤΕΡΑ ΑΠΟ ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

Ο ΝΙΤΣΕ ΧΩΡΙΣ ΜΑΣΚΑ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 12)

ρες περνά· ή ειρήνη κ' ή μοναξιά μεγαλώνουν πάνω στα βεφηρά ναί στά δάση. Εἶδα ν' ἀνεβαίνουν στὸν σταὸ βράντα μου τέτοιες σκέψεις ποὺ πρίζοντα μου τέτοιες σκέψεις ποὺ τότε ἄλλοτε δὲν εἶχα. Ἀλλὰ διαπηρῶ μιὰν ἀδιατάρακτη γαλήνη. Θὰ χρειασθεῖ νὰ ζήσω ἀκόμη μερικὰ χρόνια. Ἄ, ἀγαπητὲ μου φίλε, εἶναι στιγμὲς ποὺ μοῦ περνᾶ ἡ ἰδέα πὼς τὸ πάρα πολὺ ἐπικίνδυνα. Ἡ ἔντεχνη τῶν αἰσθημάτων μου μὲ κάνει νὰ τρέμω καὶ νὰ γελᾶ. Πολλὲς φορὲς δὲ ἐγαίνω ἀπ' τὸ δωμάτιό μου, γιὰ τὸ γελοῖο λέγω πὼς τὰ μάτια μου εἶναι φλογισμένα, καὶ γιατί; Γιατί κάθε φορὰ εἴχα κλάψει στοὺς περιπάτους μου, κι' ἔχει μὲ ὁάκρυα ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ ὑπεφέρει. ἀλλὰ μὲ ὁάκρυα χαρᾶς. Καὶ μαζὶ τραγουδοῦσα κι' ἔλεγα τρέλλες γεμάτες ἀπὸ ἕνα καινούριο ἐρωτα, ποὺ μὲ κάνει νὰ πτοροεύομαι ἀπ' ἔλους τοὺς ἀνθρώπους.

Τέτοιες δονήσεις τοῦ δίνουν οἱ σκέψεις του οἱ ἴδιες. Ἡ ἔμμονη ἰδέα του γιὰ τὸ μεγάλο του προορισμὸ τὸν ἀπομονώνει πιὸ πολὺ τὸν ἀναγκάζει νὰ περιορίζει πιὰ τὶς φίλιες του, ὅσο κι' ἀν ὑποφέρει γι' αὐτό. «Εὐλογημένος νὰ εἶστε, γράφει σ' ἕναν παλιό του φίλο, εὐλογημένος γιὰ τὴ στοργικὴ καλωσύνη τῆς ψυχῆς σας. Σᾶς σκέπτομαι πάντοτε. Μᾶ δὲ μπορῶ πιὰ νὰ γράφω γράμματα. Οἱ παλιοὶ φίλοι μου καθὼς κι' οἱ νὲοι πρόσφατοι, δὲν ἠρέπει πιὰ νὰ περιμένουν ἀπὸ μένα. Πρέπει νὰ ζήσω γιὰ τὲ ἔργο μου καὶ γιὰ τὴν ἀποστολή μου. Κι' αὐτὸ εἶναι ἠδὴ πάρα πολὺ ἐγὰ τὶς ἰσχνές μου δυνάμεις καὶ γιὰ τὴ θαυβάτατα κλονισμένη ὑγεία μου. Ἡ ζωή μου ἐξωτερικὰ εἶναι μιὰ ζωὴ γέρου κι' ἐρημίτη. Ἀπαιτεῖ πλήρη στέρηση σχέσεων, ἀκόμη καὶ μὲ τοὺς στενότερους φίλους». Κ' εἶναι μᾶλις τριάντα χρόνων. Αὐτὸ τὸ συναίσθημα τῶν πρόωρων γερατειῶν τὸν κυριεύει συχνὰ καὶ προπάντων ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἔντονη διανοητικὴ ἐργασία. Θέλεγε κανεὶς πὼς ὅταν γράφει, ξοδεύει στάλα τὴ στάλα τὴν ἴδια τὴν τὴ ζωή. «Αἰσθάνομαι τώρα τὸν ἑαυτό μου σὰν τὸ χειρότερο γέρο, γράφει στὸν Πέτερ Γκάστ ὅταν τοῦ στέλνει τὸ ὀγκῶδες χειρόγραφο μὲ τὸν ποιητικὸ τίτλο «Ὁ ταξιδιώτης καὶ ἡ σκιά τοῦ». Ἐκείνο πὼς ἔρριξε μιὰ καλὴ σταγόνα λαδιοῦ, κι' αὐτὸ δὰ μοῦ τὸ λογιαράσουν θέβαια μιὰ μέρα. Κατὰ ὁάθος συνέλαβα μιὰ ἀντίληψη ζωῆς. Τὸ πνεῦμα μου δὲ λύγισε ἀκόμη ἀπὸ τὶς ὑρηχτὲς ταλαιπωρίες, μοῦ φαίνεται μᾶλιστα κάποτε πὼς εἶμαι πιὸ χαρούμενος, πὶὸ καλωσυνᾶτος ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά».

Δὲ πολὺ λίγες περιπτώσεις ἀγνεῖ νὰ φαίνεται ἡ περηφάνεια του, αὐτὴ ἡ περηφάνεια ποὺ γεμίζει τὰ βιβλία του καὶ πεὶ τὸν κάνει νὰ ὑάνει μιὰ μάσκα—τέσο διάφανη ἀλλοιμένο. «Βαίρετε ἀσφαλὼς πὼς εἶμαι ἔνας ἐρημίτης καὶ πὼς δὲν ἐνδιαφέρομαι καθόλου νὰ ἔχω ἀναγνώστες, δὲν μὲ νοιάζει ἀν θὰ μὲ διαβάσουν», γράφει στὸν Ἱππόλυτο Ταὶν. Κι' ὅμως ὁ Θεὸς ξαίρει πόσο μεγάλη ἦταν ἡ λαχτάρα του νὰ διαβαστεῖ. νὰ κατανοηθεῖ. Ποτὲ ἄνθρωπος δὲν παραμένεβε τὴν ἀναγνώριση μὲ περισσότερη ἀγωνία. Παρηγορίεται μόνο μὲ τὴ σκέψη πὼς ἐρίσκεται πολὺ ψηλὰ γιὰ νὰ μπορεῖν νὰ τὸν διακρίνουν. καὶ αἰσθάνεται μιὰν ἀνακούφιση πὼς τὸν πρόσεξαν μερικὰ ἐκλεκτὰ πνεύματα, ἀάν τὲν Ἱππόλυτο Ταὶν, τὸ Γεώργιο Μπραντές, τὸν Ἐγελεὶαν νὲ Μπρούνο Μπαῦερ, τὸν παλιὸ συνάδελφό του Ζακόμπ Μπύρκαρτ, καθηγητὴ τῆς Ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ στὴ Μπάλ. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον γράφει σ' ὅλους αὐτοὺς ξεφεύγει ἀπὸ τὶν συνηθισμένον τόνο τῆς ἄλλης ἀλληλογραφίας του. Κάποιο μάλιστα θυμίζει τὴ φρασεολογικὴ διατύωσιν ποὺ χρησιμοποίησε ἀργότερα στὸ Ecce Homo:

«Σᾶς ζητῶ πάλι τὴν ἄδεια γράφει στὸν Ζακόμπ Μπύρκαρτ, νὰ σᾶς παρουσιάσω τεῦτε τὸ φθινόπωρο κάτι δικό μου, μιὰ σειρὰ μελετῶν μου ἠθικῆς ἱστορίας μὲ τὸν τίτλο «Γενεαλογία τῆς Ἠθικῆς». Καὶ τὸ κάνω τώρα πάλι, ὅπως ὅλες τὶς ἄλλες φορές ἐχι χωρὶς κάποιαν ἀνησυχία. Γιατί—τὸ ξαίρω πολὺ καλὰ—τὰ φαινὰ πὼ ἐπιβυὰν τὶν ἔδρα τῆς Φιλοσοφίας, εἶναι πρόπαντων γιὰ σένα (!). γιατὶ ἐγὰ ὁ ἴδιος δὲν ὁλέπω σήν καθηγεσία παρὰ κάτι τὸ προσωρινό. Ὅταν κυκλοφορεῖ ἡ «Γέννηση τῆς τραγωδίας» δὲ γίνεται δεκτὸ γιὰ δημοσίευση τὸ ἐγκωμιαστικὸ ἄρθρο ποὺ ἔγραψε ὁ «Ἐρεὶν Ρόντε. Ἀν τιθέτως, κυκλοφορεῖ μιὰ ἐπιθετικὴ ἐπίκριση ἑνὸς νέου καθηγητὴ (τοῦ κατόπιν σπουδαίου ἑλληνιστὴ Βιλαμόβιτς) στὴν ὁποίαν ὁ Ρόντε ἀετοιμάζει ἀπάντηση. Τότε ἀκριβῶς τοῦ γράφει ὁ Νίτσε:

«Βλέπεις, ἀγαπητὲ μου, ἀγαπητέ μου φίλε, πόσο τοῦς ἐνεχλεῦμε. Δὲ ἠ' ἀρήνσουμε νὰ καταλάβουμε πόσο εἶμαστε μόνοι. Πρέπει νὰ πρατήσουμε γερὰ τὴ θέση μας. "Αν ἔρχεσαι νὰ μὲ ὁοηθήσεις αὐτὴ τὴ στιγμὴ καὶ νὰ ὑψώσεις τὸ ἀκόντιό σου στὸ πλευρό μου, σὰν ἀληθινὸς σύντροφος μάχης, σοῦ ὑπενθυμίζω ρητῶς ὅτι τὸ «κελαινεὸ κύματος πικρὸν μένεο» δὲ θἀρνήσεαι νὰ στραφεῖ κι' ἐναντίον σοῦ. Ἀλλὰ πρέπει μαζὶ νὰ φοῦμε παρηγορία. Δέξου γιὰ ὅ,τι θέλεις νὰ κάμεις τὴν εὐλογία τῆς ἀγάπης μου. Θὰ ὑποστοῦμε μαζὶ ἐπιθέσεις πολὺ σοβαρότερες ἀπὸ τὶ σημερινές».

Ἔτσι τρέμει σὲ ὅλα τὰ κατοπινὰ χρόνια γιὰ τὸ ἔργο του, ἔτσι συγκινιέται κι' ἀνησυχεῖ. «Ὅσο κι' ἀν ἔχει πεποίθηση στὴν ἀποστολή του. ἐσὸ κι' ἀν ἐχει ἐμπιστοσύνη στὴν ἐιμηνηγορία τοῦ μέλλοντος, διάστεται νὰ περδίσει μιὰ ὥρα γρηγοράτερα τὴ συγκατάθεσή του, νὰ χαρεῖ τὴν ἐπιεδλὴ τῆς σκέψης του. Ἐαῖρει ὁ ἴδιος τὴ δύναμή της, γιατὶ νιώθει πόσο ἀλμα τοῦ κτίσεπαι τεῦ. Ἔστι ἐξηγεῖται ἡ ἐξαψη αὐτὴ τοῦ ἐγωϊσμοῦ ἡ ἀνάγκη τοῦ αὐτοεπαίνου. «Μοῦ φαίνεται πὼς μὲ τὸ «Ζαρατούστρα» μὲν ἡ Γερμανικὴ γλῶσσα ἔφτασε στὴν τελειότητα. Μετὰ τὸ Λεὸθηρο καὶ τὸν Γκαῖτε, ἔμενε ἀκόμη ἕνα ὁῆμα νὰ γίνει. Πρόσεξε, ἀγαπητὲ μου μεγάλε φίλε (ἀπευθύνεται στὸν Ρέντε), ἀν ἡ δύναμη, ἡ εὐλυγισία κ' ἡ ἁρμονία εἶχαν ἄλλη φορὰ συναντηθεῖ ἔτσι στὴ γλῶσσα μας. Διάβασε Γκαῖτε, ὕστερα ἀπὸ μιὰ σελίδα τεῦ ὀιβλίου μου, καὶ ὰ ἰδεῖς πὼς ἡ ἀστάθεια ποὺ χαρακτήριζε τὸν Γκαῖτε σχεδιαστῆ, διακρίνεται καὶ στὴ γλῶσσα του. Ἔχω ἀπέναντι του τὴν ὑπερεχὴ μιᾶς γραμμῆς πιὸ κύστηρῆς καὶ πιὸ ρωμαλέας. χωρὶς ὀστόσο νὰ πέφτω στὴ χοντροκοπιὰ τοῦ Λουθήρου». Ἀλλὰ γιὰ νὰ φτάσεις σ' αὐτὸ τὸ ὕφος, πόσες μόχθος χρειάσθηκε νὰ ὑαστάσω ἀγώνας. Πόσο εἶχε ὁ ἰδίος παραστεῖ λουθῆσει τὲν ἑαυτό του στὸ ἀσπιστικὸ αὐτὸ ἀνέθασμα. «Αἰσθάνομαι τώρα, γράφει ἀπὸ τὸ 1874 μ' ἀληθινὴ εὐτυχία πὼς μαθαίνω νὰ ὁλέπω μ' ἕναν τρόπο πὶὸ διαυγῆ, πὶὸ ἀποκαλυπτικὸ, καὶ νὰ ἐκφράζομαι πάντοτε μὲ περισσότερη ἀκρίβεια καὶ κατανόηση». Ἂν ὡστόσο νομίζει πὼς ὁ «Ζαρατούστρας» ἀποτελεῖ τὸ κορυφωμὰ τῆς δημιουργίας του, εἶναι γιατὶ δὲν ξεφεύγει ἀπὸ τὶν γενικὸν κανόνα τῶν δημιουργῶν ποὺ αἰσθάνονται ἀδυναμία γιὰ τὰ ὑστερνὰ τοῦ ἔργα τους. Οἱ συμεὶαλικὲς σελίδες τεῦ «Ζαρατούστρα» ὑπελείπονται σὲ ὁμεβάνουν διανοητικὴ, σὲ ἐξύπτυχα παρατηρήσεις καὶ ἐπιγραμματικὴ δύναμη ἀπὸ ὀολλὰ ἄλλα ἔργα του. Ὁ Μπραντὲς τὸ ἐσημείωσε ἤδη στὴ μελέτη του γιὰ τὸ Νίτσε.

⁂

Ἐνόμισα πὼς ἔπρεπε νὰ παραδέσω ὅσο μποροῦσα περισσότερα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ γράμματα τοῦ Νίτσε, γιὰ νὰ δώσω τὴν εὐκαιρία στὸν ἀναγνώστη νἀρβεῖ σὲ μιὰν ἀμεσότερη ἐπικοινωνία με τὸν ἄνθρωπο ποὺ μιλεῖ μὲ' ἀπ' αὐτά. Ὅσο περισσότερα διαόάζει κανείς, τόσο πληρέστερα ἐλκληρώνει μέσα του αὐτὴ τὴ μορφὴ, στὴν πιὸ πρωτοπορικὴ τῆς ὑπόσταση. Θἄλεγε κανεὶς πὼς πρόκειται γιὰ σελίδες καθαρὰ αὐτοεξομολογητικὲς, γιὰ ἕνα ἡμερολόγιο, στὸ ὁποῖον ὁ Νίτσε μέρα μὲ τὴ μέρα ἐμπιστεύθηκε ὅλο τὸν ἑαυτό του: τὶς προσωπικὲς ἐντυπώσεις του, τὶς ἀτομικὲς του κρίσεις καὶ, τὸ σπουδαιότερο, ὅλες τὶς ἐκρήξεις τῶν συναισθημάτων του. Δὲ σκέπτεται τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ ξεφορτωθεῖ ἕνα ὅαρος ποὺ τὸν πιέζει. Νὰ ὀρεῖ ἀνακούφιση στὴ φιλία. στὴ στοργὴ, στὴν ἀγάπη. Νὰ ζητήσει πνεύματα ἀδελφικὰ γιὰ νὰ ὁαδίσει μαζὶ τοὺς καὶ νὰ αἰσθανθεῖ λιγώτερο τὴν ἐρημιὰ του.

Ὁ ἄνθρωπος ποὺ προβάλλει μέσ' ἀπὶ αὐτὰ τὰ γράμματα ἀποτελεῖ τὴν ἄκραν ἀντίθεση ἐκείνου ποὺ θέλει νὰ ἐνισχρώνει στὸ ἔργο του. Μᾶς ὁοηθεῖν λειπὸν στὴ πὶὸ ἐκπληκτικὴ ψυχολογικὴ διαπιστώσεις. Θἄταν παραλογισμὸς νὰ σταθεῖμε μόνο στὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἐρχου του. κι' αὐτὸ πρῶτα-πρῶτα εἶμαι πὶὸ χαρούμενος, πὶὸ καλωσυνᾶτος ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά».

ΝΑΣΟΥ ΧΡΗΣΤΙΔΗ: «Ἐ ὁ τ ρ υ χ ί α», μυθιστόρημα, 1938.

Το Βιβλίο

Παρ' ὅλο ποὺ μᾶς δίνει σήμερα τὸ πρῶτο του βιβλίο, ὁ κ. Νάσος Χρηστίδης δὲν μᾶς εἶναι καθόλου ἀγνωστος. Ἀρκετὰ διηγήματά του εἴχαμε διαόάσει σὲ ποιλοτέρα περιοδικά, δείχματα ἑνὸς ἐξαίρετου πεζογραφικοῦ ταλέντου, ποὺ ἔρχεται μὲ τὸ σημερινὸ του μυθιστόρημα νὰ μᾶς δώσει ὅλο τὸ μέτρο τῆς ἀξίας του. Γιατί, ἀποτελεσμένες χρόνια ὁλόκληρα ἀπὸ τὴ φιλολογική μας ζωή, σημνὸς κ' ἀθόρυοος στὶς ἐνδιαφέρεις του, ὁ κ. Χρηστίδης εἶναι σὰ νὰ κάνει, πραγματικά, μὲ τὴν «Ἐὐτυχία» τὴν πρώτη του ἐπίσημη, ἄς ποῦμε, ἐμφάνιση στὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, κ' ἄς ἔχει ξοπίσω του ἕνα ἀξιόλογο προηγούμενο.

«— Ὅμοτε ἀλήθεια... μ' ἀγαπᾶς τὸν ἀ;...», τὴ ρωτᾶ μὲ ὁλη του τὴν ψυχὴ στὸ στόμα. Κι' ἐκείνη, ἀντὶ γι' ἀπάντηση, τοῦ προσφέρει τὰ χείλη της, μαζὶ μὲ τὸ ποθητὸ «ναί».

Εἶναι, λοιπόν, πὶὸ ὁλότεια εὐτυχισμένος. Μὰ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸν τσακίζει. Γιατί, στὰ βάθος, μένει ὁ ἴδιος ὁδοῦλος κ' ὁδύναμος ἄνθρωπος, ποὺ δὲν εἶναι γεννημένος γιὰ τὴ ζωή, ποὺ δὰ μπορεῖ ν' ἀνθέξει ὅλο τὸ βάρος τῆς ἀκαπάνταχης αὐτῆς εὐτυχίας. Ὁ ἴδιος, ποὺ εἶχε κάνει αὐτὴ τὴν τραγικὴν ὁμολογία:

«... Μιλήσετε γιὰ τὰ ὄνειρα ποὺ πλάνουμε, χωρὶς νὰ ξεδιαλύνουν ποτὲ, μᾶς εἴπατε γιὰ τὴν ἀνοησία, γιὰ τὴ ἀγνωστο κάτι ποὺ πρόκειται νὰ κάνουθεῖ... Ἔχετε δίκιο... μονάχα ἔτσι, εἶναι ὡραία ἡ ζωή... Εἶναι ὡραῖο νὰ περιμένεις, νὰ ἐλπίζεις πάντα σὲ κάτι, εἴν' ἕνα εἶδος παρηγορίας... Ἔτσι ὅπως μᾶς δίνεται λίγη-λίγη ἡ ζωή, ἡ εὐτυχία, εἶναι πὶὸ καλά... Συνηθίζουμε σιγὰ-σιγά, τὸ νοιάθουμε περισσότερο... δὲ μᾶς βαραίνει μονομιᾶς, ἔτσι, ποὺ νὰ μπορέσουμε ἴσως ν' ἀνθέξουμε... Εἶναι τὸ ἴδιο ἀκριβῶς, ὅπως ὅταν ἀρχίξει κανεὶς νὰ πιάρνει ναρκωτικά... Ἡ ὅόση στὴν ἀρχὴ εἶναι μικρή... ὅσο προχωρεῖ κανεὶς συνηθίζει τὸν ὀργανισμὸ του... αὐσόλεται πὰς μπορεῖ νὰ ὁαστῆ μεγαλύτερη ποσότητα... τὴ ζητᾶει, τὴ θέλει ὁ ἴδιος ὁ ὀργανισμὸς πιά... Πάει-νο παρδέειγμα ἀπ' τὸν ἑαυτό μου... Θὰ μοῦ ἤταν ἀδύνατο — ἄν μοῦ συνέβαινε ποτὲ αὐ·ὸ — νὰ δεχτῶ μονομιᾶς ἕνα ποσοστὸ εὐτυχίας... Αἰσθάνομαι πὰς ὰὰ λύγιζα κάτω ἀπὸ τὸ βάρος της. ὰὰ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἀλλάζει ἐντελὼς — ἢ γνμίζει πὰς ἀλλάζει, ξεγελώντας καὶ τοὺς ἄλλους μὲ τὴν ἐπιφανειακὴ αὐτὴν ἀλλαγὴ του, γιατὶ στὸ βάθος μένει πάντα ὁ ἴδιος — ὅταν συναντᾶ στὴ τριανταπέντε ἄχαρα κ' ἔρημα χρόνια του μιὰ κοπέλλα, ποὺ βάζει σὰ σκοπὸ τῆς ζωῆς της νὰ τὸν μεταμορφώσει ὁλότελα, κάνοντάς τον ν' ἀποχτήσει αὐτοπεποίθηση, δύναμη, ψυχικὴ ὑγεία, χαρά. Στὸ τέλος τὸν ἐρωτεύεται, καὶ τὸν κάνει ν' ἀλλάξει περιβάλλον καὶ νὰ πάει νὰ κατοικήσει στὴν οἰκογενειακὴ κατοικία, ὅπου ἔμενε μαζὶ μὲ τὴ χήρα μητέρα της. Ἐκεῖ, ὅταν πιὰ νοιώξει πὰς ἔγινε ἄξιος τῆς ἀγάπης της, τὸ παραδίδεται μιὰ νύχτα, γίνεται ὁλότελα δική του, χωμὰς διδάσκουν τὰ γράμματά του. Ἡ φλοῦσα ἔχει γεύση καὶ ὀυσιαστικὰ ἐντελὼς διαφορετικὰ ἀπὸ τὴ σάρκα τοῦ καρποῦ. Ἡ αἰσθαισοδοσία τοῦ Νίτσε ἐφεἰλεται σὲ μιὰν ἀναγκαία ἀντίδραση πρὸς τὶς ἀρρώστειες ποὺ τὸν ὀασανίζαν. Καθὼς ἄλλως τε, καὶ ἡ ἀπαισιοδοξία τοῦ Σοπενχουερ ἀφετεία στὴν πολὺ καλὴ του ὑγεία. Ὁ Νίτσε δίδαξε τὴ θέληση τῆς δυνάμεως, γιὰ ν' ἀντιταχθεῖ στὴν ἴδια του τὴν ἀδυναμία. Χτύπησε τὸ χριστιανισμὸ — ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἤνταν ἀγίκανος νὰ κάμει κακὸ σ' ἕνα μυρμήγκι,—γιατὶ ὁ ἴδιος ἤνταν ἐκ φύσεως προεικισμένος μὲ τὶς πιὸ χριστιανικὲς ἀρετές. «Κάθε ὀαθὺ πνεῦμα, σημειώνει στὸ «Πέραν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ», ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ μάσκα. Γύρω σὲ κάθε ὀαθὺ πνεῦμα διαμορφώνεται ἀδιάκοπα καὶ μεγαλώνει μιὰ μάσκα χάρη στὴ σφαλερὴ ἑρμηνεία, τὴ ρηχὴ ἑρμηνεία, ποὺ δίνουν σὰ κάθε λόγο του, σὲ κάθε στάση του, καὶ ὁτὶ ἐλάχιστο σημεῖο ζωῆς ποὺ δίνει». Ὅταν ἀναδιαβάζουμε αὐτὴ τὴ φράση σκεπτόμαστε μήπως τὴ ὀασικὸ λάθος τῶν σημερινῶν μαθητῶν του εἶναι πὰς δέ μπόρεσαν νὰ τὸν δοῦν χωρὶς αὐτὴ τὴ μάσκα.

Συμπληρώνοντας τώρα πενῆντα χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Νίτσε ἔυιοτπκε στὸ διανοητικὸ σκοτάδι. «Τραγούδησέ μου ἕνα καινούριο τραγούδι, εἶναι τὰ τελευταῖα λόγια ποὺ στέλνει στὸν Πέτερ Γκάστ. Ὁ κόσμος μεταμορφώνεται καὶ εἰ οὐρανοὶ ἀγάλλονται». Καὶ ὑπογράφει: «Ὁ Ἑσταυρωμένος». Ὕστερα εἶναι τ' ἀπροσδόκητα γράμματα στὸν καθηγητὴ "Ὀβερμπεκ, στὸν Στρίμπεργκ, στὴν Κοζίμα Βάγνερ, ποὺ πιστοποιεῦσαν τὸ ὀλιδερὸ γεγονός. Ἕνα ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα πνεύματα τοῦ αἰώνα—πάντοτε τὸ ἐλεῦ, τὸ πιὸ ἀνήσυχο, καὶ τὸ πιὸ τυραννισμένο—ἔγκε μὲ μιὰ ταραχὴ. Καὶ ὅμως λίγες ἡμέρες προτήτερα ἔγραφε στὴ μητέρα του : «Ἡ ὑγεία μου εἶναι ἀληθινὰ ὑπέροχη. Οἱ ὑφηλότερες ἀποστολὲς γιὰ τὴς ἐποῖες οἱ ἄνθρωποι ποτὲ δὲν ὑπῆρξαν ἀρκετὰ δυνατοὶ, μοῦ φανῆνονται τώρα εὔκολες γιὰ μένα». Ἤτταν ἡ τελευταία λάμψη τοῦ πνεύματος ποὺ ἐπρόκειτο νὰ σβύσει.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ.

(1) Ὁ Νίτσε ποὺ ἤταν τότε καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Μπάλ.ἤθελε νὰ πάρει τὴν ἕδρα τῆς Φιλοσοφίας γιὰ τὰ παραχωρήσει ἐπὶ τῆς διοῖ τὴν ἕδρα τῆς Φιλολογίας στὸν "Ἐρεὶν Ρόντε.

"ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ,,
ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΑΤΗΣΙΩΝ 8
ΟΡΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΩΝ :
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ :
Γιὰ ἕνα χρόνο Δραχ. 190
Γιὰ ἑξῆ μῆνες » 100
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ :
Γιὰ ἕνα χρόνο Λίρα 1

Ὑπεύθυνος Διευθυντὴς
ΔΗΜΗΤΡΙΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ
Ἐλληνικὸ, Δ' Στάσις

Διευθυντὴς Τυπογραφείου
ΔΗΜΟΣΘ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ
ὁδὸς Ἀριστοκλέους — Πειραιὰς

Γιὰ τὸ περιεχόμενο τῶν διαφημίσεων τὰ «Ν. Γ.» δὲν ἔχουν καμμιὰ εὐθύνη.

— Βασιλικὸ Θέατρο

Τὸ Βασιλικὸ Θέατρο ἐξακολουθοῦν μ' ἐπιτυχία οἱ παραστάσεις τοῦ «Βασιλιὰ Ἰῆρ» τοῦ Σαίξπηρ.

Μετὰ τὸ Β. Θέατρο ὁ ἀνεβάσεις τὴν ἑβδομὰ σοῦχνα κατὰ πιστότερο ἀντίγραφο, Μετὰ ἀπὸ τὴ γνωστὴ, ποὺ οἱ ὁοκιμὲς τοῦ ἀρχισαν κιόλας.

— Θέατρο Μαρίκας Κοτοπούλη

Στὸ θέατρο τῆς κ. Μαρίκας Κοτοπούλη παίζεται μὲ ἐπιτυχία ἡ «Φρενῖτιδα» τοῦ Ἰούλιου σοῦχνοῦ κατὰ πιστότερο ἀντίγραφο, Μετὰ ἀπὸ τὴ «Φρενῖτιδα» ὁ θέασις τῆς κ. Κοτοπούλη θ' ἀνεβάσει τὴν ἰεσιλική κωμῳδία «Ἡ μάσκα καὶ τὸ πρόσωπο».

— Θέατρο Ἀνθρεάδη

Στὸ θέατρο τῆς κ. Κατερίνας Ἀνθρεάδη ἐξακολουθοῦν οἱ παραστάσεις τῆς κωμῳδίας τοῦ Σόμερσετ Μωὰμ «Θὰ σὲ τανγρεωτῶ...τέρας». Μετὰ ὁ θέασις θ' ἀνεβάσει ἐπὶκαιρα τὴν ἐρχομενὴ ἑβδομάδα, τὴν «Πέσια» τοῦ Ἡνὶκ Ἰμπσεν.

— Θέασις Ἀργυροπούλου

Στὸ θέατρο τοῦ κ. Ἀργυροπούλου ἐξακολουθοῦν οἱ παραστάσεις τῆς κωμῳδίας τοῦ κ. Κογιὰ «Θὰ μ' ἀγαπήσεις».

— Ὁ Χάρρυ Μπῶρ στὴν Ἀθήνα

Ὁ Χάρρυ Μπῶρ μὲ τὸν θίασό του ἀνεχώρησε τὴν περασμένη Τετάρτη ἀπὸ τὴ Σόφια γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου θὰ παίξει ὡς τὴν ἐρχομενὴ Τρίτη. Στὴν Ἀθήνα τοῦ ἤτανε τὴν ἐρχομενὴ Τετάρτη καὶ θὰ παίξει στὸ θέατρο Κοτοπούλη τὴν Πμπατ, τὴν Ἐκκλησιαστικὴ καὶ τὸ Σάβρεϊ.

Ὁ θίασος τοῦ Χάρρυ Μπῶρ θ' ἀνεβάσει στὴν Ἀθήνα τὰ παρακάτω τρία ἔργα : «Σεμνὴ» τοῦ Μπεριστάϊν, «Τζὴζ» τοῦ Ποιλοῦ καὶ ὁ «Ἄνθρας ποὺ θέλησαν», τοῦ Βερνέϊ.

Ἡ Γ' τῶν Συνδρομητῶν

Τὴν ἐρχομενὴ Δευτέρα καὶ ὥρα 6 ἢ μ. μ. θὰ δοθεῖ ἡ Γ' συναυλία τῶν συνδρομητῶν τοῦ Ἰδρύματος Ἀθηνῶν, μὲ ἐπιτυχὴ ἀρχήστρα τὸν κ. Εὐγένιο Γιόχρυμ, νεκρεφὰ, μουζικοπιτέκτορ τοῦ Ἀμβούργου καὶ σολίστ τὸν ἀοσημο Γιουγκοσλαῦο κυαλιστὴ τοῦ βιολιοῦ κ. Ζόρκο Μπαλάβ. Μετὰ ὁοὸ θὰ ἐκτελέσει μὲ τὴν ἀρχήστρα τὸ κονσέρτο τοῦ Μπρόχζε.

— Ἔκθεσι ἔργων Μαλέα

Ἕνα πραγματικὸ καλλιτεχνικὸ γεγονὸς ἐ' ἀποτελέσει ἡ ἐπισκόμενη ἀνοιξιακὴ ἔκθεση τοῦ ἀεωμήτρικοῦ ἀεωμήτρικοῦ Ἑλλὰ τοῦ Μαλέα. Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ ἐρχομενοῦ ἀπὸ τὴ ἀρχὴ

ΓΡΑΦΕΙΑ
Πατησίων 8
ΤΗΛ. 30-461

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΑΘΗΝΑ Περίοδος
ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΟΥ ΔΡ
Αριθ. φύλλου 162

ΑΛΕΞΗ ΡΕΜΙΖΩΦ

Η ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ Τ' ΟΝΕΙΡΟ ΣΤΗ ΡΩΣΣΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ὁλόκληρη ἡ ρωσσικὴ λογοτεχνία ἔχει γιὰ βαθύτερο περιεχόμενο τὴν «πίστη». Ἡ πηγή της βρίσκεται μέσα στὴν «καρδιά». Ἔρχεται σ' ἀντίθεση μὲ τὴ «λογικὴ» καὶ τὸν «ὑπολογισμὸ», κι' εἶναι ἀδιάσπαστα δεμένη μὲ τὴ «θέληση» καὶ τὸ «θαῦμα». Ν' ἀφοσιωθεῖς στὴν ἐξυπηρέτηση ἑνὸς σκοποῦ καὶ νὰ πεθάνεις γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ, εἶναι μιὰ πράξη καθαυτὸ ρωσσική. Δὲ θυσιάζει, βέβαια, κανεὶς τὴ ζωή του ἀπὸ ὑπολογισμό! Τὴν ἀπόδειξη τὴ βρίσκουμε στὸ πνεῦμα ποὺ διέπει τὸ ἔργο ἑνὸς Τολστόϊ, ἑνὸς Γκόγκολ· ἑνὸς Πούσκιν, ἑνὸς Ντοστογιέφσκυ. Τὰ δημιουργήματά των εἶναι γεμᾶτα «ὄνειρο». Εἶχε φτωχήνει ἡ πιστη: δὲν μποροῦσανε πιὰ νὰ νοιώσουνε τὸ πῶς οἱ ἄνθρωποι χτίζανε ἄλλοτε, αἰῶνες κ' αἰῶνες, τὶς γοτθικὲς ἐκκλησίες. Τὸ πεδίο τῆς ὅρασης εἶχε κοντήνει: δὲ βλέπανε πιὰ παρὰ μονάχα ὅ,τι ἦταν ἐπιφανειακό. Ἀκολούθησε ἡ κατάπτωση τῆς βούλησης κ' ἡ δειλία... Ὡστόσο ζοῦσε ἀκόμη μιὰ δίψα γιὰ τὸ ὑπερφυσικὸ, ποὺ μόνη μποροῦσε νὰ σώσει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν καταστροφή.

Τέτοιος ἦταν ὁ κόσμος σὰν πρωτοφάνηκε ὁ Τολστόϊ, φέρνοντας μὲ τὸν τολμηρό του λόγο τὴν πίστη του στὸ θαῦμα.

Πίστη ἀπέραντη στὸ θαῦμα, ποὺ συνοδευόταν ἀπὸ μιὰν ἀπεριόριστη ἐμπιστοσύνη στὸν ἄνθρωπο, στὴ θέληση καὶ τὴ συνείδησή του. Καὶ μέσα σ' αὐτὸ βρίσκεται ἡ ὁρμὴ ἡ πίστη, ἡ φλόγα τοῦ ἔργου τοῦ Τολστόϊ («Μὴν ἀντιστέκεσαι. Ἡ «ἄρνηση τῆς ἀντίστασης» τοῦ Τολστόϊ στὸ κακὸ κάνοντας τὸ κακὸ»), παρ' ὅλο τὸν σκληρὸ νόμο τῆς ἀνειρτίρμονης πάλης γιὰ τὴ ζωὴ κι' ὅταν ὁ θεὸς τοῦ πολέμου εἶναι πραγματικὰ ὁ «βασιλιᾶς κι' ὁ πατέρας τῆς ζωῆς»! Πόσο δυνατὴ πρέπει, λοιπὸν, νὰ εἶναι ἡ πίστη στὸ θαῦμα ποὺ κλείνει μέσα του ὁ ἄνθρωπος! Πιστεύει πὼς θ' ἀκούσει, θὰ αἰσταν θεῖ, θὰ καταλάβει καὶ θὰ κατεβάσει τότε τὸ ἀπειλητικὰ ὑψωμένο χέρι καὶ θὰ βρεῖ μέσα του ἐκείνη τὴ δύναμη κ' ἐκείνη τὴ σταθερότητα, ποὺ θὰ κατορθώσει νὰ σταματήσει ἀκόμα καὶ τὴν ἀπειλητικὴ χειρονομία τοῦ διπλανοῦ του.

Νὰ τί ἔγραφε ὁ Τολστόϊ: «Σταματεῖστε, λυτρωθεῖτε πιὰ ἀπ' τὴ ζωὴ ποὺ ζεῖτε πάνω στὴ γῆ καὶ ποὺ βασίζεται στὸ φέμμα καὶ στὸ διωγμὸ, κ' ἐνθαρρύνει τὴ βία ποὺ ἀντὶ ν' ἀνυψώνει τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τὸν φαρμακώνει καὶ τὸν κάνει χτῆνος!» Πόσο δυνατὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ πίστη του στὸ ἀνθρώπινο θαῦμα! Ὡσὰν νὰ μποροῦσε ὁ ἄνθρωπος νὰ βρεῖ μέσα του τὴ δύναμη γιὰ νὰ «σταματήσει» κι' ἀφοῦ ἀνατρέψει ὅ,τι τοῦ κληροδότησαν μέσα του ὁλόκληρες χιλιετηρίδες, νὰ βρεῖ τὴ δύναμη νὰ ξαναρχίσει μιὰ ζωὴ ὁλότελα καινούργια!

Γιὰ τὸν Τολστόϊ ἡ ζωὴ ἤτανε μιὰ μεγάλη πραγματικότητα: δὲν εἶχε γιὰ ὅρια τὰ καθημερινὰ γεγονότα, ἀλλ' ἀπλωνόταν ὥς τὸ ὄνειρο. Ὑπογράμμιζε μετὰ τὸν Πασκάλ, πὼς ἂν τὰ ὄνειρα μᾶς φανερώνονταν μὲ λογικὴ σειρὰ δὲ θὰ μποροῦσαμε νὰ ξεχωρίσουμε τὸ ὄνειρο ἀπὸ τὴν πραγματικότητα.

Στὴ ρωσσικὴ φιλολογία τὸ ὄνειρο κρατᾶ μιὰ ἐξέχουσα θέση, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν Πούσκιν καὶ τὸν Λέρμεντωφ ὥς τὸν Γκόγκολ, τὸν Ντοστογιέφσκυ, τὸν Τολστόϊ, τὸν Λέσκωφ τὸν Τουργκένιεφ...

Ὁ Γκόγκολ συγγενεύει μὲ τὸν Λέρμοντωφ, ὁ Ντοστογιέφσκυ μὲ τὸν Γκόγκολ. Ὁ Τολστόϊ πάλι συγγενεύει μὲ τὸν Λέρμεντωφ, μὰ στὸ ὕφος, γιατὶ τὸ «ὄνειρο» τοῦ Τολστόϊ πηγάζει ἀπὸ τὸν Πούσκιν. Γιὰ τὸν Τολστόϊ, ὅπως καὶ γιὰ τὸν Λέσκωφ τὸ ὄνειρο βρίσκεται ὁλόκληρο μές στὴ ζωὴ, κι' εἶναι ἀδιάρρηκτα δεμένο μὲ τὰ γεγονότα τοῦ σήμερα καὶ τὸ ἄγνωστο τοῦ αὔριο. Ἕνα τέτοιο προφητικὸ ὄνειρο εἶναι φανερὸ πὼς ξεσκεπάζει τὴν κρυμμένη μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ζωντανὴ πραγματικότητα πλατειὰ σὲ βάθος καὶ σ' ἔκταση ὅπου τὸ σήμερα κυττάζει τὸ αὔριο, εἶναι ἕνα πέταγμα ὑπερανθρώπινο, εἶναι τὸ ὅραμα τοῦ ἴδιου τοῦ πεπρωμένου! Κι' αὐτὸ τὸ ὑπεράνθρωπο πέταγμα καταχτᾶει τοὺς ἀνθρώπους.

Μέσα στὴν πίστη γιὰ τὸ θαῦμα ὑπάρχει μιὰ αἰωνία νεότης, κι' αὐτὸ ἀποτελεῖ μιὰ ἐγγύηση γιὰ τὴ ζωή. Καὶ τότε ἡ πίστη, ὄχι μόνο ὑψώνεται πάνω ἀπὸ τὰ βουνὰ, ὄχι μόνο νικάει τὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ καὶ πλάθει κόσμους.

Δυὸ ὀνόματα ἀντηχοῦν: Γκόγκολ καὶ Τολστόϊ. Ὄχι γιατὶ ἡ μοῖρα τους στάθηκε ὅμοια μὰ γιατὶ τόσο ὁ σκοπὸς ὅσο κι' ὁ δρόμος ποὺ ἀκολούθησαν στὴ ζωὴ ἦταν ἴδιοι. Τὸ γέλιο εἶναι γιομᾶτο ὑγεία στὸν Γκόγκολ. Γεμάτη πάλι ὑγεία καὶ δίχως πάθη εἶναι ἡ ζωὴ στὸν Τολστόϊ. Στὸν Γκόγκολ εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ «νότου» ποὺ ἁπλώνει τὴν «ἔρημο τῆς καρδιᾶς». Στὸν Τολστόϊ εἶναι ὁ ἀντίλαλος ἀπὸ τὰ «μεσάνυχτα» τῆς καρδιᾶς, ποὺ ξυπνάει καὶ πλάθει τὴν ἴδια «ἔρημο» ὅπου ἐναγώνια ἀντηχεῖ τὸ τρομερὸ «γιατί;» Εἶναι ὅμως διαφορετικοί: ὁ Γκόγκολ δὲν μποροῦσε ν' ἀγαπήσει τὸ «πλάσμα τοῦ Θεοῦ», ἐνῶ ὁ Τολστόϊ πίστευε στὸν ἄνθρωπο. Ἀλλὰ καὶ οἱ δύο εἶναι μυημένοι στὰ πιὸ βαθειὰ μυστικὰ τῶν προφητῶν ἐκείνων ποὺ ἀκούσανε τὴ «φωνὴ τοῦ Κυρίου ποὺ ἀνοίγει μάτια καὶ στόμα». Τὸ δῶρο τοῦ λαμπροῦ λόγου στὸν Γκόγκολ, ἡ ἀστείρευτη ζωντάνια τοῦ λόγου στὸν Τολστόϊ. Τ' ὅραμα τῆς «μαγείας» στὸν ἕνα καὶ τ' ὅραμα τοῦ «θαύματος» στὸν ἄλλο. Ὁ Γκόγκολ παρουσίασε στὸ «Βίι» τὴ μαγικὴ δύναμη μιᾶς νεαρῆς μάγισσας ποὺ καμπουριάζει τὸ «φιλόσοφο» Κόμα Μπρεὺτ καὶ τοῦ θολώνει τὴν αἴσθηση τῆς ὅρασης καὶ τῆς ἀκοῆς καθὼς πετᾶ καβάλλα πάνω στὴ ράχη τῆς κοπέλλας. Ὁ Τολστόϊ παράστησε στὸ παραμύθι «Οἱ τρεῖς γέροι» τὴ θαυματουργὴ πράξη μιᾶς ἀγνῆς καρδιᾶς—τρεῖς γέροι ποὺ τρέχουν πάνω στὴ θάλασσα σὰν σὲ στέρεα γῆ, πίσω ἀπὸ ἕνα βαπέρι, μέσα στὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ.

Ὁ ΠΟΥΣΚΙΝ

Ὅπως ὅλοι οἱ μύστες ποὺρχονται στὴ ζωὴ νὰ κηρύξουν τὰ μυστήρια τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, καὶ οἱ δύο κατέχουν μιὰν ὀπτικὴ ὀξυδέρκεια, ποὺ διαπερνάει τὸν «κόσμο τῶν θαυμάτων». Ὁ Γκόγκολ βλέπει «σημάδια τῆς μοίρας» «στεγνὰ καὶ τρεμουλιάρικα χέρια» καὶ «δίχτυα ἀράχνης» ποὺ θολώνουν τὴν ὅραση στὴν «Τρομερὴ ἐκδίκηση», στὸ «Ζωντανὸ φράχτη», στὸ «Βίι», στοὺς «Ποντικοὺς», στὸ «Ρέβιζορ». Ὁ Τολστόϊ βλέπει τὰ ἴδια σημάδια, τὴν ἴδια μοῖρα στὴ μαύρη προαυγὴ τῆς «Ἀνάστασης» καὶ στὸ «Κλειστὸ καρότσι» ποὺ παίρνει τὸν πρίγκηπα Ἀντρέα στὸν «Πόλεμο καὶ Εἰρήνη».

Ὁ Γκόγκολ κρύβει συνειδητὰ τὶς πηγὲς τῆς γνώσης του σχετικὰ μὲ τὴ μαγεία: «Μὴν πιστεύετε, λέει ὅλες αὐτὲς τὶς φαντασιοπληξίες κάποιας ἠλίθιας γρηᾶς ἢ ἑνὸς ψεύτη». Ἢ ἀκόμα βάζει τοὺς ἥρωές του σὲ καταστάσεις θολὲς, ὅπου ὅλα φαίνονται πιθανά: Ὁ Κόμα Μπρεὺτ στὸ «Βίι» καταβρόχθισε νηστικὸς ἕνα μεγάλο ἁλατισμένο ψάρι· μετὰ ἀπ' αὐτὸ μόνο πραγματοποίησε τὴ μαγική του περιοδεία πετῶντας πάνω ἀπὸ τὸ νερό. Ὅλες οἱ ὀπτασίες του γίνουνται κάτω ἀπὸ τὴν ἐπήρεια μιᾶς μέθης.

Τὶς πρῶτες μου ἀναμνήσεις τῆς τέχνης τοῦ λόγου τὶς χρωστῶ στὸν Πούσκιν. Ἤξερα κι' ὅλας νὰ διαβάζω, ἀλλὰ δὲ διάβαζα ἀκόμα βιβλία, μὰ προτιμοῦσα ν' ἀκούω νὰ μοῦ διαβάζουν τὸν «Εὐγένιο Ὀνεγκὶν», τὴν «Πολτάβα», τὸν «Βόριδα Γκοντουνὼφ», τὸν «Τσάρο Σάλβαν». Πόσες φορὲς ξαναδιάβασα ἀργότερα ὅλ' αὐτὰ καὶ πάντα μὲ τὴν ἴδια ὅπως ἄλλοτε θέρμη. Τότε μονάχα κατάλαβα γιατὶ ἄλλοτε «ἄκουγα», χωρὶς νὰ μοῦ ξεφεύγει οὔτε λέξη: Πίστευα πὼς ἤμουνα ἐγὼ ὁ ἴδιος ἕνας ἀπὸ τοὺς ἥρωες τῶν ἔργων τοῦ Πούσκιν, πότε μιὰ Τατιάνα, μιὰ Μαρία, ἕνας Ἀπατεῶνας, ἕνας Κύκνος κ' ἕνας Σκίουρος. Ὄχι μόνο αἰσταν ὁμουνα νὰ γίνομαι καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ πρόσωπα, ἀλλὰ ἀνάπνεα τὴ φύση,—τὸ «χῶμα»—τῶν εἰκόνων αὐτῶν καὶ τὸ ρυθμό τους. Ὁλόκληρη τὴ Ρωσσία καὶ τὸ ρωσσικὸ λόγο. Ἀργότερα ἄκουσα, ἔνοιωσα κι' ἐνσαρκώθηκα τὴν Τατιάνα, τὴ Μαρία, τὸν Ἀπατεῶνα, τὸν Κύκνο καὶ τὸ Σκίουρο, κυριευμένος πιὰ ἀπὸ τὴ μαγεία τῶν λέξεων. Τὶς μαγικὲς ἐκεῖνες λέξεις ποὺ ὀνομάζω «ποίηση». Ὁ Πούσκιν ἔγινε γιὰ μένα τὸ μέτρο τοῦ τί εἶναι ποίηση. Τὸ πᾶν δὲν εἶναι νὰ φτιάνεις στίχους κι' ὁ ποιητὴς δὲ βρίσκεται ὁλόκληρος μέσα σ' αὐτοὺς, ἀφοῦ μπορεῖ νὰ ἐκφραστεῖ τὸ ἴδιο καὶ στὴν πρόζα (ὅπως ὁ Γκόγκολ στὴ λογοτεχνία) Γεννιέται κανεὶς ποιητὴς καὶ δὲν ὑπάρχει ἐπιστήμη ἄξια νὰ πλάσει ἕναν ποιητή. Κανεὶς ὅμως δὲ μπορεῖ νὰ ἐκφράσει τὸ ποιητικό του ταλέντο, πρὶν μάθει τὴν τεχνικὴ τῆς ποίησης. Ὅσοι γράφουν στίχους πρέπει ἀναγκαστικὰ νὰ εἶναι ἀπόλυτα προσεχτικοὶ στὴν ἐκλογὴ τῶν λέξεων μιὰ καὶ μέσον αὐτῶν θὰ ἐκφραστοῦν. Πρέπει νὰ διαλέγουν τὶς λέξεις, ν' ἀκοῦνε τοὺς ἤχους των (στοὺς Κινέζους τὸ ν' ἀκοῦς εἶναι σύγχρονα τὸ ἴδιο σὰ νὰ βλέπεις) καὶ νὰ βλέπουν τὴν κάθε λέξη χωριστὰ τὴ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη κι' ἔπειτα στὴ φραστικὴ ἀλληλουχία τους. Ὅποιος γράφει ὅπως-ὅπως—καὶ οἱ περισσότεροι συγγραφεῖς, ποιητὲς καὶ πεζογράφοι γράφουν δυστυχῶς ὅπως-ὅπως—δὲ θὰ κάνει τίποτα ἱκανὸ νὰ ἐπιζήσει. Καὶ ποιὸς ἄλλος πιότερο ἀπὸ τὸν Πούσκιν μπορεῖ νὰ σταθεῖ παράδειγμα γιὰ τὸ σεβασμό του στὶς λέξεις κ' ὑπόδειγμα γιὰ τὸ ὑπομονετικὸ δούλεμά των;

Χωρὶς τὸ ὄνειρο δὲν ὑπάρχει ρωσσικὴ λογοτεχνία. Μέσα ἀπ' αὐτὸ βγῆκαν ὁ Γκόγκολ, ὁ Λέρμοντωφ, ὁ Τολστόϊ ὁ Ντοστογιέφσκυ, ὁ Τουργκένιεφ, ὁ Γκοντσαρὼφ, ὁ Λέσκωφ, ὁ Πετσέρσκυ, ὁ Πισσέμσκυ. Ἐλαχιστα ἐνδιαφέρει ἂν τὸ ὄνειρο ἐπινοήθηκε ἢ ἂν πραγματικὰ τ' ὀνειρεύτηκε κανεὶς φτάνει νὰχει ἀληθοφάνεια, νὰχει τὸ «νόημα» μιᾶς δεύτερης πραγματικότητας ὡσὰν ἐκείνης ποὺ «ἡ ὕλη ὑποχωρεῖ στὸ ὄνειρο καὶ σμίγει μαζί του μές στὰ σκοτεινὰ ὁράματα τοῦ πρώτου ὕπνου». Ἀπὸ τὸν Πούσκιν ἀρχίζουν στὴ λογοτεχνία τὰ πιθανοφανῆ ὄνειρα.

Ὅταν διάβαζα τοὺς βρύλους τῶν Μπογκομὶλ στὴ «Θάλασσα τῆς Τιβεριάδος», ξαφνικὰ φαντάστηκα τὸν Πούσκιν καὶ τὸν εἶδα σὰν ἕνα δαιμόνιο—ἕνα ἀπ' ἐκεῖνα τὰ δαιμόνια ποὺ ἀναζήτησαν τὸ μυστήριο τῆς ἐνσάρκωσης τοῦ φωτός. Ἀφοῦ ἀνέβηκε ἀπὸ τὸν βυθὸ τῆς θάλασσας κρατώντας ἕνα λουλουδι κρίνου κι' ἀφοῦ ἔσκισε τοὺς οὐράνιους κύκλους, παρουσιάστηκε στὴ γῆ μας, ὅπου «οἱ δαίμονες τὸν σκότωσαν».

Μὰ τὸ φῶς του!... ἡ λάμψη του προστατεύει τὸν ρωσσικὸ λόγο.

Μετάφρ. ΚΙΤΣΑΣ ΜΑΛΙΚΟΥΤΗ